

Institutionele beleggers

De gepubliceerde cijfers en artikelen van de institutionele beleggers bevatten fouten. Dientengevolge zijn publicaties over dit onderwerp in deze maandstatistiek niet correct. De [cijfers voor 2000-2002](#) zijn inmiddels bijgesteld.

Consumentenprijsindex

In de [persmededeling van 5 augustus 2003](#) heeft het CBS gemeld dat de uitkomsten over de periode juni 2002 tot en met juni 2003 niet correct zijn. Dientengevolge zijn de CPI-cijfers in deze publicatie niet correct.

Het [persbericht van 9 september 2003](#) bevat de gecorrigeerde cijfers voor de reeks voor alle huishoudens en voor de geharmoniseerde consumentenprijsindex.

Financiële Maandstatistiek

Jaargang 8 – november 2002

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
2001/'02	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2001 en eindigend in 2002
1991/'92–2001/'02	= boekjaar enz. 1991/'92 tot en met 2001/'02

In geval van afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2002.
Bronvermelding is verplicht.
Verveelvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten
Abonnementsprijs: € 92,50
Prijs per los nummer: € 12,50
Kengetal: O-1
ISSN 1381-6780

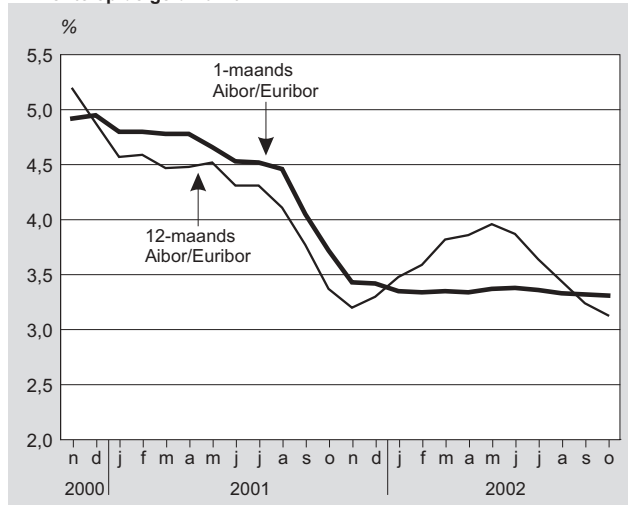
Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

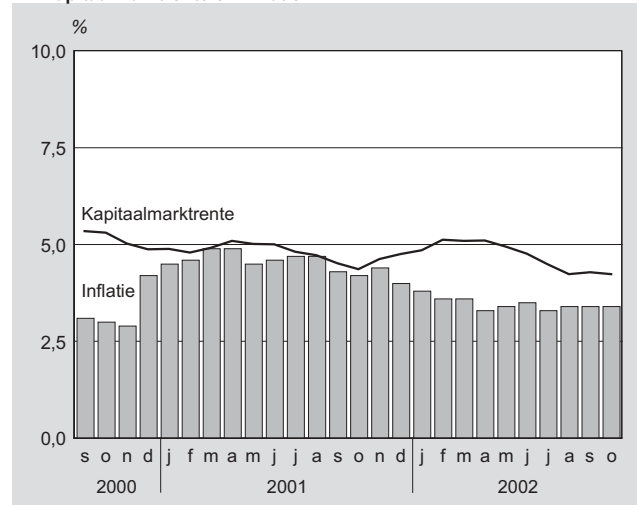
Grafieken	4
In dit nummer	5
Persberichten	6
Artikelen	
Institutionele beleggers gematigd positief over vastgoed	8
Verkeer, vervoer en welzijn belangrijkste taken van provincies in 2000	13
Nieuwe kwartaalreeks belastingcijfers	18
Overheidsuitgaven voor land- en vaarwegen in 2000 licht gestegen	22
Tabellen	
Financiële kerncijfers	24
Banken	26
Sparen en lenen	28
Geldmarkt	32
Kapitaalmarkt	34
Effectenbeurs	37
Vastgoed	44
Verzekeraars en pensioenfondsen	47
In de voorgaande 12 maanden	50
Trefwoordenregister	51
Andere CBS-publicaties	52

Grafieken

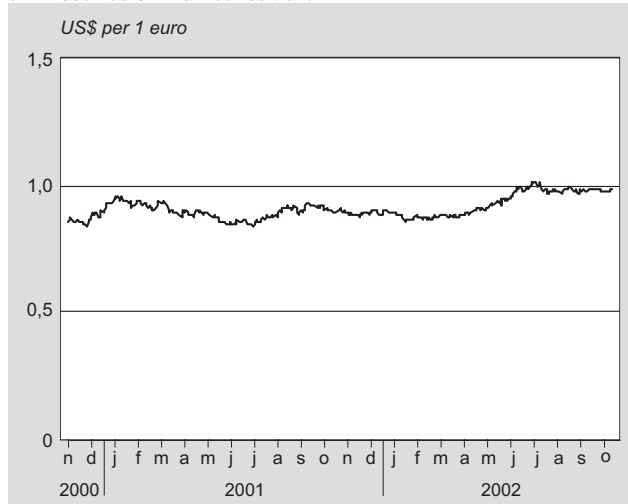
1. Rente op de geldmarkt

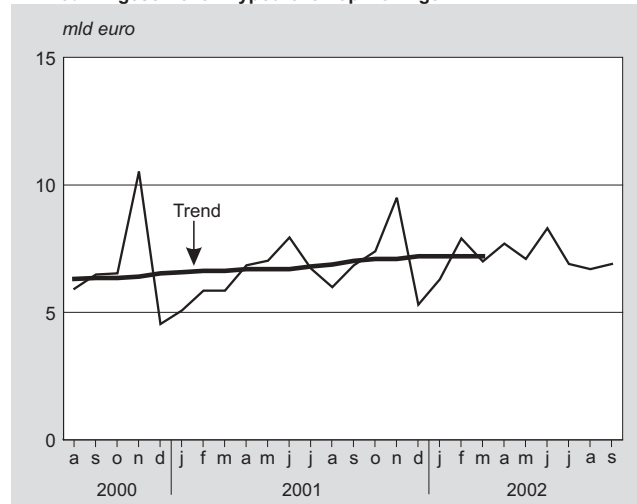
2. Kapitaalmarktrente en inflatie

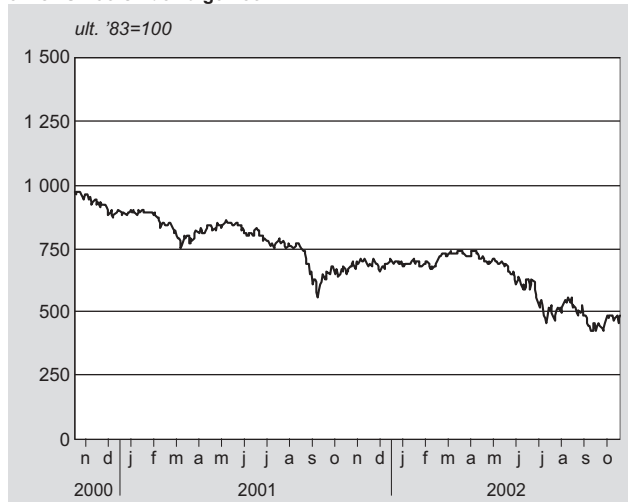
3. Wisselkoers Amerikaanse dollar

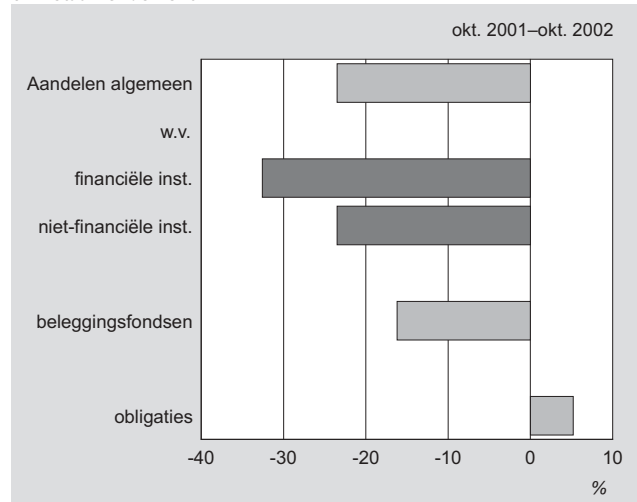
4. Nieuw ingeschreven hypotheek op woningen

5. CBS-koersindex algemeen

6. Totaal rendement

In dit nummer

Institutionele beleggers gematigd positief over vastgoed

blz. 8

De Stichting Leerstoel Marktbeleid en Marktonderzoek aan de Universiteit van Amsterdam heeft in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. het vastgoedbeleggingsbeleid 2002 van institutionele beleggers onderzocht. Daaruit blijkt dat deze beleggers de komende jaren meer willen beleggen in zowel direct als indirect vastgoed. Maar de verwachte uitbreidingen zijn minder groot dan de plannen uit voorgaande jaren aangaven. De plannen uit genoemd onderzoek en ook de feitelijke ontwikkelingen die hier aan de orde komen, zijn ontleend aan CBS-statistieken. Daaruit blijkt dat de verschuiving binnen de vastgoedbeleggingen van direct naar indirect in 2001 tot een eind is gekomen.

Verkeer, vervoer en welzijn belangrijkste taken van provincies in 2000

blz. 13

In 2000 ging ruim 30 procent van het provinciaal budget naar het regionaal verkeers- en vervoersbeleid, terwijl bijna een kwart werd besteed aan welzijnszorg. In totaal bedroegen de lopende uitgaven van provincies in dat jaar 3,7 miljard euro ofwel 3 procent van de lopende uitgaven van de totale overheid. Bijdragen van het Rijk waren de belangrijkste inkomstenbron. In 2000 bedroeg het overschot op de lopende en kapitaalrekening van provincies 104 miljoen euro. De rol van de provincies in het openbaar bestuur in Nederland stond recentelijk volop in de belangstelling.

Nieuwe kwartaalreeks belastingcijfers

blz. 18

De Economische en Monetaire Unie (EMU) leidt tot een groeiende behoefte aan statistische informatie. De focus wordt met name gericht op gemeenschappelijke en geharmoniseerde kortetermijnstatistieken van de overheidsfinanciën. Referentiekader voor de informatie zijn de voorschriften van het Europees systeem van rekeningen 1995 (ESR95). De informatiebehoefte van de Europese Unie (EU) is vastgelegd in verschillende verordeningen. Een van deze verordeningen gaat over standen en stromen van vorderingen en schulden van de overheid op kwartaalbasis. In de Financiële maandstatistiek van september is een artikel opgenomen over de schuldpositie van het Rijk. In een andere verordening wordt de levering van belastingcijfers op kwartaalbasis geregeld. In dit artikel wordt deze nieuwe kwartaalreeks van belastingcijfers gepresenteerd.

Overheidsuitgaven voor land- en vaarwegen in 2000 licht gestegen

blz. 22

In 2000 besteedde de overheid ruim 5,8 miljard euro aan land- en vaarwegen; dit is 0,7 procent meer dan in het voorgaande jaar. Verreweg het grootste deel, bijna 5,3 miljard euro, was bestemd voor landwegen. Aan (binnen)scheepvaartwegen werd bijna 0,6 miljard besteed. De groei van de uitgaven was in 2000 het grootst bij het onderhoud en exploitatie van landwegen. Vooral de kosten van onderhoud van gemeentelijke wegen namen toe (+4 procent). Ook de investeringsuitgaven voor wegen van gemeenten zijn fors gegroeid (+10 procent). Dit werd echter ruim gecompenseerd door een daling van de investeringen in rijkswegen (-18 procent). Hierdoor kwamen de totale investeringen in landwegen in 2000 uit op 2,5 miljard euro, een daling met bijna 2 procent ten opzichte van 1999. De kapitaallasten namen ook licht af (-1 procent).

Hypotheekmarkt stabiliseert

In het derde kwartaal van dit jaar zijn 124 duizend nieuwe woning-hypotheek ingeschreven. Dat zijn er evenveel als in hetzelfde kwartaal van 2001. In vergelijking met het derde kwartaal van vorig jaar is het gemiddelde bedrag van een nieuwe hypotheek met 7,5 procent gestegen tot 167 duizend euro. De gemiddelde verkoopprijs van een woning is sinds het derde kwartaal van 2001 met 6 procent toegenomen tot 203 duizend euro.

Aantal nieuwe hypotheeklen gelijk gebleven

In het derde kwartaal van 2002 zijn 124 duizend nieuwe woning-hypotheek ingeschreven. Dat zijn er evenveel als in het derde kwartaal een jaar eerder. Van de hypotheeklen is bijna 55 procent bestemd voor de financiering van een woningaankoop. De rest betreft oversluitingen en tweede hypotheeklen.

Lichte daling hypotheekrente

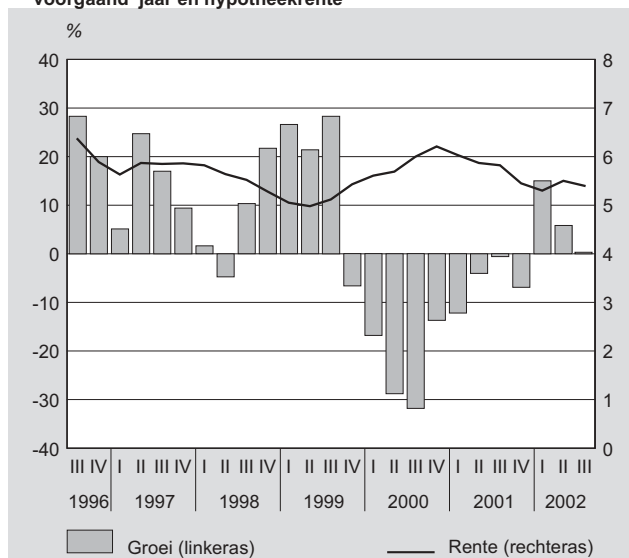
De rente van de nieuw ingeschreven woninghypotheeklen is in het derde kwartaal gedaald tot 5,4 procent. Deze daling is het gevolg van ontwikkelingen op de kapitaalmarkt. Ten opzichte van het derde kwartaal 2001 is de rente gedaald met 0,4 procentpunt.

Gemiddelde verkoopprijs weer gestegen

De gemiddelde verkoopprijs van woonhuizen is opnieuw gestegen. In het derde kwartaal van 2002 is de verkoopprijs uitgekomen op gemiddeld 203 duizend euro. Dit is een stijging van 6 procent ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. Sinds het vierde kwartaal van 1999 vlak de stijging van de gemiddelde verkoopprijs van woningen af. In het vierde kwartaal van 1999 steeg de prijs van een woning nog met bijna 25 procent ten opzichte van dezelfde periode van 1998.

Het gemiddelde hypotheekbedrag is tussen het derde kwartaal van 2001 en het derde kwartaal van 2002 met 7,5 procent toegenomen tot 167 duizend euro. Deze toename hangt samen met de stijging van de gemiddelde verkoopprijs van een woning.

1. Groei aantal woninghypotheeklen t.o.v. hetzelfde kwartaal voorgaand jaar en hypotheekrente

Consumentenvertrouwen niet verder gedaald

Het consumentenvertrouwen is in oktober uitgekomen op -33. Dat is twee punten lager dan in september. Een dergelijke daling is echter normaal voor de tijd van het jaar. Na correctie voor seizoeninvloeden is het vertrouwen onveranderd. Of hiermee een einde is gekomen aan de reeks dalingen die begin dit jaar inzette, is nog niet te zeggen. Het vertrouwen blijft op het laagste niveau sinds eind 1983, zo blijkt uit het Consumenten Conjunctuur Onderzoek van het CBS.

Vertrouwen stabiel op laag niveau

Begin dit jaar zette een daling in van het consumentenvertrouwen. Deze werd veroorzaakt door zowel een negatiever oordeel over het economisch klimaat als door een teruglopende koopbereidheid van consumenten. Het is nog te vroeg om te concluderen dat in oktober aan deze daling definitief een einde is gekomen.

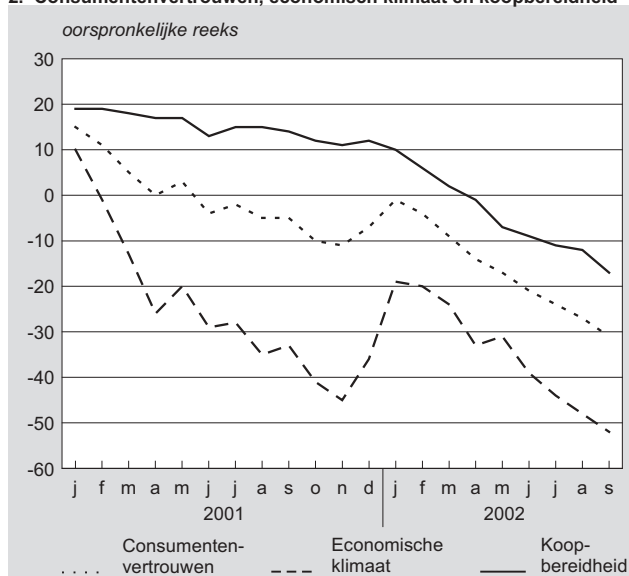
Consument beter gestemd over het doen van grote aankopen

De koopbereidheid is in oktober nagenoeg gelijk gebleven in vergelijking met vorige maand. De koopbereidheid is gebaseerd op het oordeel over de financiële situatie van het eigen huishouden en het doen van grote aankopen. Over de ontwikkeling van de eigen financiën zijn de consumenten vrijwel even somber als in september. In beide maanden geeft 31 procent van de consumenten aan dat de financiële positie van het eigen huishouden de afgelopen tijd is verslechterd. Na correctie voor seizoeninvloeden vindt de consument voor het eerst dit jaar de tijd gunstiger voor het doen van grote aankopen, zoals computers en televisies.

Oordeel over economisch klimaat vrijwel onveranderd

Het oordeel van de consument over de economische toestand in Nederland is in oktober eveneens vrijwel onveranderd in vergelijking met de voorgaande maand. Hoewel de consument opnieuw negatiever is geworden over de economie in de afgelopen twaalf maanden, zijn de verwachtingen voor de komende twaalf maanden na correctie voor seizoeninvloeden iets minder pessimistisch.

2. Consumentenvertrouwen, economisch klimaat en koopbereidheid

Producentenvertrouwen industrie lager

Het producentenvertrouwen, de stemmingsindicator van de ondernemers in de industrie, is in september 2002 opnieuw gedaald. Uit de Conjunctuurtest van het CBS blijkt verder dat de werkvoorraad van de Nederlandse industrie is afgenomen. Volgens de ondernemers is hun concurrentiepositie verslechterd en is er onvoldoende vraag naar hun producten. Hierdoor zal naar hun verwachting de werkgelegenheid in het vierde kwartaal verder afnemen. Ook bij de zakelijke dienstverleners staat de werkgelegenheid onder druk. De ondernemers verwachten dat het personeelsbestand in het vierde kwartaal verder zal dalen.

Ondernemers negatiever over bedrijvigheid en orderpositie

Nadat in juli het vertrouwen van de ondernemers in de industrie duidelijk steeg, daalde het vertrouwen in augustus weer. In september zijn de ondernemers opnieuw somberder geworden. Het vertrouwen daalde met 2,1 punten tot -2,4. Met name de verwachtingen van de ondernemers ten aanzien van de bedrijvigheid voor de periode oktober-december en het negatievere oordeel over de orderpositie dragen bij aan de daling van het vertrouwen.

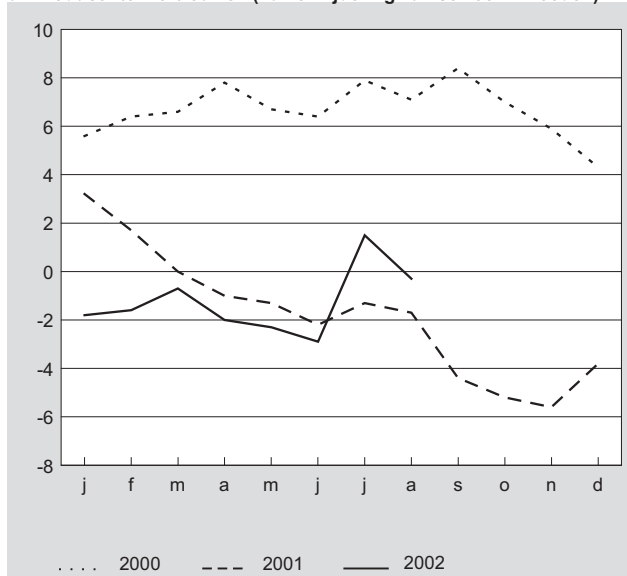
Orderpositie iets verslechterd, bezettingsgraad onveranderd

De index van de orderpositie is in september met 0,8 procentpunt verslechterd tot 92,1 (juni 2000=100). In alle sectoren is de orderontvangst in september vrijwel gelijk aan die in augustus. De bezettingsgraad van de installaties van de Nederlandse industrie is in het derde kwartaal gelijk aan die in het tweede kwartaal van dit jaar. Tegenover een daling in de sectoren consumptiegoederen en investeringsgoederen staat een toename van de bezettingsgraad bij de sector halffabrikaten.

Concurrentiepositie onder druk

Naar het oordeel van de ondernemers in de industrie is er sprake van een verslechterende concurrentiepositie. Het duidelijkst is de verslechtering van de concurrentiepositie op de EU-markt van consumptiegoederen. De concurrentiepositie van de sector investeringsgoederen op de EU-markt lijkt zich iets te verbeteren. In deze sector verwacht men in het vierde kwartaal een toename van de buitenlandse orders.

3. Producentenvertrouwen (na verwijdering van seizoeninvloeden)

Prijzen industrie verder gestegen

De afzetprijzen en de verbruiksprijzen van de Nederlandse industrie zijn in het derde kwartaal van 2002 gestegen in vergelijking met het voorgaande kwartaal. De stijging is iets kleiner dan die in het tweede kwartaal. Dit blijkt uit voorlopige cijfers van het CBS. In de tweede helft van 2001 daalden de prijzen nog sterk. Door deze daling en de stijging in 2002 liggen de afzetprijzen nu weer op ongeveer hetzelfde niveau als een jaar geleden. De grondstoffen en halffabrikaten zijn nog steeds goedkoper dan in het derde kwartaal van 2001.

Hogere afzetprijzen

De afzetprijzen van de Nederlandse industrie zijn in het derde kwartaal 1,1 procent gestegen in vergelijking met het tweede kwartaal. In het tweede kwartaal stegen de prijzen met 1,6 procent. Producten voor de Nederlandse markt zijn in het derde kwartaal 0,5 procent duurder geworden. De prijzen voor geëxporteerde goederen komen 1,4 procent hoger uit. Als de prijsontwikkeling in de aardolie-industrie buiten beschouwing wordt gelaten, is de prijsstijging iets gematigder. De afzetprijzen liggen in het derde kwartaal op nagenoeg hetzelfde niveau als in het derde kwartaal van 2001. De prijzen voor de binnenlandse afzet liggen iets hoger, de prijzen voor de buitenlandse afzet daarentegen iets lager.

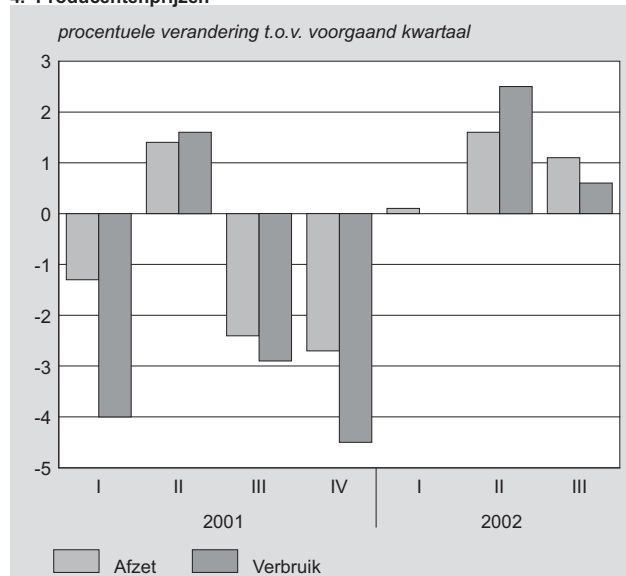
Verbruiksprijzen gestegen

De ondernemers in de industrie hebben in het derde kwartaal 0,6 procent meer betaald voor de ingekochte grondstoffen en halffabrikaten dan in het tweede kwartaal. Voor grondstoffen en halffabrikaten die in Nederland zijn aangeschaft, is 1,3 procent meer betaald. Geïmporteerde verbruiksgoederen zijn nauwelijks duurder geworden. In het tweede kwartaal stegen de verbruiksprijzen nog met 2,5 procent. Desondanks liggen de grondstofprijzen gemiddeld nog 1,5 procent lager dan in het derde kwartaal van 2001.

Afzetprijzen meer gestegen dan verbruiksprijzen

De afzetprijzen van de industrie zijn in het derde kwartaal ten opzichte van het voorgaande kwartaal meer gestegen (+1,1 procent) dan de verbruiksprijzen (+0,6 procent). In de eerste negen maanden van 2002 ligt het prijsniveau van de afzet gemiddeld 2,4 procent lager dan in dezelfde periode van 2001. De verbruiksprijzen liggen 4,1 procent lager.

4. Producentenprijzen

Institutionele beleggers gematigd positief over vastgoed

drs. J.L. Gebraad

De Stichting Leerstoel Marktbeleid en Marktonderzoek aan de Universiteit van Amsterdam heeft in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. het vastgoed-beleggingsbeleid 2002 van institutionele beleggers onderzocht. Daaruit blijkt dat deze beleggers de komende jaren meer willen beleggen in zowel direct als indirect vastgoed. Maar de verwachte uitbreidingen zijn minder groot dan de plannen uit voorgaande jaren aangaven. De feitelijke ontwikkelingen die hier aan de orde komen, zijn ontleend aan CBS-statistieken. Daaruit blijkt dat de verschuiving binnen de vastgoedbeleggingen van direct naar indirect in 2001 tot een eind is gekomen.

Verwachtingen over vastgoed gematigd positief

Institutionele beleggers zijn gematigd positief over de rol van vastgoed in hun beleggingsportefeuille, zo blijkt uit het Troostwijk-onderzoek van 2002 bij 54 pensioenfondsen, verzekeraars en vastgoedbeleggingsinstellingen. Anders dan in voorgaande jaren is er nu veel meer evenwicht in de waardering van direct en van indirect vastgoed. Momenteel geldt voor beide dat de groep beleggers die verwacht meer te gaan beleggen iets groter is dan de groep die minder wil gaan beleggen. Vooral indirect vastgoed heeft een veer moeten laten, omdat deze in de periode 1999–2001 veel meer potentiële uitbreiders dan inkrimpers telde.

Tabel 1
Verwachtingen institutionele beleggers over beleggingen in indirect vastgoed

	Minder	Gelijk	Meer
% van aantal beleggers			
1999	23	13	63
2000	28	32	40
2001	20	37	43
2002	32	32	36

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Tabel 2
Verwachtingen institutionele beleggers over beleggingen in direct vastgoed

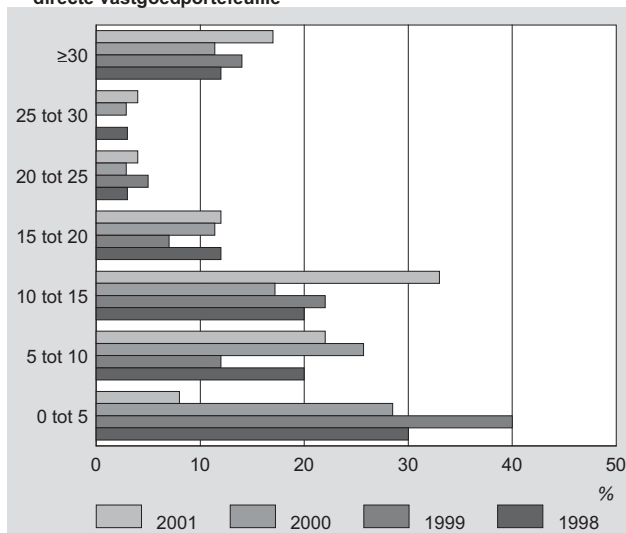
	Minder	Gelijk	Meer
% van aantal beleggers			
1999	28	46	26
2000	23	47	30
2001	17	50	33
2002	25	42	33

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Tabel 3
Procentuele verdeling van de beleggingen van institutionele beleggers

		Direct vastgoed	Indirect vastgoed	Hypotheek	Aandelen (excl. indirect vastgoed)	Obligaties	Leningen op lange termijn	Overige beleggingen
%								
Pensioenfondsen	1998	5,8	3,3	3,4	36,8	33,5	15,5	1,7
	1999	5,3	3,8	3,0	46,1	30,2	10,3	1,3
	2000	5,1	5,5	3,1	43,0	34,2	7,5	1,6
	2001	5,4	5,7	3,1	43,8	34,7	5,4	1,9
Verzekeraars	1998	4,5	0,4	10,8	26,9	31,5	20,7	5,2
	1999	4,4	0,5	10,9	30,9	29,4	18,5	5,5
	2000	5,1	0,8	11,7	29,6	29,4	16,2	7,2
	2001	5,6	0,8	12,2	28,6	31,1	14,9	6,7
Niet onder toezicht staande instellingen	1998	0,6	0,4	0,1	21,3	39,0	20,5	18,1
	1999	0,7	0,5	0,3	30,0	30,4	13,0	25,0
	2000	0,7	0,6	0,3	29,8	31,4	13,7	23,5
	2001	0,7	0,6	0,3	29,9	31,4	14,3	22,7
Beleggingsinstellingen	1998	23,6	3,6	0,5	47,1	19,7	1,4	4,0
	1999	20,8	3,8	0,4	55,0	13,0	1,1	5,9
	2000	28,2	3,3	0,3	51,9	10,7	0,9	4,7
	2001	31,6	2,8	0,4	49,4	11,0	1,6	3,2
Totaal	1998	6,9	2,3	5,6	34,2	31,6	16,0	3,3
	1999	6,6	2,7	5,2	42,0	28,1	12,0	3,3
	2000	7,9	3,7	5,5	39,7	29,7	9,5	3,9
	2001	8,5	3,8	5,7	39,5	30,7	8,1	3,7

1. In 2000 minder pensioenfondsen en verzekeraars met een kleine directe vastgoedportefeuille

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Verzekeraars en pensioenfondsen hanteren een streefpercentage van 5,6 procent voor het belang van direct vastgoed in de beleggingsportefeuille. Dit streefpercentage ligt op hetzelfde peil als het feitelijk belang per ultimo 2001. Een jaar eerder was het feitelijk belang nog een half procentpunt lager dan het streefpercentage. De groei van direct vastgoed bij pensioenfondsen en verzekeraars in 2001 is ook af te lezen uit de frequentieverdeling naar grootte. Daaruit blijkt dat er in 2001 vergeleken met 2000 aanzienlijk minder pensioenfondsen en verzekeraars zijn met een vastgoedbelang in hun beleggingsportefeuille tussen de 0 en 5 procent. Ook zijn er aanzienlijk meer pensioenfondsen en verzekeraars met een belang tussen de 10 en 15 procent.

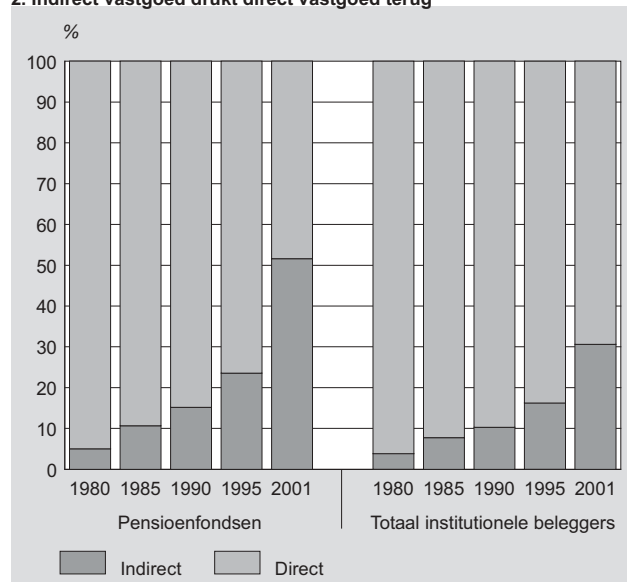
Uit CBS-gegevens met realisaties blijkt er in 2001 voor het totaal van de vastgoedbeleggingen net als in 2000 sprake te zijn van een stijging van het belang in de totale beleggingsportefeuille. Wel is de stijging in 2001 beperkter dan in 2000. Verder valt op dat de stijging in 2001 vooral door direct vastgoed veroorzaakt wordt, terwijl in 2000 zowel direct als indirect vastgoed fors toenemen. De verwachtingen zoals weergegeven in de tabellen 1 en 2 wijzen

voor de komende jaren op een gematigde groei van zowel direct als indirect vastgoed.

Van direct naar indirect

De afgelopen jaren heeft zich binnen de vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers een grote verschuiving voorgedaan van direct naar indirect vastgoed. In 1980 bestond nog slechts 4 procent van het totale vastgoed uit aandelen in vastgoedbeleggingsinstellingen. Eenentwintig jaar later is dit opgelopen tot 31 procent. Bij pensioenfondsen maakt het indirect vastgoed inmiddels meer dan de helft uit van het totale vastgoed. De verschuiving in 2001 is aanzienlijk gematigder dan in de periode 1995–2000. Ten opzichte van 2000 is er zelfs sprake van een kleine daling. De verwachtingen zoals weergegeven in de tabellen 1 en 2 wijzen voor de komende jaren op een verdere stabilisatie.

2. Indirect vastgoed drukt direct vastgoed terug

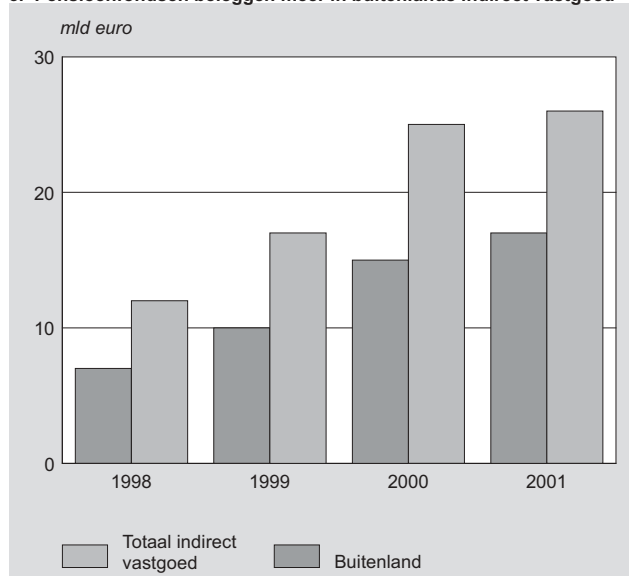

Tabel 4
Vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

		1980	1985	1990	1995	1999	2000	2001
<i>mld euro</i>								
Pensioenfondsen	Direct	6,3	10,9	14,2	19,4	23,5	23,3	24,3
	Indirect	0,3	1,3	2,5	6,0	17,1	25,3	25,9
	Totaal	6,7	12,2	16,8	25,4	40,6	48,6	50,1
Verzekeraars	Direct	4,8	5,4	7,3	8,6	11,2	13,5	14,9
	Indirect	0,1	0,2	0,4	0,7	1,3	2,1	2,2
	Totaal	4,8	5,6	7,7	9,3	12,5	15,6	17,1
Niet onder toezicht staande instellingen ¹⁾	Direct	.	.	.	0,3	0,0	0,0	0,0
	Indirect	.	.	.	0,1	0,0	0,0	0,0
	Totaal	.	.	.	0,4	0,1	0,1	0,1
Beleggingsinstellingen	Direct	1,5	2,6	7,0	9,1	18,0	28,7	30,7
	Indirect	0,1	0,1	0,3	0,5	3,3	3,4	2,7
	Totaal	1,6	2,7	7,3	9,5	21,3	32,1	33,4
Totaal	Direct	12,6	18,9	28,5	37,4	52,8	65,6	69,9
	Indirect	0,5	1,6	3,3	7,3	21,7	30,8	30,8
	Totaal	13,1	20,5	31,8	44,7	74,5	96,4	100,8

¹⁾ Tot en met 1990 begrepen in de uitkomsten van de verzekeraars.

3. Pensioenfondsen beleggen meer in buitenlands indirect vastgoed

Een belangrijk en toenemend deel van indirect vastgoed wordt ingenomen door buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. Bij pensioenfondsen heeft 65 procent van het indirect vastgoed in 2001 betrekking op buitenlandse instellingen. Twee jaar eerder was dit 56 procent. Daarbij moet bedacht worden dat belangen in Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen voor een belangrijk deel een buitenlands karakter hebben. Zo bestaat 65 procent van het totale vastgoed van Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen in 2001, uit buitenlands vastgoed.

Positief toekomstbeeld voor winkels

Uit het Troostwijk-onderzoek blijkt dat institutionele beleggers verwachten de komende jaren meer te gaan beleggen in alle

segmenten van direct vastgoed, met uitzondering van bedrijfsgebouwen. Vooral winkels komen positief naar voren bij deze verwachtingen. Opmerkelijk is dat de beoordeling van de marktsegmenten een stuk negatiever is dan de verwachtingen over de beleggingen. De winkelmarkt en de woningmarkt worden overwegend als stabiel gekenmerkt, de kantorenmarkt wordt zelfs als ongunstig gezien. Voor de winkelmarkt komt een deel van de beleggers tot een positief beeld vanwege schaarste van het aanbod en door de verwachting dat de consumptie op peil zal blijven. Een ander deel van de beleggers komt juist tot een negatief beeld door de dreigende overbewinkeling en door de daling in het consumentenvertrouwen. Voor de kantorenmarkt zorgt vooral het overaanbod voor het negatieve sentiment. Slechts 10 procent van de beleggers verwacht dat de huurprijzen op de kantorenmarkt de komende tijd blijven stijgen. Vorig jaar was dit 50 procent en twee jaar geleden nog 90 procent.

Tabel 5
Verwachtingen institutionele beleggers over typen direct vastgoed

	Minder	Gelijk	Meer
% van aantal beleggers			
Kantoren	35	22	43
Winkels	19	33	48
Woningen	33	24	43
Bedrijfsgebouwen	25	56	19

Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

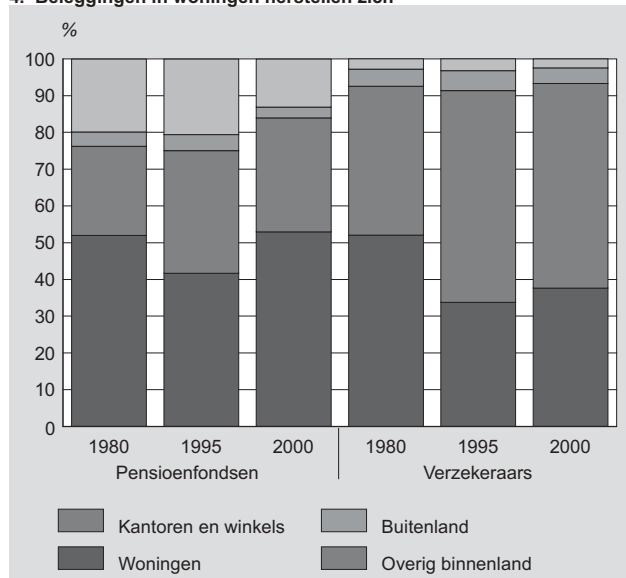
De CBS-gegevens tonen aan dat zich de afgelopen twintig jaar grote verschuivingen hebben voorgedaan binnen de directe vastgoedbeleggingen. Bij pensioenfondsen en verzekeraars is het deel van het directe vastgoed dat bestaat uit woningen sterk gedaald ten gunste van kantoren en winkels. Bij beleggingsinstellingen doet zich een verschuiving voor van woningen en bedrijfsgebouwen naar vooral buitenlands vastgoed. Het buitenlands vastgoed van beleggingsinstellingen betreft hoofdzakelijk winkels en kantoren.

Tabel 6
Samenstelling directe vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

		1980	1985	1990	1995	1999	2000
<i>mld euro</i>							
Pensioenfondsen	Woningen	3,3	5,3	6,3	8,1	11,8	12,3
	Kantoren en winkels	1,5	2,8	3,9	6,5	8,1	7,2
	Overig binnenland	0,2	0,4	0,5	0,9	0,6	0,7
	Buitenland	1,3	2,5	3,5	4,0	3,1	3,1
	Totaal	6,3	10,9	14,2	19,4	23,5	23,3
Verzekeraars	Woningen	2,5	2,5	2,7	2,9	3,9	5,1
	Kantoren en winkels	1,9	2,6	4,0	5,0	6,8	7,5
	Overig binnenland	0,2	0,2	0,4	0,5	0,4	0,6
	Buitenland	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,3
	Totaal	4,8	5,4	7,3	8,6	11,2	13,5
Niet onder toezicht staande instellingen ¹⁾	Woningen	.	.	.	0,2	0,0	0,0
	Kantoren en winkels	.	.	.	0,1	0,0	0,0
	Overig binnenland	.	.	.	0,0	0,0	0,0
	Buitenland	.	.	.	0,0	0,0	0,0
	Totaal	.	.	.	0,3	0,0	0,0
Beleggingsmaatschappijen	Woningen	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3
	Kantoren en winkels	0,3	0,6	0,9	4,0	5,2	9,3
	Overig binnenland	0,2	0,2	0,7	0,2	0,8	1,1
	Buitenland	0,9	1,6	5,2	4,7	11,9	18,1
	Totaal	1,5	2,6	7,0	9,1	18,0	28,7
Totaal	Woningen	5,9	7,9	9,2	11,3	15,8	17,7
	Kantoren en winkels	3,8	6,0	8,9	15,5	20,2	24,1
	Overig binnenland	0,7	0,8	1,5	1,6	1,7	2,4
	Buitenland	2,3	4,2	8,9	9,0	15,1	21,4
	Totaal	12,6	18,9	28,5	37,4	52,8	65,6

¹⁾ Tot en met 1990 begrepen in de uitkomsten van de verzekeraars.

4. Beleggingen in woningen herstellen zich

Uitgaande van de ontwikkelingen van de afgelopen vijf jaren, valt op dat bij pensioenfondsen en verzekeraars het aandeel van het buitenlandse vastgoed terugloopt, en dat van woningen zich weer enigszins herstelt.

Investerings

Institutionele beleggers zijn volgens het Troostwijk-onderzoek van plan de komende drie jaar 5,8 miljard euro te investeren in direct vastgoed. Voor de geplande verkopen is alleen de verwachting van 2,4 miljard euro voor het komend jaar bekend. Beleggingsinstellingen nemen met 4,4 miljard euro het grootste deel van de verwachte aankopen voor hun rekening. De bedragen uit deze plannen liggen aanzienlijk lager dan die van vorig jaar. De gerealiseerde aan- en verkopen volgens de CBS-gegevens liggen in de afgelopen jaren historisch gezien op een hoog peil. De realisaties zijn ook hoger dan de verwachtingen uit het Troostwijk-onderzoek.

Zo zijn de gerealiseerde aankopen in 2001 1,6 miljard euro hoger dan de geplande aankopen voor de komende drie jaar. In de eerste helft van 2002 is er overigens aanzienlijk meer verkocht dan aangekocht. Dit heeft vooral te maken met enkele grote transacties, zoals de overnames van Rodamco North America en Haslemere door buitenlandse marktpartijen.

Favoriete regio's en landen

Institutionele beleggers hebben voor hun binnenlands direct vastgoed een voorkeur voor stedelijke knooppunten, aldus het Troostwijk-onderzoek. Naast Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam (de Randstad) zijn ook het knooppunt Arnhem/Nijmegen en de steden Eindhoven, Den Bosch, Breda en Amersfoort favoriet.

In het buitenlandse vastgoed staat de Verenigde Staten ruim bovenaan met 40 procent, wat overigens wel aanzienlijk minder is dan de 52 procent van vorig jaar. Daarna volgen het Verenigd Koninkrijk met 14 procent en Frankrijk met 11 procent. Pensioenfondsen en verzekeraars verwachten de komende jaren minder in Frankrijk en meer in Italië, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk te gaan beleggen.

Vastgoedbeleggingsinstellingen verwachten de komende jaren minder te beleggen in Duitsland. Voor de Verenigde Staten en de eurozone zijn de verwachtingen positief. Hierbij is overigens geen rekening gehouden met de overname van het vastgoedbezit van Rodamco North America. Binnen de eurozone zijn vooral België, Spanje/Portugal, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk in trek.

Definities

Tot direct vastgoed wordt het onroerend goed gerekend waarover de instelling zeggenschap heeft. Indirect vastgoed bestaat uit minderheidsaandelen in zowel Nederlandse (zoals Rodamco, Wereldhave, VIB) als buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen.

Een deel van de door beleggingsinstellingen beheerde vermogens is ingebracht door verzekeraars en pensioenfondsen. Eind 2000 bedroeg hun inbreng ruim 25 miljard euro. Hiervan heeft 10 miljard euro betrekking op Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. Deze 10 miljard euro aan indirect vastgoed kan aanleiding geven tot een dubbeltelling wanneer gekeken wordt naar het totale vastgoedbezit van Nederlandse institutionele beleggers. De

Tabel 7
Mutaties in directe vastgoedbeleggingen van institutionele beleggers

		Pensioenfondsen	Verzekeraars	Niet onder toezicht staande instellingen	Beleggingsinstellingen	Totaal
<i>mld euro</i>						
Stand ultimo 1999		23,5	11,2	0,0	18,0	52,8
mutaties 2000	aankopen	1,5	2,5	0,0	10,4	14,5
	verkopen	3,6	1,6	0,0	1,9	7,1
	overig	2,0	1,3	0,0	2,2	5,5
Stand ultimo 2000		23,3	13,5	0,0	28,7	65,6
mutaties 2001	aankopen	1,6	1,5	0,0	4,2	7,4
	verkopen	1,9	0,8	0,0	2,4	5,1
	overig	1,2	0,6	0,0	0,1	2,0
Stand ultimo 2001		24,3	14,9	0,0	30,7	69,9
mutaties 1e kw. 2002	aankopen	0,5	0,2	0,0	1,4	2,2
	verkopen	2,2	0,3	0,0	1,3	3,8
	overig	-0,2	0,7	0,0	0,2	0,7
Stand ultimo 1e kw. 2002		22,4	15,4	0,0	31,0	68,9
mutaties 2e kw. 2002	aankopen	0,4	0,9	0,0	0,3	1,5
	verkopen	0,6	0,6	0,0	5,5	6,7
	overig	-0,7	-0,3	0,0	-0,8	-1,8
Stand ultimo 2e kw. 2002		21,4	15,5	0,0	25,0	61,9

dubbeltelling bestaat dan uit de combinatie direct vastgoed van de beleggingsinstellingen en indirect vastgoed van de pensioenfondsen en verzekeraars.

Het Troostwijk-onderzoek

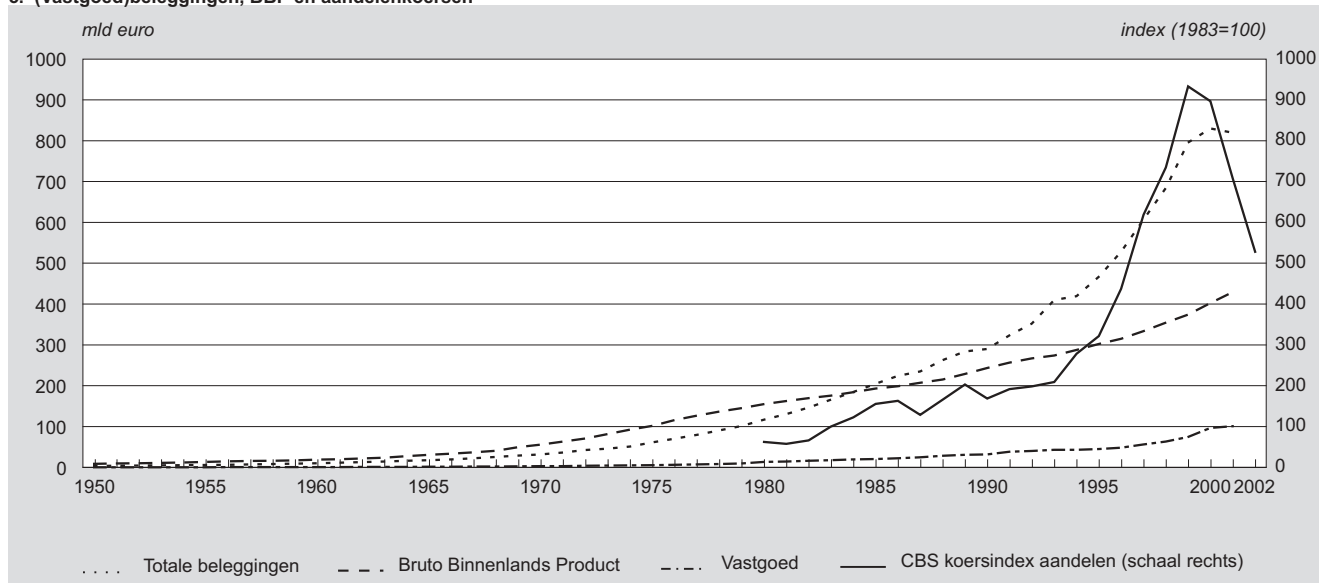
De uitkomsten van het in opdracht van Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V. uitgevoerde onderzoek 2002 hebben betrekking op 54 Nederlandse institutionele beleggers. Daarbij is gebruik gemaakt van de in oktober 2001 door Vastgoedmarkt gepubliceerde 'Ranglijst vastgoedbeleggers'. De vastgoedportefeuille van de onderzochte beleggers varieert van 32,7 miljoen euro tot 14,2 miljard euro. Het totaal belegd vermogen van deze groep institutionele beleggers bedraagt 769,5 miljard euro per ultimo 2001. Dit komt overeen met 94 procent van het totale belegd vermogen van alle, ruim tweeduizend, institutionele beleggers uit CBS-statistieken. De overige 6 procent betreft kleine pensioenfondsen en verzekeraars, beleggingsinstellingen die in aandelen, obligaties, liquiditeiten of een combinatie daarvan beleggen, en niet onder toezicht staande instellingen. Laatst-

genoemde groep bestaat uit beroepspensioenfondsen, herverzekeraars, VUT-fondsen, enkele risicofondsen en ziektekostenregelingen voor ambtenaren.

De omvang van de vastgoedbeleggingen van de institutionele beleggers in het Troostwijk-onderzoek komt overeen met 106 procent van de omvang bij de CBS-populatie. Het is opmerkelijk dat de Troostwijk-uitkomsten met een kleinere populatie hoger uitkomen dan het CBS. Dit komt doordat de Troostwijkpopulatie enkele eenheden bevat die geen deel uitmaken van de CBS-populatie van de institutionele beleggers, omdat deze volgens de statistische richtlijnen deel uitmaken van de niet-financiële sector.

Voor meer informatie over dit onderwerp kunt u contact opnemen met de CBS Infoservice, tel. (045) 570 70 70; e-mail: infoservice@cbs.nl

5. (Vastgoed)beleggingen, BBP en aandelenkoersen

Tabel 8
Vergelijking Troostwijk met CBS-statistieken

	Aantal beleggers		Beleggingen in in vastgoed		Totale beleggingen	
	CBS	Troostwijk ¹⁾	CBS	Troostwijk ¹⁾	CBS	Troostwijk ¹⁾
	<i>aantal</i>		<i>mld euro</i>		<i>mld euro</i>	
Pensioenfondsen	966	23	50,1	40,9	451,0	312,0
Verzekeraars	653	10	17,1	23,2	265,0	414,7
Niet onder toezicht staande instellingen	144		0,1		6,3	
Beleggingsinstellingen	299	21	33,4	42,8	97,2	42,8
Totaal	2 062	54	100,8	106,9	819,5	769,5

¹⁾ Bron: Troostwijk Makelaars O.G. B.V. en Troostwijk Taxaties B.V.

Verkeer, vervoer en welzijn belangrijkste taken van provincies in 2000

drs. F.G.J. Arkesteijn

In 2000 ging ruim 30 procent van het provinciaal budget naar het regionaal verkeers- en vervoersbeleid, terwijl bijna een kwart werd besteed aan welzijnszorg. In totaal bedroegen de lopende uitgaven van provincies in dat jaar 3,7 miljard euro ofwel 3 procent van de lopende uitgaven van de totale overheid. Bijdragen van het Rijk waren de belangrijkste inkomstenbron. In 2000 bedroeg het overschot op de lopende en kapitaalrekening van provincies 104 miljoen euro. De rol van de provincies in het openbaar bestuur in Nederland stond recentelijk volop in de belangstelling.

Verkeer, vervoer en welzijn belangrijkste taken

In 2000 hebben de provincies 3,7 miljard euro uitgegeven voor de uitvoering van de provinciale taken. Het gaat hierbij om de lasten die de provincies op de exploitatierekening hebben verantwoord. Ruim 30 procent van het budget was bestemd voor de ontwikkeling en uitvoering van het regionale verkeers- en vervoersbeleid. Aan welzijnszorg besteedden de provincies bijna een kwart van de totale exploitatie-uitgaven. Vergeleken met het vorig jaar waren de provinciale lasten in 2000 slechts 2 procent hoger, terwijl de baten gelijk bleven. De grootste lasten- en batenstijgingen deden zich voor bij de financiering en algemene dekkingsmiddelen, verkeer en vervoer en welzijn. Dit laatste hing vooral samen met de intensivering van de jeugdhulpverlening. De stijging bij verkeer en vervoer hield verband met toegenomen taken op het terrein van landwegen en regionaal vervoer. Bij de financiering en algemene dekkingsmiddelen stegen de lasten en baten voornamelijk door een toename van de interne verrekeningen (reserveringen, verrekening kapitaallasten en rentelasten). Daarnaast nam aan de batenkant de algemene uitkering uit het Provinciefonds met ruim 60 miljoen euro toe. Tegenover deze toenames stonden grote lasten- en batendalingen bij de nutsvoorzieningen, bevordering economische activiteiten en kwalitatief beheer oppervlaktewater. De afname bij de nutsvoorzieningen had te maken met de verkoop door de provincie Utrecht van haar belang in het elektriciteitsproductiebedrijf in 1999. De lasten en baten van economische activiteiten zijn vooral gedaald door lagere (investerings)subsidies die een aantal provincies van de Europese Unie ontving. Bij het kwalitatief beheer oppervlaktewater namen de lasten en baten af door de overdracht van de waterzuiveringstaak door de provincie Groningen aan de waterschappen met ingang van 2000.

Minder provincies logische stap

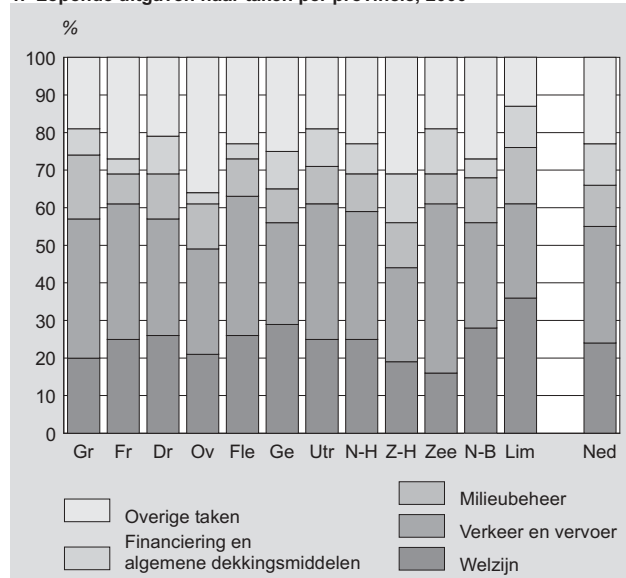
De provincies nemen binnen de overheid een minder prominente rol in dan het Rijk en de gemeenten. In 2000 was slechts 3 procent van de totale uitgaven van de overheid afkomstig van de provincies. Het Rijk nam dat jaar ruim 60 procent van de overheidsuitgaven voor haar rekening, de gemeenten waren goed voor bijna 30 procent. Geografisch en bestuurlijk nemen de provincies een positie in tussen het Rijk en de gemeenten. Zij zijn in het algemeen belast met taken die voor afzonderlijke gemeenten te omvangrijk zijn en door het Rijk minder efficiënt kunnen worden uitgevoerd.

Vooraf door de komst van de stadsregio's in 1994, waarin steden samenwerken op tal van terreinen, brandde in de provincies een bestuurlijke competentiestrijd los. Die strijd was in de randstedelijke provincies heviger dan in andere delen van het land. In de Randstad grenzen de stadsregio Rotterdam en het stadsgewest

Haaglanden aan elkaar, waardoor de provincie zich in haar bestaansrecht bedreigd voelde. In het rapport 'Regionaal bestuur in Nederland in de 21e eeuw' dat begin 2002 is verschenen, heeft de commissie Geelhoed op verzoek van het Interprovinciaal Overleg haar visie gegeven op het openbaar bestuur in Nederland. Naar het oordeel van de commissie dienen de twaalf provincies te fuseren tot vier of vijf nieuwe landsdelen met vergaande bevoegdheden op het gebied van het omgevingsbeleid (ruimtelijke ordening, waterbeheer, milieu-, mobiliteits- en woonbeleid en groene ruimte). Het vergroten van het (provinciaal) territorium past in de bestuurlijke trend van het Rijk in de afgelopen periode. Gemeentelijke herindelingen zijn de laatste jaren aan de orde van de dag. Gemeenten worden steeds groter en nemen in aantal af. Het ligt voor de hand bij provincies dezelfde lijn te volgen en diverse provincies samen te voegen. De provincies worden dan in bestuurlijk opzicht groter en krachtiger dan de grote steden en de stadsregio's. Door het vergroten van de omvang van de provincies kunnen zij ook in Europees verband beter voor de dag komen als landsdeel.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft recentelijk echter laten weten weinig te voelen voor een provinciale herindeling van de randstad. De minister wil de knelpunten oplossen binnen de bestaande structuur.

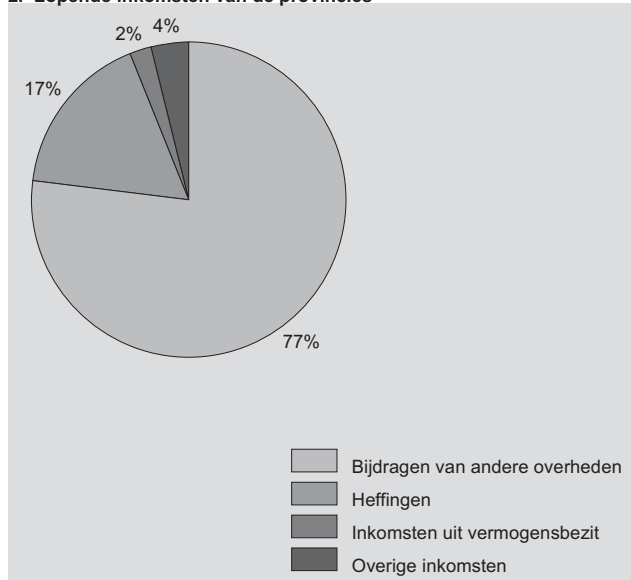
1. Lopende uitgaven naar taken per provincie, 2000

Vorderingenoverschot 104 miljoen euro

De comptabiliteitsvoorschriften voor provincies laten verschillen toe in de wijze van bepaling van de totale lasten en baten. Een gestandaardiseerde registratie kan wel worden verkregen wanneer de uitgaven en inkomsten worden gerubriceerd volgens de geharmoniseerde internationale richtlijnen voor de samenstelling van Nationale Rekeningen, het Europese Systeem voor Rekeningen (ESR). Bij deze invalshoek wordt namelijk geen rekening gehouden met de beleidsmatige keuzen van provincies voor de wijze en de plaats van verantwoording van uitgaven en inkomsten. Binnen dit model wordt de overheidsorganisatie 'provincie' verdeeld over twee sectoren, namelijk de sector overheid en de bedrijvensector. Tot de laatste sector behoren de onderdelen van

2. Lopende inkomsten van de provincies

de provincies die goederen en diensten aanbieden tegen een prijs die in de regel moet zorgen voor een sluitende exploitatie. In 2000 ging het hierbij uitsluitend om de provinciale stoombootdiensten van de provincie Zeeland. De overige provinciale diensten, die hun inkomsten voornamelijk verkrijgen uit bijdragen van andere overheden en belastingen, worden gerekend tot de sector overheid.

Volgens de ESR-invalshoek bedroegen in 2000 de lopende uitgaven van de sector overheid van provincies 2,6 miljard euro en de lopende inkomsten 2,8 miljard. Het overschot op de lopende rekening kwam hierdoor uit op 184 miljoen euro. In 1999 bedroeg het overschot 113 miljoen euro. Het overschot is vooral toegesloten door een forse daling van de verstrekte overdrachten.

Op de kapitaalrekening liep het tekort van 126 miljoen euro in 1999 terug naar 80 miljoen in 2000. Dit hing samen met de sterk gestegen verkoopopbrengst van investeringsgoederen door de overdracht van de waterzuiveringstaak door de provincie Groningen aan de waterschappen. Hierdoor resulteerde een EMU-overschot van provincies (saldo van lopende en kapitaalrekening volgens de ESR-richtlijnen) in dat jaar van 104 miljoen euro. In 1999 was nog sprake van een tekort van 12 miljoen euro.

Belang eigen inkomsten toegenomen

In 2000 bedroegen de bijdragen van andere overheden ruim drie vijfde van de lopende inkomsten van provincies, terwijl de eigen inkomsten van provincies op bijna twee vijfde deel uitkwamen. Tot de eigen inkomsten van provincies behoren de middelen die de provincies zelf genereren om uitgaven in de lopende sfeer te dekken, zoals opbrengsten uit heffingen, vermogensbezit, verkoop en verhuur. In 1996 vormden de eigen inkomsten een vijfde van de lopende inkomsten. Dit aandeel is fors toegenomen door een stijging van de opbrengst van de heffingen (belastingen en retributies) en hogere inkomsten uit vermogensbezit (zoals rente-inkomsten uit beleggingen, dividend- en winstuitkeringen). Wel moet in de beschouwing worden meegenomen, dat een aanzienlijk deel van de totale lopende inkomsten is wegge gevallen doordat het Rijk met ingang van 1997 de bejaardenoorden niet meer via de provincies bekostigt. Hierdoor zijn de rijksbijdragen van 1996 op 1997 gedaald van 2,5 miljard euro tot 1,4 miljard.

Ten opzichte van 1999 bedroeg in 2000 de toename van de eigen inkomsten 100 miljoen euro. De helft hiervan was het resultaat van hogere dividend- en winstuitkeringen. Dit werd niet alleen veroorzaakt door de goede bedrijfsresultaten van de nutsbedrijven waarin de provincies deelnemen. In het kader van de liberalisering van de energiemarkt trekken de nutsbedrijven de dividenduitkering steeds meer op naar een meer marktconform niveau. De stijging van de rente-inkomsten uit beleggingen met 23 miljoen euro had te maken met de forse opbrengsten uit de verkoop van nutsbedrijven in voorgaande jaren. Een gedeelte van deze middelen hebben de provincies belegd in kort- en langlopende geldleningen. De opbrengst van de motorrijtuigenbelasting steeg in 2000 met 40 miljoen euro. Dit was vooral toe te schrijven aan de volumegroei van het motorrijtuigenpark en aan een verschuiving van lichtere naar zwaardere voertuigen. De totale opbrengst uit heffingen nam in 2000 slechts met 17 miljoen euro toe, mede door het wegvallen van de opbrengst van de waterzuiveringsheffing in de provincie Groningen.

In het onlangs verschenen rapport 'Financiële slagkracht van provincies' bepleit de commissie Boorsma een vergroting van het provinciaal belastinggebied. Nu vormt de motorrijtuigenbelasting nog vrijwel de enige bron van de heffingsinkomsten. De commissie adviseert vier provinciale heffingen te introduceren als door de eventuele invoering van de kilometerheffing de motorrijtuigenbelasting wegvalt, t.w. ingezetenenbelasting, onroerend zaakbelasting, afvalstoffenheffing en grondwaterbelasting. In samenhang hiermee stelt de commissie een uitbreiding van het provinciaal takenpakket voor. De provincies moeten zich onder meer nadrukkelijker gaan bemoeien met de inrichting van de ruimte en het waterbeheer.

Tabel 1
Lasten en baten volgens de exploitatierekening van provincies naar taken

	Lasten		Baten	
	1999	2000	1999	2000
<i>mln euro</i>				
Algemeen bestuur	175	191	19	31
Provinciale Staten	22	22	0	0
Gedeputeerde Staten	34	51	1	15
Overig algemeen bestuur	120	118	18	16
Openbare orde en veiligheid	6	6	0	0
Verkeer en vervoer	999	1 141	479	533
Algemeen	85	102	48	59
Landwegen	475	561	56	64
Boot- en veerdiensten	40	43	39	42
Waterwegen	95	109	49	64
Vervoer	304	326	288	305
Waterhuishouding	152	143	45	28
Algemeen	19	12	13	2
Waterschapsaangelegenheden	5	6	1	1
Waterkeringen	95	95	14	9
Kwantitatief beheer oppervlaktewater	13	10	3	1
Kwantitatief beheer grondwater	19	20	13	15
Milieubeheer	394	417	210	219
Algemeen	65	83	13	27
Kwalitatief beheer oppervlaktewater	54	25	57	19
Kwalitatief beheer grondwater en bodem	180	204	128	157
Bestrijding luchtverontreiniging	6	7	0	1
Bestrijding geluidhinder	6	6	3	3
Vergunningverlening en handhaving	72	83	3	8
Ontgroningen	10	9	6	4
Recreatie en natuur	150	134	49	25
Economische en agrarische zaken	535	207	599	264
Algemene economische aangelegenheden	35	20	15	5
Bevordering economische activiteiten	266	121	195	41
Nutsvoorzieningen	196	15	376	203
Agrarische aangelegenheden	38	51	13	16
Welzijn	813	902	524	547
Algemeen	102	131	56	38
Kunst- en oudheidkunde	123	131	34	27
Sociaal-cultureel werk en ontwikkeling	65	68	6	4
Ouderenzorg	51	39	37	29
Jeugdhulpverlening	393	463	382	447
Overig welzijn	79	70	9	2
Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting	167	143	93	66
Algemeen	19	15	8	5
Ruimtelijke ordening	61	56	18	5
Volkshuisvesting	28	24	16	13
Stads- en dorpsvernieuwing	59	48	50	44
Financiering en algemene dekkingsmiddelen	245	422	1 799	2 106
Totaal	3 636	3 706	3 818	3 821

Tabel 2
Uitgaven en inkomsten van de sector overheid van provincies naar economische categorieën

Uitgaven	1999	2000	Inkomsten	1999	2000
<i>mln euro</i>			<i>mln euro</i>		
Lopende rekening					
Beloning van werknemers	535	542	Verkoop van goederen en diensten	54	67
Onderhoud g.w.w.-werken ¹⁾	149	161	Investerings in eigen beheer	8	10
Verbruik overige goederen en diensten	297	332	Ontvangen rente	92	125
Betaalde indirecte belastingen	4	4	Dividenden, pachten, concessies	67	113
Afschrijvingen	149	212	Winstafdracht eigen bedrijven	2	0
Betaalde rente	108	95	Opcenten motorrijtuigenbelasting		
			privé-gebruik	539	571
			zakelijk gebruik	135	143
			Verontreinigingsheffing		
			van gezinshuishoudingen	22	
			van bedrijven	9	
Subsidies	318	353	Grondwaterbelasting	10	13
Inkomensoverdrachten aan			Heffing nazorg stortplaatsen	15	21
Overheidsinstellingen	928	859	Inkomensoverdrachten van		
Gezinnen	20	16	Overheidsinstellingen	1 666	1 691
Overige	4	4	Gezinnen	0	0
			Overige	6	8
Subtotaal	2 511	2 578	Subtotaal	2 624	2 762
Saldo lopende rekening (overschot)	113	184			
Totaal lopende rekening	2 624	2 762	Totaal lopende rekening	2 624	2 762
Kapitaalrekening					
Investerings in					
Immateriële vaste activa	3	4	Verkoop van investeringsgoederen	3	110
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	343	393	Afschrijvingen	149	212
Bedrijfsruimten	51	21	Verkoop grond	5	4
Vervoermiddelen	2	2			
Woningen	0	0			
Overige machines, apparaten en installaties	30	26			
Aankoop grond	10	15			
Investeringsbijdragen aan			Investeringsbijdragen van		
Overheidsinstellingen	301	273	Overheidsinstellingen	8	45
Overige	39	28	Overige	194	35
Overige kapitaaloverdrachten aan			Overige kapitaaloverdrachten van		
Overheidsinstellingen	14	20	Overheidsinstellingen	334	332
Overige	26	36	Overige	0	0
Subtotaal	819	818	Subtotaal	693	738
saldo kapitaalrekening(overschot)	-126	-80			
Totaal kapitaalrekening	693	738	Totaal kapitaalrekening	693	738
Saldo lopende en kapitaalrekening	-12	104			
Financiële rekening					
Aankoop langlopende effecten, m.u.v.			Verkoop langlopende effecten, m.u.v.		
aandelen	2	3	aandelen	-	-
Verstrekte langlopende leningen	85	300	Aflossing verstrekte langlopende leningen	53	92
Deelnemingen	108	6	Deelnemingen	668	614
Aflossing opgenomen langlopende leningen	174	141	Opgenomen langlopende leningen	100	18
Contant geld en girale depositos	32	-41	Kortlopende effecten		
Kasgeldleningen en termijndepositos	524	389			
Beleggingen kortlopende effecten	32	-12	Kortlopende leningen	326	-142
Transitorische activa, w.o. debiteuren	349	-107	Transitorische passiva, w.o. crediteuren	171	-5
Subtotaal	1 306	680	Subtotaal	1 318	576
Saldo financiële rekening	12	-104			
Totaal financiële rekening	1 318	576	Totaal financiële rekening	1 318	576

¹⁾ Grond-, weg- en waterbouwkundige werken.

Tabel 3
Lopende inkomsten van provincies

	1996	1997	1998	1999	2000
<i>mln euro</i>					
Bijdragen andere overheden	2 558	1 417	1 411	1 666	1 691
Inkomensoverdrachten van het Rijk	2 533	1 400	1 387	1 650	1 673
Bijdragen van andere overheden	25	17	24	16	18
Eigen inkomsten	727	773	811	932	1 032
Heffingen	585	628	672	735	752
Verontreinigingsheffing gezinnen	63	20	21	22	—
Verontreinigingsheffing bedrijven	27	9	9	9	—
Opcenten motorrijtuigenbelasting privé-gebruik	363	453	502	539	571
Opcenten motorrijtuigenbelasting zakelijk gebruik	105	113	126	135	143
Heffing nazorg stortplaatsen	0	0	0	15	21
Grondwaterbelasting	6	8	9	10	13
Rechten en vergunningen	20	24	5	6	4
Tarieven	72	68	44	48	62
Inkomsten uit vermogensbezit	63	71	90	143	210
Rente-inkomsten beleggingen	24	19	34	74	97
Dividend- en winstuitkeringen	28	44	48	62	108
Winstafdracht eigen bedrijven	0	0	0	2	0
Concessierechten	8	5	5	3	3
Pacht, jacht- en precariorechten	3	3	3	2	2
Overige verkoopopbrengsten	0	0	0	106	
Overige eigen inkomsten	7	6	5	6	8
Overige inkomsten	49	83	51	26	38
Investerings in eigen beheer	12	11	26	8	10
Rente verstrekte langlopende leningen	37	71	25	18	28
Totaal lopende inkomsten	3 334	2 272	2 274	2 624	2 762

Nieuwe kwartaalreeks belastingcijfers

Marga Hüttner en Laurens Cazander

De Economische en Monetaire Unie (EMU) leidt tot een groeiende behoefte aan statistische informatie. De focus wordt met name gericht op gemeenschappelijke en geharmoniseerde kortetermijnstatistieken van de overheidsfinanciën. Referentiekader voor de informatie zijn de voorschriften van het Europees systeem van rekeningen 1995 (ESR95). De informatiebehoefte van de Europese Unie (EU) is vastgelegd in verschillende verordeningen. Een van deze verordeningen gaat over standen en stromen van vorderingen en schulden van de overheid op kwartaalbasis. In de Financiële maandstatistiek van september is een artikel opgenomen over de schuldpositie van het Rijk. In een andere verordening wordt de levering van belastingcijfers op kwartaalbasis geregeld. In dit artikel wordt deze nieuwe kwartaalreeks van belastingcijfers gepresenteerd.

Informatiebehoefte van de EU

In het verdrag van Maastricht (1991) zijn criteria geformuleerd voor toetreding tot de EMU. Voor de toetsing van lidstaten aan deze criteria is voldoende en tijdige statistische informatie over iedere lidstaat onontbeerlijk. De EU legt haar informatiebehoefte in verordeningen vast. Inmiddels zijn er voor de sector Overheid drie verschillende verordeningen van kracht. Vanaf het verslagjaar 2000 zijn de lidstaten verplicht op het gebied van belastingen, sociale premies en sociale uitkeringen kwartaalcijfers te leveren. Medio 2002 zijn twee nieuwe verordeningen over het samenstellen op kwartaalbasis van een compleet rekeningenstelsel (inclusief financiële balansen) voor de sector Overheid in werking getreden. De te leveren cijfers dienen te voldoen aan de volgende kwaliteitseisen:

- samenstelling volgens de voorschriften van het ESR95;
- oplevering uiterlijk drie maanden na afloop van het kwartaal;
- zoveel mogelijk gebaseerd op directe waarneming;
- aansluiting op de overeenkomstige jaargegevens.

In verschillende internationale werkgroepen zijn soortgelijke verordeningen voor de andere sectoren van de economie in voorbereiding. In dit artikel wordt nader ingegaan op de belastingcijfers van Nederland.

Belastingen volgens het ESR95

Definitie belastingen

Belastingen zijn in het ESR95 gedefinieerd als verplichte betalingen om niet, die door de overheid of de EU worden opgelegd. Kenmerkend voor belastingen is het verplichte karakter in combinatie met het ontbreken van een direct aanwijsbare individuele tegenprestatie van de overheid als belastingontvanger. Een groot aantal belastingen voldoet heel duidelijk aan deze kenmerken, bijvoorbeeld de loonbelasting, de omzetbelasting en de onroerende zaakbelasting. Deze belastingen maken deel uit van de algemene middelen van de desbetreffende overheden en zijn niet gekoppeld aan een specifiek bestedingsdoel. De genoemde belastingkenmerken zijn bij andere ontvangsten wat minder duidelijk herkenbaar. Bij sommige ontvangsten zou wel een relatie tussen de betaling en de geleverde diensten kunnen worden verondersteld, zoals bij de waterverontreinigingsheffing. De tegenprestatie van de overheid in de vorm van schoon (drink)water kan echter niet aan de individuele belastingbetaler worden toege-

rekend. Daarom wordt de waterverontreinigingsheffing tot de belastingen volgens het ESR95 gerekend.

Het ESR95 onderscheidt de volgende drie categorieën van belastingen:

- belastingen op productie en invoer;
- belastingen op inkomen en vermogen;
- vermogensheffingen.

Registratie op transactiebasis

Het ESR95 schrijft bij alle transacties van het rekeningenstelsel een registratie op transactiebasis voor. Transacties worden geregistreerd op het moment dat de economische waarde tot stand komt, wordt gewijzigd of verloren gaat, dan wel op het moment dat aanspraken en verplichtingen tot stand komen, worden gewijzigd of worden geannuleerd. Voor de belastingen betekent dit dat ze worden toegerekend aan de periode waarin activiteiten, transacties of andere gebeurtenissen die verplichten tot het betalen van belastingen worden geregistreerd.

Belastingen van de Nederlandse overheid

In Nederland worden belastingen geheven door de EU, het Rijk, de publiekrechtelijke bedrijfsorganen, de provincies, de waterschappen, de gemeenten en de Kamers van Koophandel. Het Rijk en de publiekrechtelijke bedrijfsorganen maken deel uit van de subsector Centrale overheid. De provincies, de waterschappen, de gemeenten en de Kamers van Koophandel behoren tot de subsector Lagere overheid.

Omdat het ESR95 het bestemmingscriterium hanteert wordt het deel van de belastingen dat toekomt aan de EU niet tot de belastingen van de Nederlandse overheid gerekend maar tot de belastingen van de EU. Het gaat hierbij om de invoerrechten, het EU-aandeel in de BTW en de landbouwheffingen.

Methodologie

Het belastingbegrip dat in de overheidsadministraties wordt gebruikt, het administratieve belastingbegrip, komt niet helemaal overeen met de belastingdefinitie van het ESR95. Verschillen zijn er in de afbakening van de belastingen, de indeling in categorieën en het tijdstip van registratie. Hieronder worden de verschillen kort besproken. Een uitgebreide beschrijving van de methodologie is opgenomen in de nota 'Kwartaalcijfers belastingen' van het CBS (BPA-nummer 923-02-MOO).

Afbakening belastingen

Het administratieve belastingbegrip van het Rijk omvat alleen die belastingen die staan vermeld op de begroting van het Ministerie van Financiën. Andere ontvangsten die wel aan de belastingdefinitie van het ESR95 voldoen maar elders worden geboekt vallen buiten het administratieve belastingbegrip. Het belastingbegrip van het Rijk is daarom minder ruim dan dat van het ESR95. Het belastingbegrip van de gemeenten is daarentegen ruimer dan het belastingbegrip van het ESR95. In de gemeentewereld wordt voornamelijk het begrip 'belastingen en heffingen' gebruikt. De heffingen (of retributies) worden volgens het ESR95 niet tot de belastingen maar tot de opbrengsten uit verkoop van goederen en

diensten gerekend. Er bestaat immers een duidelijke relatie tussen de geleverde dienst en de betaling. Voorbeelden van gemeentelijke heffingen zijn de parkeerbelastingen en de paspoortleges. Voorbeelden van gemeentebelastingen zijn de onroerende-zaakbelasting (OZB) en de toeristenbelasting.

Indeling in belastingcategorieën

Het bronmateriaal van de verschillende overheden bevat bedragen per belastingsoort. Een indeling in de gewenste belastingcategorieën is niet direct beschikbaar. De meeste belastingsoorten kunnen geheel aan een belastingcategorie worden toegerekend. Een paar belastingsoorten behoort echter deels tot de belastingen op productie en invoer en voor een deel tot de belastingen op inkomen en vermogen. Het CBS verdeelt de belastingopbrengsten over de verschillende categorieën op basis van extra informatie. Voorbeelden van belastingen die over beide categorieën worden verdeeld zijn de motorrijtuigenbelasting (zakelijk en privé), de kansspelbelasting (opbrengst casino's en loterijwinsten) en de rioolrechten (bedrijven en gezinnen).

Van kasbasis naar transactiebasis

In het lopende jaar zijn alleen voor het Rijk realisatiecijfers op kwartaalbasis beschikbaar. De cijfers zijn afkomstig van het Ministerie van Financiën. Voor de andere overheden wordt gewerkt met jaargegevens uit begrotingen en verslagen. Bij gebrek aan nadere informatie wordt aan elk kwartaal een kwart van de jaarraming toegerekend. Het belang van de andere overheden is echter vrij beperkt. De rijksbelastingen vormen met circa 94 procent duidelijk het overgrote deel van het totaal aan Nederlandse belastingen.

Financiën registreert de rijksbelastingontvangsten op kasbasis. Bepalend is de daadwerkelijke ontvangst van de belastingen en niet de economische activiteit waardoor de verplichting tot belastingbetaling is ontstaan. In de kasregistratie van de belastingontvangsten zit een tijdsvertraging van gemiddeld een maand. Dit betekent dat de kasontvangsten in een maand betrekking hebben op economische transacties in de voorgaande maand. Voor omzet- en verbruiksgerelateerde belastingen, zoals de BTW en accijnzen, kan de transactiebasis daarom worden benaderd door de kasontvangsten met een maand te verschuiven. De omzetbelasting voor het eerste kwartaal op transactiebasis is zodoende gelijk aan de kasopbrengsten van februari, maart en april.

Voor sommige andere belastingsoorten, zoals de vennootschaps- en inkomstenbelasting, wordt de economische activiteit niet goed benaderd door de belastingontvangsten met een maand te verschuiven. De belastingheffing is in deze gevallen niet gerelateerd aan de economische activiteit in een bepaalde maand maar heeft de resultaten van een heel jaar als grondslag. Wel kan sprake zijn van maandelijks voorheffingen, maar de eindafrekening vindt slechts jaarlijks plaats. Een methode om voor deze belastingsoorten wel tot een benadering van de opbrengsten op transactiebasis te komen is niet beschikbaar. Op deze belastingsoorten wordt dus geen maandverschuiving toegepast.

Resultaten nieuwe kwartaalreeks belastingcijfers

In tabel 1 staan de meest recente kwartaalcijfers van de belastingen voor de Nederlandse overheid. Aan de EU is inmiddels een cijferreeks vanaf het eerste kwartaal van 1991 geleverd. De som van de kwartaalbedragen sluit volledig aan op de jaargegevens in de Nationale Rekeningen. In de kwartaalleveringen wordt conform de verordening de omzetbelasting, onderdeel van de belastingen op productie en invoer, apart gespecificeerd. De omzetbelasting komt alleen bij het Rijk voor en is in deze presentatie opgenomen in tabel 2 (rijksbelastingen).

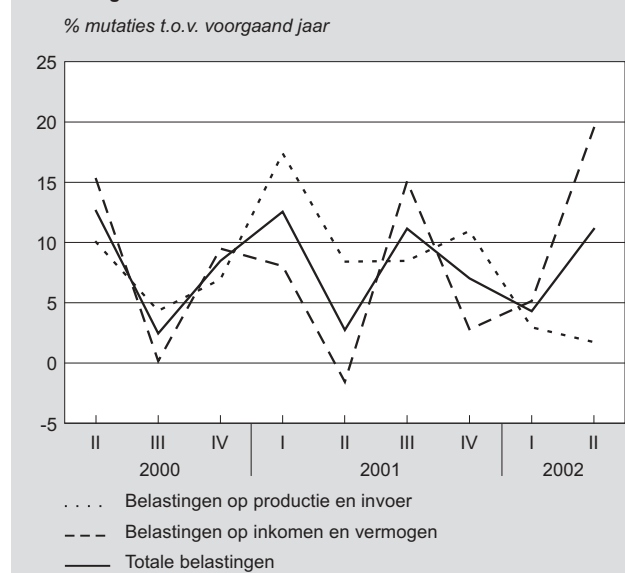
Hieronder worden de eerste resultaten over 2002 nader besproken.

Totaal belastingen Nederlandse overheid

In het tweede kwartaal van 2002 bedroeg het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid 29,3 miljard euro. Vergelijken met het tweede kwartaal van 2001 betekende dit een toename van 11 procent. In het eerste halfjaar van 2002 was het totaal van belastingen 8 procent hoger dan in het eerste halfjaar van 2001.

Het tweede kwartaal van 2002 liet voor de onderscheiden categorieën duidelijk verschillende ontwikkelingen zien. De belastingen op productie en invoer vertoonden een beperkte toename van 2 procent. De belastingen op inkomen en vermogen stegen met 20 procent bovengemiddeld. Het niveau van beide categorieën is nagenoeg gelijk. Samen vormen zij ruim 98 procent van het totaal aan belastingen. De zeer forse stijging van de vermogensheffingen (132 procent) heeft op die grond een zeer klein effect op de ontwikkeling van het totaal aan belastingen.

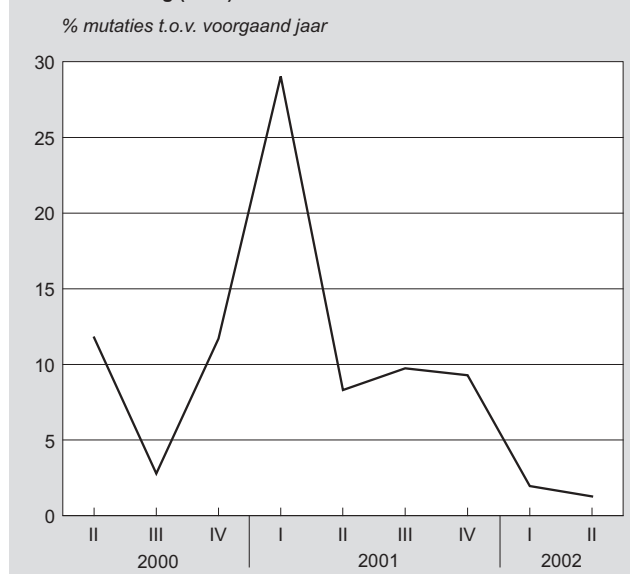
1. Belastingen voor de Nederlandse overheid

Belastingen op productie en invoer

De beperkte toename van de belastingen op productie en invoer is vooral gelegen in de ontwikkeling van de omzetbelasting (BTW), die in waarde ruim de helft van deze categorie vormt. De omzetbelasting steeg in het tweede kwartaal van dit jaar met slechts 1 procent ten opzichte van het tweede kwartaal van vorig jaar. Voor de eerste helft van dit jaar resulteert een mutatie van 2 procent. Deze lichte toename van de omzetbelasting steekt schril af met de mutaties die begin 2001 werden gerealiseerd. In de eerste helft van 2001 steeg de omzetbelasting met 17 procent ten opzichte van de eerste helft van 2000. Deze forse stijging werd voor een belangrijk deel veroorzaakt door de verhoging per 1 januari 2001 van het algemene BTW-tarief van 17,5 naar 19 procent. De belastingen van rechtsverkeer hebben na de BTW de hoogste opbrengst binnen de belastingen op productie en invoer. Deze groep van belastingsoorten (overdrachtsbelasting, kapitaalsbelasting en assurantiebelasting) vertoonde in de eerste kwartalen van 2002 nauwelijks of geen opbrengstgroei.

2. Omzetbelasting (BTW)

Belastingen op inkomen en vermogen

De bovengemiddelde stijging van de belastingen op inkomen en vermogen wordt vooral veroorzaakt door het lage niveau van de inkomstenbelasting in 2001, vanwege de belastingherziening. Het nieuwe belastingstelsel heeft in 2001 namelijk geleid tot een grote verschuiving bij de verdeling tussen belastingen en premies. Het eerste halfjaar van 2001 was de inkomstenbelasting 2,3 miljard euro meer negatief dan in het eerste halfjaar van 2002. In de meeste kwartalen (vooral in het tweede) is de inkomstenbelasting per saldo negatief. Verminderen van loonbelasting wegens aftrekposten (zoals de hypotheekrenteaftrek) worden namelijk veelal uitbetaald via een voorlopige teruggaaf inkomstenbelasting. De loonbelasting, de in waarde belangrijkste soort binnen de belastingen op inkomen en vermogen, steeg in zowel het eerste als tweede kwartaal van dit jaar met bijna 8 procent ten opzichte

van 2001. De vennootschapsbelasting daarentegen daalde in beide kwartalen van dit jaar, met respectievelijk 14 en 1 procent.

Vermogensheffingen

De zeer forse stijging van de vermogensheffingen (86 procent in het eerste halfjaar van 2002) valt te verklaren door het lage opbrengstniveau in de eerste kwartalen van 2001. Begin vorig jaar had de rijksbelastingdienst achterstanden in de administratieve verwerking van de successierechten.

Verschillen tussen de nieuwe en oude kwartaalreeks rijksbelastingen

Tot en met statistiekjaar 2000 publiceerde het CBS kwartaalcijfers over de rijksbelastingen volgens de administratieve afbakeningen, indelingen en registraties van het Ministerie van Financiën. Het belastingbegrip van Financiën komt echter niet helemaal overeen met het belastingbegrip uit het ESR95. De volgende verschillen hebben invloed op de uiteindelijke resultaten.

Het deel van de rijksbelastingen dat wordt afgedragen aan de EU behoort volgens het ESR95 niet tot de belastingen van de Nederlandse overheid. In de oude kwartaalreeks werden deze belastingen wel meegeteld.

De bestemmingsheffingen vallen wel onder de belastingdefinitie van het ESR95, maar niet onder de belastingdefinitie van Financiën. Deze heffingen staan op de begroting van andere Ministeries.

De administratieve belastingen worden ingedeeld in twee categorieën: kostprijsverhogende belastingen en belastingen op inkomen, winst en vermogen. Het ESR95 onderscheidt drie belastingcategorieën: belastingen op productie en invoer, belastingen op inkomen en vermogen en vermogensheffingen.

Het Ministerie van Financiën registreert de belastingontvangsten op kasbasis. Volgens het ESR95 dienen de cijfers op transactiebasis te worden samengesteld.

Indien de kwartaalcijfers van 2000 van de nieuwe en oude reeks van rijksbelastingen worden vergeleken, dan blijkt dat de cijfers van de nieuwe reeks gemiddeld 435 miljoen euro (1,8 procent) lager uitkomen dan de cijfers van de oude reeks.

Tabel 1
Belastingen voor de Nederlandse overheid

	2000			2001				2002	
	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.
<i>mln euro</i>									
Belastingen op productie en invoer	12 721	11 509	13 530	12 952	13 792	12 484	15 014	13 336	14 032
Belastingen op inkomen en vermogen	12 574	11 079	15 153	10 551	12 378	12 749	15 576	11 094	14 793
Vermogensheffingen	386	380	442	223	212	298	581	316	491
Totaal belastingen	25 681	22 968	29 125	23 726	26 382	25 531	31 171	24 745	29 316
<i>% mutaties t.o.v. voorgaand jaar</i>									
Belastingen op productie en invoer	10	4	7	17	8	8	11	3	2
Belastingen op inkomen en vermogen	15	0	10	8	-2	15	3	5	20
Vermogensheffingen	15	-22	31	-21	-45	-22	31	42	132
Totaal belastingen	13	2	8	13	3	11	7	4	11

Tabel 2
Rijksbelastingen ¹⁾

	2000			2001				2002	
	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.
<i>mln euro</i>									
Belastingen op productie en invoer									
Omzetbelasting (BTW)	7 103	6 130	8 207	7 030	7 693	6 727	8 969	7 167	7 791
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	841	620	520	831	765	660	684	856	766
Accijns van lichte olie	775	713	849	756	817	737	839	830	889
Accijns van minerale oliën	564	481	537	495	523	491	567	523	614
Tabaksaccijns	361	533	325	436	410	493	478	299	509
Alcoholaccijns	106	91	106	102	107	98	106	119	97
Bieraccijns	83	65	64	47	84	80	76	65	67
Wijnaccijns	34	35	40	28	36	36	40	37	37
Verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken	62	49	59	46	61	66	56	60	40
Accijns op tussenproducten	10	7	9	7	8	8	9	9	8
Belastingen van rechtsverkeer	927	1 016	950	1 178	1 151	1 072	1 174	1 182	1 148
Motorrijtuigenbelasting (zakelijk gebruik)	106	114	99	86	105	99	101	103	89
Belastingen op een milieugrondslag	774	699	733	816	923	842	770	941	825
Belasting op zware motorrijtuigen	19	13	33	40	18	15	34	38	19
Kansspelbelasting (opbrengst casino's)	22	16	15	25	23	18	23	28	15
Bestemmingsheffingen ²⁾	29	35	64	29	30	45	54	29	30
Loonkostenheffingen ³⁾	83	71	111	112	148	110	148	114	151
Totaal belastingen op productie en invoer	11 898	10 687	12 722	12 064	12 903	11 596	14 126	12 399	13 095
Belastingen op inkomen en vermogen									
Motorrijtuigenbelasting (privé gebruik)	441	476	416	360	437	413	421	429	373
Loonbelasting	7 547	5 488	5 970	5 852	7 912	5 852	7 552	6 291	8 522
Dividendbelasting	1 150	584	699	902	1 126	1 433	847	452	1 634
Kansspelbelasting (loterijwinsten)	19	14	13	17	16	12	16	25	13
Inkomstenbelasting	-1 474	-163	921	-730	-1 952	-310	427	213	-583
Vennootschapsbelasting	3 742	3 789	6 289	3 377	4 063	4 574	5 566	2 902	4 019
Vermogensbelasting	198	174	118	27	36	15	12	3	12
Overige belastingontvangsten ⁴⁾	338	2	7	11	6	27	2	20	43
Totaal belastingen op inkomen en vermogen	11 962	10 363	14 433	9 817	11 644	12 017	14 843	10 333	14 033
Vermogensheffingen									
Successierechten	384	379	440	222	211	295	579	315	490
Totaal rijksbelastingen	24 244	21 429	27 594	22 103	24 758	23 909	29 548	23 047	27 618

¹⁾ Exclusief de belastingafdrachten aan de Europese Unie. Deze worden tot de belastingopbrengst van de EU gerekend.

²⁾ Verontreinigingsheffing rijksoppervlaktewateren, voorraadheffing aardolieproducten, heffing mestoverschot en heffing geluidhinder burgerluchtvaart.

³⁾ Ook wel eindheffingen genoemd. De loonbelasting die voor rekening komt van de werkgever in geval van bijvoorbeeld een spaarloonregeling.

⁴⁾ Deze ontvangsten kunnen niet aan een bepaalde belastingsoort worden toegerekend. Veelal reeds als oninbaar afgeschreven vorderingen.

Overheidsuitgaven voor land- en vaarwegen in 2000 licht gestegen

drs. H. M. Mosa

In 2000 besteedde de overheid ruim 5,8 miljard euro aan land- en vaarwegen; dit is 0,7 procent meer dan in het voorgaande jaar. Verreweg het grootste deel, bijna 5,3 miljard euro, was bestemd voor landwegen. Aan (binnen)scheepvaartwegen werd bijna 0,6 miljard besteed. De groei van de uitgaven was in 2000 het grootst bij het onderhoud en exploitatie van landwegen. Vooral de kosten van onderhoud van gemeentelijke wegen namen toe (+4 procent). Ook de investeringsuitgaven voor wegen van gemeenten zijn fors gegroeid (+10 procent). Dit werd echter ruim gecompenseerd door een daling van de investeringen in rijkswegen (-18 procent). Hierdoor kwamen de totale investeringen in landwegen in 2000 uit op 2,5 miljard euro, een daling met bijna 2 procent ten opzichte van 1999. De kapitaallasten namen ook licht af (-1 procent).

Overheid belangrijk bij beheer van land- en vaarwegen

Nederland speelt traditioneel een belangrijke rol bij het internationale verkeer van personen en goederen. Veel goederen worden via Nederland verder getransporteerd naar het Europese achterland. Het vervoer over de weg en over het water is daarbij van groot belang. Daarnaast zorgen de hoge bevolkingsdichtheid en de gewenste mobiliteit ook voor een steeds groeiende vraag naar transportmogelijkheden. Hiervoor is een uitgebreid stelsel van land- en vaarwegen noodzakelijk.

De voortdurende uitbreiding en vernieuwing van dit stelsel vergt grote investeringen. Te denken valt aan de aanleg van nieuwe wegen, tunnels, viaducten, bruggen, kanalen e.d. Daarnaast zijn er flinke bedragen gemoeid met onderhoud en exploitatie. Ook brengen afschrijvingen en rente over het geïnvesteerde vermogen hoge lasten met zich mee.

Het is in de eerste plaats de overheid die zich met deze aspecten van het wegbeheer bezighoudt. De investeringsuitgaven, de kosten van onderhoud en exploitatie en de kapitaallasten worden grotendeels door de overheid gedragen. Van participatie op grote schaal door het bedrijfsleven is (nog) weinig sprake. Uitzonderingen vormen enkele grote projecten zoals de Dordtse Kiltunnel en de Wijkertunnel.

Vooral gemeentelijke uitgaven toegenomen

De uitgaven van de overheid voor land- en vaarwegen bedroegen in 2000 bijna 5,8 miljard euro. De werkelijke kosten liggen eigenlijk nog hoger, want de rijksoverheid berekent geen afschrijvingen en rente over het in wegen geïnvesteerde vermogen. Het merendeel van de uitgaven werd besteed aan aanleg en onderhoud van landwegen (5,3 miljard euro). Ruim 60 procent daarvan kwam voor rekening van de gemeenten, terwijl het rijk voor ruim een kwart

bijdroeg. Van de overige wegbeheerders was het aandeel van de provincies veruit het grootst (10 procent). Ten opzichte van 1999 zijn de uitgaven voor landwegen slechts met 0,6 procent toegenomen. Dit is de resultante van een stijging bij de gemeenten (+6 procent) en een forse afname van de uitgaven voor landwegen bij de rijksoverheid (-11 procent). De gemeenten besteedden in 2000 zowel meer aan investeringen in landwegen als aan onderhoud en exploitatie. De daling bij het rijk was het gevolg van minder investeringen in rijkswegen. In de periode 1994-2000 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse stijging van de overheidsuitgaven voor landwegen ruim 6 procent. In 2000 waren deze uitgaven ruim 40 procent hoger dan in 1994; in dat jaar werd 3,7 miljard euro uitgegeven voor landwegen. Niet alle overheden zagen deze kosten in dezelfde mate stijgen. De grootste beheerders van landwegen, de rijksoverheid en de gemeenten, zagen de uitgaven ten opzichte van 1994 met respectievelijk 51 procent en 43 procent stijgen. Bij provincies zijn de uitgaven in die periode met bijna een kwart toegenomen.

De uitgaven van de overheid voor scheepvaartwegen kwamen in 2000 uit op bijna 0,6 miljard euro, een toename met bijna 2 procent. Het leeuwendeel van deze uitgaven (ruim 70 procent) komt voor rekening van het rijk.

Minder investeringen in 2000

In 2000 bedroegen de uitgaven van de overheid voor investeringen in land- en vaarwegen 2,6 miljard euro; dit is 2,6 procent minder dan in 1999. Deze daling van de investeringen was geconcentreerd bij de rijksoverheid. In rijkswegen en -vaarwegen werd in 2000 bijna 18 procent minder geïnvesteerd dan in het jaar daarvoor. Ook in 1999 was ook al sprake van een daling. In het topjaar 1998 werd nog voor ruim 1,2 miljard euro door het rijk geïnvesteerd. Gemeten over de periode 1994-2000 laten de investeringen van de rijksoverheid desalniettemin een forse stijging zien van 0,6 miljard naar ruim 0,9 miljard euro. De groei in deze periode hing vooral samen met het rijksaandeel in de bouw van Westerscheldetunnel. De forse daling van de investeringen van het rijk in 2000 werd grotendeels gecompenseerd door toenemende investeringsuitgaven van andere overheden. Zo kwam de groei van de investeringsuitgaven in land- en vaarwegen van gemeenten uit op 10 procent. De gemeenten investeerden in 2000 voor bijna 1,5 miljard euro, tegen 1,3 miljard in 1999.

De investeringen leiden tot verbetering en uitbreiding van het wegennet. Gegevens over de omvang van het wegennet tonen aan dat in de periode van 1994 tot en met 1999 de totale lengte van verharde wegen met circa 10 procent is toegenomen. Deze stijging is beperkt in vergelijking met de groei van de investeringen in landwegen in deze periode (ruim 70 procent). Dit komt omdat investeringen veelal zijn gericht op uitbreidingen in de vorm van wegverbredingen en extra rijbanen, nieuwe in- en uitvoegstroken, de aanleg van rotondes en signaleringssystemen en dergelijke. Bij de rijkswegen zijn investeringen merendeel gericht op dit soort verbeteringen en is er nauwelijks sprake van een toename van de weglengte.

Tabel 1
Specificatie van de uitgaven voor landwegen per wegbeheerder

	Wegbeheerder					Totaal
	rijk	provin- cies	gemeenten	water- schappen	overige wegbeheerders	
<i>mln euro</i>						
Investeringen						
1994	507	109	855	9	2	1 482
1995	533	104	942	9	9	1 597
1996	633	94	927	12	19	1 685
1997	673	123	1 094	10	32	1 932
1998	1 110	154	1 204	9	2	2 479
1999	1 019	167	1 338	11	1	2 536
2000	840	166	1 470	14	0	2 490
Onderhoud						
1994	406	173	976	27	29	1 611
1995	416	179	1 031	33	29	1 688
1996	443	177	1 078	33	25	1 757
1997	495	173	1 163	33	28	1 892
1998	501	186	1 184	39	29	1 939
1999	529	218	1 216	38	28	2 028
2000	542	221	1 268	40	37	2 109
Kapitaallasten						
1994	1)	171	393	19	15	598
1995	1)	200	404	16	15	634
1996	1)	207	410	16	10	643
1997	1)	188	430	16	6	639
1998	1)	201	448	19	22	691
1999	1)	178	457	18	21	674
2000	1)	177	453	20	20	669
Totaal						
1994	913	453	2 225	54	46	3 692
1995	949	483	2 377	58	52	3 918
1996	1 076	479	2 415	61	54	4 085
1997	1 168	484	2 686	59	66	4 463
1998	1 610	541	2 837	68	54	5 110
1999	1 548	562	3 010	67	51	5 238
2000	1 382	565	3 191	74	57	5 268

1) Bij het Rijk worden over de investeringen geen kapitaallasten berekend.

Tabel 2
Specificatie van de uitgaven voor (binnen-)scheepvaartwegen per wegbeheerder

	Wegbeheerder					Totaal
	rijk	provincies	gemeenten	water- schappen	overige wegbeheerders	
<i>mln euro</i>						
Investeringen						
1994	113	8	10	2	—	132
1995	106	22	9	1	—	137
1996	92	14	10	0	—	117
1997	110	10	11	0	—	132
1998	133	15	14	0	—	163
1999	128	27	10	0	—	165
2000	102	28	10	1	—	142
Onderhoud						
1994	201	36	19	3	—	259
1995	208	40	20	2	—	271
1996	212	54	22	2	—	290
1997	255	54	24	2	—	334
1998	276	59	24	3	—	361
1999	290	68	25	3	—	386
2000	314	72	28	4	—	418
Kapitaallasten						
1994	1)	9	5	0	—	15
1995	1)	9	5	0	—	15
1996	1)	9	6	0	—	16
1997	1)	9	7	0	—	16
1998	1)	9	7	1	—	17
1999	1)	8	7	1	—	16
2000	1)	9	8	1	—	18
Totaal						
1994	314	53	34	5	—	405
1995	314	71	34	4	—	423
1996	304	77	38	3	—	422
1997	365	73	42	3	—	482
1998	409	83	44	5	—	541
1999	418	103	42	4	—	567
2000	417	109	46	6	—	577

1) Bij het Rijk worden over de investeringen geen kapitaallasten berekend.

Financiële kerncijfers

Financiële kerncijfers

	Eenheid c.q. Basis	1985	1990	1995	1999	2000	2001	2001		
								okt.	nov.	dec.
Bankwezen (ultimo)										
Europese liquiditeitenmassa (M3)	mld euro	.	.	.	4 778,6	5 079,9	5 424,6	5 274,2	5 327,9	5 425,5
Europese geldhoeveelheid (M1)	mld euro	.	.	.	1 955,1	2 074,3	2 203,5	2 110,8	2 143,6	2 206,8
Balanstotaal Europese MFI's	mld euro	.	.	.	15 546,1	16 711,4	18 249,7	17 983,2	18 209,3	18 216,6
Balanstotaal Nederlandse MFI's	mld euro	.	.	.	940,2	1 148,2	1 262,7	1 234,7	1 282,3	1 265,9
Sparen en lenen										
Besparingen bij spaarinstellingen	mld euro	.	.	6,4	8,4	3,9	18,6	0,8	0,0	2,2
Spaartegoed (ultimo)	mld euro	65,0	81,0	104,8	130,3	134,2	152,9	150,7	150,7	152,9
Verstrekt consumptief krediet	mld euro	3,3	4,9	6,4	10,0	10,6	9,7	0,9	0,8	0,6
Uitstaand consumptief krediet (ultimo)	mld euro	5,1	5,5	10,1	13,9	15,2	16,0	16,0	16,1	16,0
Nieuw ingeschreven hypotheeklen op: woonhuizen en combinaties woonhuis/bedrijfspan w.o. woonhuizen	mld euro	12,1	16,0	31,0	90,6	82,2	86,7	7,4	8,0	10,5
bedrijfspannen en overige onroerende goederen	mld euro	4,9	12,0	16,2	27,6	24,5	35,1	6,9	7,4	9,5
					27,7			3,0	4,8	4,2
Geldmarkt										
Reporente ECB (ultimo)	%	.	.	.	2,70	4,75	3,25	3,75	3,25	3,25
Daggeldrente	%	6,30	9,23	4,23	2,74	4,12	4,38	3,97	3,51	3,34
Eenmaands Euribor-tarief	%	6,35	8,51	4,33	2,86	4,24	4,26	3,72	3,43	3,42
Goudprijs (gemiddeld)	euro/gram	15,5	10,3	9,1	8,6	9,9	9,9	10,3	9,8	10,1
Wisselkoersen (gemiddeld)										
Amerikaanse Dollar	per 1 euro	0,66	1,21	1,37	1,06	0,92	0,90	0,91	0,89	0,89
Engelse Pond	per 1 euro	0,52	0,68	0,87	0,66	0,61	0,62	0,62	0,62	0,62
Japanse Yen	per 1 euro	158,20	174,86	128,57	120,39	99,31	108,72	109,86	108,74	113,38
Kapitaalmarkt										
Gemiddeld effectief rendement op staatsleningen										
kort (3–5 jaar)	%	7,12	9,04	6,00	3,91	5,12	4,44	4,03	3,92	4,23
middellang (5–8 jaar)	%	7,32	8,99	6,50	4,34	5,30	4,70	4,41	4,29	4,59
lang (9–10 jaar)	%	7,34	8,93	7,20	4,63	5,41	4,94	4,76	4,61	4,87
Amsterdamse Effectenbeurs										
CBS-koersindex (ultimo)										
aandelen	1983=100	155,4	168,3	321,5	933,1	897,0	708,0	654,9	685,3	708,0
obligaties (5–8 jaar)	1983=100	108,7	98,4	118,9	121,0	123,1	124,2	127,6	126,0	124,2
CBS-herbeleggingsindex (ultimo)										
aandelen	1983=100	170,5	229,6	530,9	1 724,7	1 688,0	1 363,6	1 260,6	1 319,9	1 363,6
obligaties (algemeen)	1983=100	124,1	161,1	267,3	334,2	356,2	377,6	380,8	380,4	377,6
Verzekeraars										
Binnenlandse productie van individuele levensverzekeringen (premies)	mld euro	.	.	3,7	6,1	7,1	6,9	0,4	0,5	0,5
Prijsindexcijfers										
Producentenprijzen	1995=100	.	.	100,0	102,2	114,1	115,7	113,3	112,4	111,5
Herbouwkosten van woningen	1995=100	.	.	100,0	108,0	111,8		121,0	121,0	121,0
Woninginboedels	1995=100	.	.	100,0	102,6	104,1	108,9	110,7	110,8	110,5
Consumentenprijzen										
alle huishoudens	1995=100	.	.	100,0	108,6	111,4	116,4	117,8	117,6	117,4
werknemersgezinnen laag inkomen	1995=100	.	.	100,0	108,4	111,1	116,2	117,6	117,4	117,1
werknemersgezinnen hoog inkomen	1995=100	.	.	100,0	107,7	110,5	115,4	116,8	116,5	116,3
Consumentenprijzen– afgeleid										
alle huishoudens	1995=100	.	.	100,0	106,9	109,2	113,1	114,5	114,2	114,0
werknemersgezinnen laag inkomen	1995=100	.	.	100,0	106,7	108,9	112,8	114,2	114,0	113,8
werknemersgezinnen hoog inkomen	1995=100	.	.	100,0	106,3	108,9	112,6	114,0	113,8	113,6
Internationale handel										
Invoer	mld euro	98,0	104,2	129,4	178,7	216,1	218,3	18,4	18,1	16,4
Uitvoer	mld euro	102,6	108,5	143,5	188,6	231,9	241,3	20,7	20,3	18,9
Handelsoverschot	mld euro	4,5	4,3	14,1	9,9	15,8	23,0	2,3	2,2	2,5
Invoerprijzen	1990=100	122,6	100,0	92,0	93,4	107,2		102,7	104,9	108,0
Uitvoerprijzen	1990=100	122,7	100,0	94,9	93,6	106,4		106,0	103,7	109,1
Ruilvoet	1990=100	100,1	100,0	103,2	100,2	99,3		103,1	98,8	101,0
Overige gegevens										
Consumentenvertrouwen	.	.	.	4,4	13,9	24,0		–9,5	–11,5	–7,1
Economisch klimaat	.	.	.	6,3	5,1	24,1		–41,2	–45,0	–35,9
Koopbereidheid	.	.	.	3,1	19,8	23,9		11,6	10,9	12,1

2002										
jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
										Banking
5 415,0	5 417,3	5 455,2	5 496,7	5 540,5	5 558,8	5 554,0	5 566,6			Eurozone liquidity (M3)
2 167,6	2 157,4	2 168,8	2 207,4	2 220,0	2 279,9	2 257,5	2 229,3			Eurozone money (M1)
18 249,4	18 186,2	18 332,8	18 392,1	18 482,5	18 421,9	18 450,2	18 403,1			Eurozone MFI's, balance sheet total
1 298,2	1 305,7	1 308,1	1 309,1	1 339,4	1 307,7	1 312,0	1 317,7	1 330,1		Dutch MFI's, balance sheet total
										Saving and borrowing
1,8	0,5	0,4	0,8	2,4	1,7	1,1	0,5	0,9		Savings at saving institutions
154,6	155,2	155,6	156,4	158,7	162,8	163,9	164,4	165,2		Savings deposits
0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8		Consumer credit granted
15,9	15,9	15,9	15,9	15,9	16,0	16,1	16,2	16,3		Consumer credits, outstanding amounts
5,7	6,7	8,5	7,6	8,3	7,7	9,5	7,4	7,2		Newly registered mortgages on:
5,3	6,3	7,9	7,0	7,7	7,1	8,3	6,9	6,7		residential and residential/commercial property
3,4	2,5	1,9	2,0	1,9	2,1	3,6	1,9	2,1		o.w. residential
										other real estate
										Money market
3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	Repo rate ECB
3,29	3,28	3,26	3,32	3,31	3,35	3,30	3,29	3,32	3,30	Call money
3,35	3,34	3,35	3,34	3,37	3,38	3,36	3,33	3,32	3,31	One-month Euribor
10,5	11,2	11,0	11,2	11,0	11,1	10,4	10,4	10,7	10,6	Gold price
0,88	0,87	0,88	0,89	0,92	0,95	0,99	0,98	0,98	0,98	Exchange rates
0,62	0,61	0,62	0,61	0,63	0,64	0,64	0,64	0,63	0,63	US dollar
117,13	116,38	114,74	115,77	115,79	117,71	117,14	116,31	118,38	121,54	English pound
										Japanese Yen
										Capital market
4,40	4,55	4,83	4,75	4,76	4,59	4,37	4,05	3,75	3,73	Average yield to maturity
4,71	4,80	5,07	5,03	5,03	4,86	4,71	4,45	4,17	4,22	short-term
4,97	5,02	5,27	5,25	5,27	5,11	4,97	4,71	4,50	4,58	medium-term
										long-term
										Amsterdam Stock Exchange
700,5	695,5	744,6	714,6	684,9	628,4	522,7	527,9	428,7	486,4	CBS stock price index
123,4	123,4	121,4	122,4	122,1	123,8	124,7	126,1	128,9	127,6	shares
										bonds
1 349,4	1 339,6	1 434,5	1 385,2	1 341,2	1 230,7	1 023,9	1 045,1	848,9	964,3	CBS total return index
379,1	379,9	377,0	380,9	381,7	386,6	390,9	395,7	402,0	400,6	shares
										bonds
										Insurance
0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,4		New personal life insurance policies
										Price index numbers
111,9	112,1	112,4	114,9	114,3	114,0	114,3	115,1	116,6		Producer prices, industry
122,0	122,0	123,0	123,0	124,0	124,0	126,0	126,0	126,0		Costs of rebuilding of dwellings
										Households effects
118,3	118,8	119,9	120,6	120,6	120,2	120,5	120,7	121,9	121,8	Consumer prices
118,0	118,5	119,6	120,2	120,2	119,9	120,1	120,3	121,6	121,4	all households
117,0	117,6	118,9	119,6	119,5	119,1	119,1	119,4	120,8	120,6	employee households low income
										employee households high income
114,9	115,4	116,5	117,1	117,1	116,7	116,9	117,2	118,4	118,3	Consumer prices derived: tax alterations eliminated
114,5	115,0	116,1	116,7	116,7	116,3	116,6	116,8	118,0	117,9	all households
114,3	114,9	116,1	116,8	116,8	116,3	116,3	116,6	118,0	117,9	employee households low income
										employee households high income
										International trade
16,4	16,1	18,0	17,5	17,1	17,1	16,5	15,4			Import
18,7	18,5	20,9	18,9	19,7	19,8	18,7	17,8			Export
2,3	2,4	2,9	1,5	2,6	2,7	2,3	2,3			Trade surplus
103,0	108,1	113,4								Import prices
105,8	103,8	107,6								Export prices
102,6	96,0	94,9								Terms of trade
										Other data
-1,4	-4,5	-8,6	-14,0	-16,5	-21,2	-24,3	-26,7	-31,0	-33,1	Consumer confidence
-18,5	-19,7	-24,3	-32,7	-30,8	-38,8	-43,7	-48,1	-52,3	-55,9	Economic environment
10,0	5,6	2,0	-1,5	-7,0	-9,5	-11,4	-12,4	-16,8	-17,8	Propensity to consume

Banken

Tabel 1.1

Balans van de in Nederland gevestigde monetair financiële instellingen, exclusief De Nederlandsche Bank (ultimo)

	Nederland					Eurozone				
	2002					2002				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
<i>mld euro</i>										
Activa										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	872,1	868,3	862,5	883,3	892,1	11 265,0	11 330,9	11 347,7	11 345,4	11 327,0
a. Monetair financiële instellingen	216,8	208,1	208,3	217,9	219,4	3 817,7	3 868,3	3 854,0	3 852,0	3 843,8
b. Overheid	38,0	38,7	32,4	34,6	33,6	807,0	803,8	803,6	801,8	791,7
c. Overige	617,3	621,5	621,7	630,8	639,1	6 640,3	6 658,9	6 690,1	6 691,6	6 691,5
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	111,0	111,9	114,1	112,6	115,3	2 524,9	2 543,2	2 538,3	2 526,1	2 513,9
a. Monetair financiële instellingen	27,2	27,7	28,0	28,5	29,6	1 055,2	1 057,9	1 058,2	1 047,6	1 044,2
b. Overheid	72,6	73,3	74,7	75,1	76,3	1 127,8	1 141,4	1 138,4	1 132,8	1 130,2
c. Overige	11,3	11,0	11,4	9,0	9,5	341,8	343,9	341,7	345,6	339,5
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	42,1	42,6	42,7	41,1	39,1	825,6	826,6	820,8	809,8	818,6
a. Monetair financiële instellingen	13,2	14,7	14,9	13,5	13,2	265,1	263,8	261,7	264,9	264,5
b. Overige	28,9	27,9	27,8	27,6	25,9	560,4	562,9	559,1	544,9	554,1
4. Geldmarktpapier	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	175,9	181,7	195,1	205,5	203,6
5. Externe activa	271,9	238,1	240,2	237,1	234,6	2 425,3	2 451,4	2 355,7	2 375,6	2 363,6
6. Vaste activa	6,2	6,2	6,2	6,2	6,1	164,2	164,4	164,3	164,6	165,7
7. Overige activa	35,9	40,6	46,3	37,4	42,8	1 011,2	984,3	1 000,0	1 023,2	1 010,7
8. Totaal activa = totaal passiva	1 339,4	1 307,7	1 312,0	1 317,7	1 330,1	18 392,1	18 482,5	18 421,9	18 450,2	18 403,1
Passiva										
9. Chartale geldomloop						0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10. Deposito's van ingezetenen van het eurogebied	693,9	691,3	693,3	700,5	706,6	9 744,1	9 812,8	9 858,6	9 830,2	9 793,0
a. Monetair financiële instellingen	225,3	229,8	234,8	243,0	245,2	3 873,3	3 922,3	3 948,4	3 945,1	3 932,6
b. Centrale overheid	2,2	3,0	1,6	3,1	3,6	106,7	108,3	101,7	96,9	91,5
c. Overige overheid en overige ingezetenen van het eurogebied	466,4	458,5	456,8	454,4	457,9	5 764,1	5 782,1	5 808,5	5 788,2	5 768,9
(1) giraal	152,9	152,3	148,7	146,6	149,8	1 852,3	1 853,0	1 901,4	1 871,5	1 837,5
(2) met vaste looptijd	154,4	151,2	151,6	150,1	149,7	2 269,0	2 278,8	2 256,3	2 264,0	2 265,6
(3) met opzegtermijn	152,8	154,6	155,4	156,5	157,5	1 414,7	1 415,5	1 422,0	1 424,6	1 430,1
(4) repo's	6,4	0,4	1,2	1,2	0,8	228,1	234,8	228,7	228,0	235,6
11. Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier						489,7	498,1	502,0	516,1	529,8
12. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	202,0	199,6	203,9	206,8	207,8	2 969,4	2 995,4	2 982,5	2 988,0	3 000,2
13. Kapitaal en reserves	63,6	63,2	62,6	62,8	62,3	1 064,1	1 071,8	1 078,1	1 087,5	1 095,1
14. Externe passiva	316,6	288,6	298,0	295,0	300,2	2 736,8	2 718,7	2 585,1	2 608,4	2 580,5
15. Overige passiva	63,3	65,0	54,2	52,6	53,1	1 387,9	1 385,8	1 415,6	1 420,0	1 404,4

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

Tabel 1.2
Monetaire balans van De Nederlandsche Bank en het Eurosystem (ultimo)

	De Nederlandsche Bank					Eurosystem				
	2002					2002				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
<i>mld euro</i>										
Activa										
1. Leningen aan ingezetenen van het eurogebied	7,4	9,2	11,4	13,5	12,5	344,2	356,1	387,7	364,0	363,4
a. Monetair financiële instellingen	7,4	9,2	11,4	13,5	12,5	317,8	329,7	361,3	337,7	337,5
b. Overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,8	25,7	25,7	25,7	25,3
c. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
2. Aangehouden effecten m.u.v. aandelen, uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	8,7	8,6	8,6	8,8	8,8	107,5	107,0	107,5	107,7	109,2
a. Monetair financiële instellingen	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	5,0	4,9	4,9	5,1	5,1
b. Overheid	7,3	7,2	7,1	7,3	7,3	101,4	101,0	101,6	101,9	103,3
c. Overige ingezetenen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	1,1	1,0	1,1	0,8	0,8
3. Aangehouden aandelen en deelnemingen uitgegeven door ingezetenen van het eurogebied	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	13,5	13,3	13,3	13,8	14,4
a. Monetair financiële instellingen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	4,7	4,7	4,7	4,7	4,8
b. Overige ingezetenen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	8,8	8,6	8,6	9,0	9,7
4. Externe activa	21,4	19,8	21,6	22,1	21,9	401,3	394,5	372,7	377,9	377,9
5. Vaste activa	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	12,0	12,0	12,0	12,1	12,1
6. Overige activa	5,2	5,1	5,0	5,0	3,6	108,0	110,2	114,4	116,1	115,8
7. Totaal activa = totaal passiva	43,1	43,1	47,1	49,9	47,2	986,5	993,1	1 007,5	991,6	992,8
Passiva										
8. Chartale geldomloop	15,7	16,2	16,8	16,9	17,1	311,3	319,6	329,3	340,1	342,3
9. Deposito's	11,1	12,5	14,4	16,0	14,7	323,5	326,6	354,3	316,0	318,7
a. Monetair financiële instellingen	11,0	12,4	14,4	16,0	14,6	254,8	268,4	285,2	247,4	255,8
b. Overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,8	40,7	51,5	52,9	47,3
c. Overige ingezetenen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17,9	17,4	17,5	15,6	15,6
10. Geldmarktpapier en schuldbewijzen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6
11. Kapitaal en reserves	13,4	12,2	12,3	12,5	12,8	212,8	208,0	182,3	183,7	186,4
12. Externe passiva	1,6	1,0	2,3	3,2	2,4	32,4	31,6	31,0	35,1	31,0
13. Overige passiva	1,3	1,3	1,3	1,4	0,2	101,9	102,7	106,0	112,2	109,8

Bron: De Nederlandsche Bank N.V. en ECB.

Tabel 1.3
Monetaire aggregaten

	Nederland					Eurozone				
	2002					2002				
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.
<i>mld euro</i>										
Chartale geldomloop	13,7	14,3	14,8	15,1	15,4	261,7	273,9	285,7	296,6	301,0
Girale deposito's	152,9	152,3	148,7	146,6	149,8	1 945,7	1 946,2	1 994,3	1 960,9	1 928,3
Geldhoeveelheid (M1)	166,6	166,6	163,4	161,7	165,2	2 207,4	2 220,0	2 279,9	2 257,5	2 229,3
Deposito's met vaste looptijd t/m 2 jaar	90,5	87,1	87,1	85,6	85,5	1 092,4	1 100,4	1 075,7	1 084,1	1 097,1
Deposito's met opzegtermijn t/m 3 maanden	152,6	154,4	155,2	156,4	157,4	1 391,9	1 394,0	1 400,3	1 403,3	1 409,2
Secundaire liquiditeiten (M2)	409,7	408,2	405,7	403,7	408,1	4 691,7	4 714,4	4 755,9	4 744,8	4 735,6
Repo's	6,4	0,4	1,2	1,2	0,8	228,1	234,8	228,7	228,0	235,6
Aandelen/participaties in geldmarktfondsen en geldmarktpapier	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	442,2	447,3	443,6	455,3	468,5
Schuldbewijzen met looptijd t/m 2 jaar	14,3	13,7	15,4	17,9	17,5	134,7	144,0	130,5	125,9	126,8
Liquiditeitenmassa (M3)	430,4	422,3	422,2	422,8	426,4	5 496,7	5 540,5	5 558,8	5 554,0	5 566,6

Bron: DNB en ECB.

Sparen en lenen

Tabel 2.1
Spaargelden

	2001 ¹⁾	2002								
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
<i>mln euro</i>										
Stortingen	7 948	9 524	8 734	7 013	7 308	7 708	8 236	8 099	6 623	6 434
w.v. op deposito's										
met opzegtermijn	5 500	7 014	5 785	5 090	5 269	5 600	6 185	5 615	4 739	4 497
met vaste looptijd	2 447	2 510	2 949	1 923	2 039	2 108	2 051	2 484	1 884	1 937
Terugbetalingen	7 561	8 133	8 242	6 623	6 609	5 749	6 536	6 979	6 188	5 585
w.v. op deposito's										
met opzegtermijn	4 009	4 494	4 807	4 273	4 600	3 745	4 661	4 920	4 067	3 768
met vaste looptijd	3 552	3 639	3 435	2 350	2 009	2 004	1 875	2 059	2 121	1 817
Spaarverschil	387	1 391	492	390	699	1 959	1 700	1 120	435	849
Bijgeschreven rente	1 776	361	30	38	63	420	20	22	27	27
Besparingen	2 162	1 752	522	428	762	2 379	1 720	1 142	462	876
Correcties en statistische verschillen	0	3	0	1	-2	1	2 301	0	-2	-1
<i>mld euro</i>										
Tegoed op deposito's (ultimo)	152,9	154,6	155,2	155,6	156,4	158,7	162,8	163,9	164,4	165,2
w.v.										
deposito's met opzegtermijn	128,4	131,3	132,3	133,1	133,9	136,1	137,7	138,4	139,1	139,8
deposito's met vaste looptijd	24,4	23,4	22,9	22,5	22,5	22,6	25,1	25,5	25,3	25,4

Bron: De Nederlandsche Bank.

¹⁾ Begin nieuwe reeks door wijziging rapportageplichtige kredietinstellingen.

Tabel 2.2
Verstrekt consumptief krediet

	2001	2002									Trend ¹⁾
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
<i>mln euro</i>											%
Gemeentelijke kredietbanken											
Aflopend krediet	4	5	5	4	4	4	4	6	5	5	-37,3
Doorlopend krediet	2	2	2	2	2	2	3	5	3	3	-4,6
Totaal	6	7	7	6	6	6	6	10	8	8	-28,9
Banken en creditcardorganisaties											
Aflopend krediet	20	23	21	24	27	27	25	32	26	27	-16,9
Doorlopend krediet	221	251	234	264	297	274	252	281	292	301	0,0
Spaar-/leenkrediet	1	1	1	1	3	2	1	3	2	4	1,4
Creditcard krediet	169	170	177	187	193	217	195	267	257	221	6,1
Totaal	412	446	433	476	520	520	473	583	577	552	1,3
Financieringsmaatschappijen											
Aflopend krediet	36	51	46	51	53	51	51	57	44	43	-22,2
Doorlopend krediet	141	168	181	180	192	180	175	206	171	169	-7,4
Spaar-/leenkrediet	12	14	10	11	14	14	13	16	16	15	-44,1
Totaal	189	233	236	241	258	245	239	279	231	227	-14,5
Postorderbedrijven											
Doorlopend krediet	39	51	48	49	50	40	43	72	46	49	4,8
Alle maatschappijen											
Aflopend krediet	61	80	72	79	83	82	79	95	75	74	-21,7
Doorlopend krediet	404	472	464	495	541	495	472	564	512	522	-2,4
Spaar-/leenkrediet	13	15	10	12	17	16	15	18	17	19	-40,9
Creditcard krediet	169	170	177	187	193	217	195	267	257	221	6,1
Totaal	646	738	723	773	835	811	761	944	861	836	-4,3

¹⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Tabel 2.3
Uitstaand debiteurensaldo per ultimo

	Aantal uitstaande contracten					Uitstaand debiteurensaldo						Trend ¹⁾
	2002					2002						
	mei	juni	juli	aug.	sept.	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
	<i>x 1 000</i>					<i>mln euro</i>						%
Gemeentelijke kredietbanken												
Aflopend krediet	132	129	127	128	124	180	173	170	172	169	168	-18,8
Doorlopend krediet	17	17	17	17	16	86	79	79	78	76	76	-11,9
Totaal	148	146	144	145	140	267	252	250	250	245	243	-16,8
Banken en creditcardorganisaties												
Aflopend krediet	137	134	132	136	129	772	762	753	747	737	729	-14,3
Doorlopend krediet	985	979	980	980	983	5 643	5 647	5 658	5 727	5 797	5 889	7,6
Spaar-/leenkrediet	23	23	23	23	23	374	372	370	371	372	377	-2,4
Creditcard krediet	512	511	506	525	548	718	726	721	725	756	798	21,6
Totaal	1 658	1 647	1 640	1 664	1 684	7 508	7 507	7 502	7 570	7 662	7 793	5,8
Financieringsmaatschappijen												
Aflopend krediet	355	353	352	338	332	1 761	1 755	1 745	1 738	1 726	1 712	-10,8
Doorlopend krediet	1 724	1 731	1 732	1 709	1 739	4 853	4 870	4 907	4 933	4 956	5 006	6,0
Spaar-/leenkrediet	68	68	68	67	66	1 095	1 086	1 083	1 069	1 063	1 044	-11,3
Totaal	2 147	2 151	2 152	2 114	2 137	7 709	7 711	7 735	7 739	7 745	7 763	-0,7
Postorderbedrijven												
Doorlopend krediet	2 286	2 241	2 342	2 327	2 351	475	477	475	498	502	507	18,3
Alle maatschappijen												
Aflopend krediet	624	616	611	602	585	2 714	2 690	2 668	2 657	2 632	2 609	-12,4
Doorlopend krediet	5 012	4 968	5 070	5 034	5 089	11 057	11 073	11 119	11 236	11 330	11 478	7,1
Spaar-/leenkrediet	91	91	91	90	90	1 469	1 457	1 453	1 439	1 435	1 421	-9,1
Creditcard krediet	512	511	506	525	548	718	726	721	725	756	798	21,6
Totaal	6 240	6 186	6 278	6 250	6 312	15 959	15 947	15 961	16 057	16 154	16 307	2,5
Overtrekkingen op betaalrekeningen	2 381	2 444	2 587	2 750	2 856	5 491	5 299	5 361	5 617	5 839	5 921	12,3

¹⁾ De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

Tabel 2.4
Stroomgegevens consumptief krediet

	2001	2002									Trend ¹⁾
	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
	mln euro										%
Debiteurensaldo bij aanvang periode											
Aflopend krediet	2 942	2 877	2 809	2 772	2 741	2 714	2 690	2 668	2 657	2 632	-12,7
Doorlopend krediet	10 896	10 884	10 874	10 910	10 978	11 057	11 073	11 119	11 236	11 330	6,2
Spaar-/leenkrediet	1 556	1 536	1 516	1 496	1 480	1 469	1 457	1 453	1 439	1 435	-8,5
Creditcard krediet	666	684	685	698	675	718	726	721	725	756	23,2
Totaal	16 059	15 981	15 884	15 876	15 875	15 959	15 947	15 961	16 057	16 154	1,8
Verstrekt krediet											
Aflopend krediet	61	80	72	79	83	82	79	95	75	74	-21,7
Doorlopend krediet	404	472	464	495	541	495	472	564	512	522	-2,4
Spaar-/leenkrediet	13	15	10	12	17	16	15	18	17	19	-40,9
Creditcard krediet	169	170	177	187	193	217	195	267	257	221	6,1
Totaal	646	738	723	773	835	811	761	944	861	836	-4,3
Kredietvergoeding											
Aflopend krediet	16	15	15	15	16	15	14	16	15	14	-25,8
Doorlopend krediet	86	87	86	87	87	87	86	83	86	87	4,4
Spaar-/leenkrediet	10	11	11	11	11	10	10	10	10	10	-10,0
Creditcard krediet	7	7	7	7	8	7	8	7	8	9	30,4
Totaal	119	119	119	119	121	120	119	116	119	120	-1,1
Aflossingen											
Aflopend krediet	141	163	124	125	127	121	115	122	114	112	-5,7
Doorlopend krediet	502	569	514	514	549	566	512	530	504	462	0,0
Spaar-/leenkrediet	43	46	41	38	38	39	30	41	31	43	-10,5
Creditcard krediet	157	176	171	217	158	216	208	270	234	187	10,1
Totaal	843	954	850	893	871	943	865	964	883	803	0,7
Debiteurensaldo per ultimo periode											
Aflopend krediet	2 877	2 809	2 772	2 741	2 714	2 690	2 668	2 657	2 632	2 609	-12,4
Doorlopend krediet	10 884	10 874	10 910	10 978	11 057	11 073	11 119	11 236	11 330	11 478	7,1
Spaar-/leenkrediet	1 536	1 516	1 496	1 480	1 469	1 457	1 453	1 439	1 435	1 421	-9,1
Creditcard krediet	684	685	698	675	718	726	721	725	756	798	21,6
Totaal	15 981	15 884	15 876	15 875	15 959	15 947	15 961	16 057	16 154	16 307	2,5

¹⁾ Stroomgrootheden: De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.
Standen: De procentuele groei van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand een jaar eerder.

Tabel 2.5
Nieuw ingeschreven hypotheek op onroerende goederen

	2002									Trend ¹⁾
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
Aantal hypotheekbanken naar onderpand										%
Woonhuizen	32 906	37 689	45 914	41 737	45 146	41 612	47 127	39 829	38 426	3
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	10 533	11 883	14 295	13 114	14 067	12 680	14 623	12 352	12 081	2
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	4 287	5 018	6 369	5 436	5 562	5 031	5 491	4 496	4 307	-13
banken	14 437	16 838	20 682	18 452	20 103	18 677	20 573	17 688	17 074	1
andere rechtspersonen	2 326	2 404	2 674	2 884	3 268	3 198	4 039	3 437	3 149	64
particulieren	516	498	581	558	629	600	677	574	614	24
buitenland	807	1 048	1 313	1 293	1 517	1 426	1 724	1 282	1 201	17
Combinaties woonhuis/bedrijfspand	920	894	1 122	984	1 093	1 107	1 190	996	937	4
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	430	399	536	478	487	499	543	441	417	4
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	49	51	68	60	59	53	63	50	73	6
banken	349	361	427	372	421	450	460	390	350	4
andere rechtspersonen	46	41	49	47	69	54	62	63	57	-2
particulieren	44	33	32	19	47	40	53	39	34	18
buitenland	2	9	10	8	10	11	9	13	6	-2
Bedrijfspanen	924	896	1 044	944	958	959	1 088	825	912	-2
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	349	353	424	394	384	350	437	314	318	-1
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	33	37	35	36	36	51	45	25	43	1
banken	418	398	448	390	434	427	492	366	410	-3
andere rechtspersonen	64	67	75	77	60	79	63	68	87	5
particulieren	41	30	45	30	33	35	35	31	39	8
buitenland	19	11	17	17	11	17	16	21	15	-18
Bougrond en landelijke eigendommen	731	890	961	1 005	1 064	928	1 025	772	828	-23
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	360	449	446	475	502	436	496	375	374	-19
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	61	82	90	80	84	61	75	51	53	-46
banken	237	292	354	345	385	330	362	272	308	-27
andere rechtspersonen	40	33	33	54	57	52	44	47	53	-7
particulieren	28	26	27	35	26	30	30	14	30	-10
buitenland	5	8	11	16	10	19	18	13	10	-27
Ingeschreven hypotheekbedragen naar onderpand	<i>mln euro</i>									%
Woonhuizen	5 345	6 317	7 914	7 033	7 669	7 060	8 316	6 902	6 704	10
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	1 823	2 091	2 639	2 429	2 493	2 312	2 745	2 337	2 291	11
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	678	785	1 008	840	881	803	923	751	722	-4
banken	2 352	2 865	3 536	3 109	3 329	3 178	3 718	3 010	2 935	14
andere rechtspersonen	273	302	325	345	610	416	531	462	451	12
particulieren	61	62	70	86	87	96	87	82	91	3
buitenland	158	212	335	223	271	255	313	260	214	-11
Combinaties woonhuis/bedrijfspand	422	432	610	532	593	635	1 134	520	498	10
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	219	201	297	252	288	238	283	228	180	15
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	25	18	30	21	21	21	121	20	33	30
banken	133	161	195	186	229	271	661	228	167	17
andere rechtspersonen	13	15	70	22	32	47	45	16	31	-20
particulieren	30	7	8	11	11	19	15	13	18	54
buitenland	0	29	10	40	13	39	8	15	69	-45
Bedrijfspanen	2 008	2 085	1 161	1 434	1 299	1 586	2 972	1 453	1 717	12
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	347	448	365	551	419	402	560	298	341	-2
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	95	41	18	32	21	37	61	158	32	124
banken	1 030	1 036	528	566	591	811	2 063	396	971	46
andere rechtspersonen	70	155	112	138	113	165	116	88	191	4
particulieren	278	17	26	24	18	16	29	9	29	47
buitenland	188	387	112	124	139	155	143	504	153	-37
Bougrond en landelijke eigendommen	377	391	719	550	578	538	662	490	364	-17
w.v. genomen door:										
hypotheekbanken en bouwfondsen	194	184	253	199	267	249	224	158	174	-6
verzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen	20	22	28	19	21	20	21	17	19	-45
banken	119	125	265	171	233	219	300	121	120	-6
andere rechtspersonen	30	37	134	100	40	34	62	129	20	-19
particulieren	14	21	36	22	14	13	48	13	25	-30
buitenland	1	2	2	38	2	4	6	53	4	-51

Bron: Kadaster.

¹⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Tabel 2.6
Regionale spreiding van de nieuw ingeschreven woninghypotheken ¹⁾

	Aantal ingeschreven hypotheeken				Ingeschreven hypotheekbedragen						Trend ²⁾
	2002				2002						
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	
	mln euro										%
Groningen											
Oost-Groningen	495	439	430	5 207	49	49	50	51	47	46	13
Delfzijl e.o.	151	140	119	1 534	12	14	16	15	15	14	20
overig Groningen	1 155	949	946	10 697	121	126	118	152	121	119	18
totaal	1 801	1 528	1 495	17 438	183	188	183	218	182	179	16
Friesland											
Noord-Friesland	980	795	805	9 588	101	114	112	125	97	100	16
Zuidwest-Friesland	292	258	263	3 050	42	37	39	44	35	36	7
Zuidoost-Friesland	592	512	462	5 798	75	82	73	88	75	64	16
totaal	1 864	1 565	1 530	18 436	218	233	224	257	207	201	14
Drenthe											
Noord-Drenthe	548	521	454	5 926	67	74	72	76	70	61	2
Zuidoost-Drenthe	604	497	475	5 814	55	66	68	71	61	60	20
Zuidwest-Drenthe	339	292	296	3 683	42	54	42	46	39	40	15
totaal	1 491	1 310	1 225	15 423	164	194	182	193	169	161	11
Overijssel											
Noord-Overijssel	864	761	748	8 813	115	121	106	125	112	107	9
Zuidwest-Overijssel	385	339	301	3 962	54	58	60	60	53	45	11
Twente	1 577	1 440	1 488	17 616	188	231	227	220	194	204	22
totaal	2 826	2 540	2 537	30 391	356	410	393	406	359	356	16
Gelderland											
Veluwe	1 697	1 413	1 397	16 696	234	258	231	295	241	241	6
Achterhoek	1 065	801	817	10 037	121	139	135	170	124	120	1
Arnhem/Nijmegen	1 924	1 561	1 536	18 410	219	283	252	322	255	242	16
Zuidwest-Gelderland	589	427	472	5 534	74	85	74	105	79	77	6
totaal	5 275	4 202	4 222	50 677	648	766	691	893	699	680	8
Utrecht	3 141	2 706	2 567	32 130	521	592	506	582	513	490	2
Noord-Holland											
Kop van Noord-Holland	1 106	1 003	989	11 338	129	149	148	157	147	148	14
Alkmaar e.o.	690	686	622	7 663	113	117	109	119	119	107	8
IJmond	539	434	437	4 984	70	74	72	91	69	69	2
Agglomeratie Haarlem	572	551	507	6 382	105	124	99	122	103	108	3
Zaanstreek	412	383	334	4 414	64	61	61	61	58	51	18
Groot-Amsterdam	2 416	2 073	1 985	24 373	449	485	458	494	427	395	11
Het Gooi en Vechtstreek	626	640	561	7 033	126	155	127	145	145	131	10
totaal	6 361	5 770	5 435	66 187	1 056	1 166	1 073	1 189	1 067	1 009	10
Zuid-Holland											
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	928	868	820	9 817	144	180	155	167	162	150	9
Agglomeratie 's-Gravenhage	2 502	2 052	1 914	23 082	356	370	380	449	365	340	8
Delft en Westland	444	383	410	4 674	57	72	60	81	62	73	-1
Oost-Zuid-Holland	869	677	714	8 303	118	131	109	147	114	133	9
Groot-Rijnmond	3 847	3 335	3 137	36 704	463	511	486	567	488	492	15
Zuidoost-Zuid-Holland	1 195	984	899	11 104	124	147	141	182	148	136	18
totaal	9 785	8 299	7 894	93 684	1 261	1 411	1 331	1 593	1 339	1 323	11
Zeeland											
Zeeuwsch-Vlaanderen	344	261	252	3 128	28	26	27	42	28	28	16
Overig Zeeland	753	617	678	7 667	82	92	94	107	81	93	4
totaal	1 097	878	930	10 795	110	118	121	149	109	121	7
Noord-Brabant											
West-Noord-Brabant	1 636	1 462	1 307	16 782	224	261	248	256	236	213	6
Midden-Noord-Brabant	1 244	1 010	1 026	12 486	147	196	157	200	161	162	7
Noordoost-Noord-Brabant	1 610	1 372	1 359	16 131	209	258	251	296	230	234	11
Zuidoost-Noord-Brabant	1 962	1 612	1 532	18 767	284	289	275	332	281	258	15
totaal	6 452	5 456	5 224	64 166	864	1 004	930	1 085	907	868	10
Limburg											
Noord-Limburg	828	639	559	7 196	95	97	98	128	97	93	13
Midden-Limburg	582	486	524	5 734	81	82	74	89	72	87	6
Zuid-Limburg	1 783	1 542	1 490	16 860	180	215	202	247	215	202	9
totaal	3 193	2 667	2 573	29 790	355	394	374	464	384	381	9
Flevoland	1 581	1 270	1 284	15 151	194	228	206	245	178	193	9
Gespreide ligging van de onderpanden	1 405	1 142	1 007	11 479	371	400	413	492	392	339	25
Totaal	46 272	39 333	37 923	455 747	6 301	7 104	6 629	7 766	6 504	6 300	11

Bron: Kadaster.

¹⁾ Hypotheken op woonhuizen ten laste van particulieren.

²⁾ De procentuele groei van de laatste twaalf maanden t.o.v. dezelfde periode een jaar eerder.

Geldmarkt

Tabel 3.1
Rentetarieven op de geldmarkt ¹⁾

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Officiële rentetarieven per ultimo									
Reporente ECB	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25
Marginale beleningsrente ECB	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25	4,25
Depositorente ECB	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25
Wettelijke rente ²⁾	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00	7,00
Heffings- en invorderingsrente bij belasting ³⁾	3,45	3,45	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25
Rente op studieleningen ⁴⁾	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03	4,03
Geldmarktrente									
Daggeld	3,28	3,26	3,32	3,31	3,35	3,30	3,29	3,32	3,30
Termijngelden zonder onderpand									
<i>Euribor</i>									
eenmaands	3,34	3,35	3,34	3,37	3,38	3,36	3,33	3,32	3,31
driemaands	3,36	3,39	3,41	3,47	3,46	3,41	3,35	3,31	3,26
zesmaands	3,40	3,50	3,54	3,63	3,59	3,48	3,38	3,27	3,17
twaalfmaands	3,59	3,82	3,86	3,96	3,87	3,64	3,44	3,24	3,13
<i>Kasgeldleningen overheid ⁵⁾</i>									
eenweeks	3,32	3,33	3,31	3,33	3,35	3,33	3,31	3,31	3,31
eenmaands	3,33	3,34	3,33	3,36	3,37	3,35	3,32	3,31	3,30
tweemaands	3,34	3,36	3,36	3,40	3,41	3,37	3,33	3,30	3,26
driemaands	3,34	3,38	3,39	3,45	3,45	3,39	3,34	3,30	3,25
zesmaands	3,38	3,48	3,52	3,60	3,58	3,47	3,36	3,26	3,15
negenmaands	3,46	3,63	3,69	3,77	3,72	3,54	3,39	3,22	3,11
twaalfmaands	3,57	3,80	3,85	3,93	3,85	3,63	3,43	3,22	3,11
<i>Kasgeldleningen overigen ⁵⁾</i>									
eenweeks	3,47	3,47	3,45	3,48	3,50	3,47	3,46	3,46	3,46
eenmaands	3,43	3,44	3,43	3,46	3,47	3,45	3,42	3,41	3,40
tweemaands	3,44	3,46	3,46	3,50	3,51	3,47	3,43	3,40	3,36
driemaands	3,44	3,48	3,49	3,55	3,55	3,49	3,44	3,40	3,35
zesmaands	3,48	3,58	3,62	3,70	3,68	3,57	3,46	3,36	3,25
negenmaands	3,56	3,73	3,79	3,87	3,82	3,64	3,49	3,32	3,21
twaalfmaands	3,67	3,90	3,95	4,03	3,95	3,73	3,53	3,32	3,21
<i>Driemaands Euro-dollardeposito's</i>	1,86	1,90	1,87	1,80	1,79	1,76	1,70	1,73	1,70

Bron: De Nederlandsche Bank NV.

¹⁾ Maandgemiddelden, tenzij anders aangegeven.

²⁾ Vastgesteld door het Ministerie van Justitie.

³⁾ Vastgesteld door het Ministerie van Financien.

⁴⁾ Geldig voor studieleningen verstrekt na 1 januari 1992. Vastgesteld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

⁵⁾ Ontleend aan de adviesprijzen van de Vereniging van bemiddelaars in onderhandse leningen, gepubliceerd door Prebon Yamane (Nederland).

Tabel 3.2
Korte rente op de buitenlandse markten

	2002							
	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.
	%							
Australië	4,26	4,31	4,46	4,59	4,84	5,07	4,98	4,96
Canada	2,01	2,11	2,22	2,39	2,59	2,76	2,85	2,93
Denemarken	3,56	3,54	3,57	3,61	3,66	3,68	3,59	3,51
Japan	0,06	0,14	0,17	0,05	0,05	0,03	0,04	0,03
Noorwegen	6,32	6,57	6,72	6,77	6,90	7,12	7,25	7,26
Polen	10,14	.	9,70	9,59	9,44	8,70	8,53	.
Tsjechie	4,50	4,30	4,30	4,20	3,80	3,80	3,40	3,10
Verenigde Staten	1,74	1,82	1,91	1,87	1,82	1,81	1,79	1,73
Verenigd Koninkrijk	4,01	3,98	4,06	4,11	4,08	4,11	3,99	3,92
Zuid Korea	4,80	4,50	4,60	4,80	4,80	4,90	4,90	4,80
Zweden	3,74	3,87	4,09	4,25	4,29	4,28	4,26	4,19
Zwitserland	1,63	1,68	1,56	1,49	1,14	1,16	0,71	0,68
Euro-zone	3,34	3,36	3,39	3,41	3,47	3,46	3,41	3,35

Bron: OECD.

Tabel 3.3
Wisselkoersen en goudprijs

Land	Valuta	2002								Trend ¹⁾
		maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
		per 1 euro								%
Courante valuta ²⁾										
Australië	Dollar	1,67	1,65	1,67	1,68	1,79	1,80	1,79	1,78	-1
Canada	Dollar	1,39	1,40	1,42	1,46	1,53	1,53	1,54	1,55	9
Denemarken	Kroon	7,43	7,43	7,44	7,43	7,43	7,43	7,43	7,43	0
Engeland	Pond	0,62	0,61	0,63	0,64	0,64	0,64	0,63	0,63	1
Estland	Kroon	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	15,65	0
Hongarije	Florint	244,87	242,26	243,87	242,75	246,65	245,30	243,93	243,53	-5
Hongkong	Dollar	6,83	6,91	7,15	7,45	7,74	7,63	7,65	7,65	8
Japan	Yen	114,74	115,77	115,79	117,71	117,14	116,31	118,38	121,54	11
Nieuw-Zeeland	Dollar	2,03	2,00	2,01	1,95	2,06	2,11	2,08	2,04	-7
Noorwegen	Kroon	7,72	7,62	7,52	7,41	7,41	7,43	7,36	7,34	-8
Polen	Zloty	3,62	3,59	3,71	3,85	4,09	4,08	4,07	4,04	8
Slovenië	Tolar	223,54	224,37	225,21	225,99	226,56	227,21	228,04	228,73	4
Tsjechië	Kroon	31,44	30,32	30,56	30,31	29,72	30,80	30,19	30,66	-9
Verenigde Staten	Dollar	0,88	0,89	0,92	0,95	0,99	0,98	0,98	0,98	8
Zuid-Afrika	Rand	10,13	9,81	9,29	9,72	10,00	10,36	10,40	10,11	20
Zweden	Kroon	9,06	9,13	9,22	9,11	9,27	9,25	9,17	9,11	-5
Zwitserland	Frank	1,47	1,47	1,46	1,47	1,46	1,46	1,46	1,46	-1
Incourante valuta ³⁾										
Bahrayn	Dinar	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0
Cyprus	Pond	0,58	0,58	0,58	0,58	0,57	0,57	0,57	0,57	-1
Egypte	Pond	4,12	4,20	4,20	4,74	4,74	4,74	4,74	4,74	24
Filipijnen	Peso	50,13	52,49	52,49	56,50	57,97	57,97	59,52	59,52	11
IJsland	Kroon	88,86	85,74	85,74	87,80	87,45	88,50	86,76	88,86	-7
India	Ruppee	39,71	41,04	41,04	35,72	35,89	35,20	43,55	44,43	9
Indonesië ⁴⁾	Rupiah	110,50	73,26	73,26	73,26	88,11	88,11	88,11	88,11	-20
Israël	Shekel	3,94	4,32	4,32	4,59	4,59	4,59	4,59	4,59	23
Kenia	Shilling	73,26	73,26	73,26	110,50	110,50	110,50	110,50	110,50	50
Kuwait	Dinar	0,27	0,28	0,28	0,30	0,30	0,30	0,30	0,30	7
Malawi	Kwacha	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	31,48	0
Malaysia	Ringgit	3,26	3,36	3,36	3,65	3,65	3,65	3,63	3,64	9
Malta	Lira	0,40	0,40	0,40	0,42	0,41	0,41	0,41	0,41	2
Marokko	Dirham	10,56	10,66	10,66	10,82	10,02	10,02	10,02	10,02	-6
Mexico	Peso	7,80	8,09	8,09	9,48	9,48	9,48	10,37	10,37	24
Ned. Antillen	Gulden	1,57	1,63	1,63	1,78	1,78	1,78	1,77	1,77	9
Oman	Rial	0,34	0,35	0,35	0,39	0,39	0,39	0,38	0,38	9
Pakistan	Ruppee	49,02	49,02	49,02	44,05	44,05	44,05	44,05	44,05	-30
Qatar	Riyal	3,31	3,31	3,31	3,64	3,83	3,64	3,64	3,64	10
Saudi-Arabië	Riyal	3,29	3,41	3,41	3,73	3,72	3,72	3,69	3,71	9
Singapore	Dollar	1,62	1,65	1,65	1,76	1,76	1,74	1,76	1,76	6
Sri Lanka	Ruppee	67,80	67,80	67,80	67,80	110,50	110,50	110,50	110,50	63
Thailand	Baht	38,39	39,07	39,07	32,17	42,14	42,14	42,14	43,99	6
Tunesië	Dinar	1,35	1,36	1,36	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	4
Ver. Arabische Emiraten	Dirham	3,23	3,33	3,33	3,67	3,67	3,67	3,61	3,67	10
Zimbabwe	Dollar	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	36,73	10
		euro								
Goud ⁵⁾		11,01	11,20	11,00	11,05	10,35	10,40	10,66	10,59	3

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Maandgemiddelden, gebaseerd op informatieve wisselkoersen zoals die door De Nederlandsche Bank dagelijks om 14.15 uur worden vastgesteld (middenkoersen).

³⁾ Informatie(midden)koersen geldend ultimo van de maand, gebaseerd op gegevens van het GWK.

⁴⁾ Notering per 1 eurocent.

⁵⁾ 1 gram fijn. Laattprijs, dagelijks vastgesteld om ca. 14.00 uur; biedprijs is 0,32 euro lager; bron: Engeldhard Clal Drijfhout Edelmetaalbedrijven NV.

Kapitaalmarkt

Tabel 4.1
Rente op de kapitaalmarkt ¹⁾

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
Openbare kapitaalmarkt	%								
<i>Effectief rendement obligatieleningen ²⁾</i>									
Aflosbare staatsleningen w.v.	4,85	5,12	5,09	5,10	4,94	4,76	4,48	4,23	4,28
naar gemiddeld resterende looptijd:									
2 tot 3 jaar	4,18	4,51	4,47	4,52	4,32	4,07	3,78	3,48	3,41
3 tot 4 jaar	4,44	4,73	4,67	4,68	4,50	4,28	3,96	3,66	3,61
4 tot 5 jaar	4,67	4,92	4,82	4,84	4,69	4,46	4,13	3,83	3,84
5 tot 6 jaar	4,73	5,03	4,96	4,93	4,77	4,58	4,30	4,00	4,05
6 tot 7 jaar	4,76	5,02	4,99	5,01	4,83	4,70	4,48	4,19	4,24
7 tot 8 jaar	4,89	5,15	5,12	5,15	4,99	4,84	4,57	4,32	4,37
8 tot 9 jaar	4,99	5,23	5,20	5,22	5,04	4,91	4,66	4,44	4,51
9 tot 10 jaar	5,02	5,27	5,25	5,27	5,11	4,97	4,71	4,50	4,58
10 tot 11 jaar	5,09	5,30	5,30	5,31	5,16	5,07	.	.	.
20 tot 21 jaar	5,40	5,61	5,64	5,61	5,46	5,33	5,08	4,95	5,07
25 tot 26 jaar	5,35	5,57	5,60	5,58	5,44	5,31	5,09	4,95	5,09
3 tot 5 jaar	4,55	4,83	4,75	4,76	4,59	4,37	4,05	3,75	3,73
5 tot 8 jaar	4,80	5,07	5,03	5,03	4,86	4,71	4,45	4,17	4,22
3 tot 8 jaar	4,70	4,97	4,91	4,92	4,75	4,57	4,29	4,00	4,02
Vijf langste staatsleningen ³⁾	5,15	5,39	5,38	5,38	5,23	5,07	4,80	4,60	4,69
Nieuwste 10-jarige staatslening	5,05	5,30	5,30	5,31	5,16	4,99	4,71	4,50	4,58
Eeuwigdurende staatsleningen	5,40	5,75	5,81	5,70	5,68	5,52	5,30	5,22	5,23
Gewone obligaties t.l.v. banken	5,05	5,24	5,22	5,17	5,03	4,92	4,78	4,56	4,65
Pand- en bankbrieven	5,04	5,17	5,29	5,23	5,14	5,00	4,81	4,57	4,65
Kapitaalobligaties	5,29	5,44	5,43	5,39	5,31	5,22	5,08	4,84	5,02
Onderhandse kapitaalmarkt									
<i>Hypothecaire leningen</i>									
Nieuw ingeschreven gewone hypotheek op onroerende goederen	5,32	5,38	5,46	5,54	5,58	5,55	5,43	5,29	.
Eerste hypotheek op woonhuizen (ultimo ⁴⁾)									
laagste	5,40	5,50	5,60	5,60	5,60	5,50	5,30	4,90	4,90
hoogste	6,10	6,30	6,30	6,30	6,30	6,30	6,10	5,80	5,80
<i>Onderhandse leningen ⁵⁾</i>									
Lagere overheid									
5 jaar fixe	4,72	4,98	4,98	4,98	4,82	4,63	4,34	4,07	4,12
7 jaar fixe	4,95	5,19	5,19	5,19	5,03	4,87	4,60	4,36	4,45
10 jaar fixe	5,16	5,38	5,39	5,38	5,23	5,10	4,84	4,64	4,71
12 jaar fixe	5,29	5,47	5,49	5,47	5,33	5,20	4,95	4,77	4,89
15 jaar fixe	5,34	5,54	5,56	5,54	5,39	5,26	5,03	4,87	5,02
Semi-overheid									
5 jaar fixe	5,26	5,52	5,52	5,52	5,36	5,17	4,88	4,61	4,62
7 jaar fixe	5,55	5,79	5,79	5,79	5,63	5,47	5,20	4,96	5,00
10 jaar fixe	5,86	6,08	6,09	6,08	5,93	5,80	5,54	5,34	5,41
12 jaar fixe	6,09	6,27	6,29	6,27	6,13	6,00	5,75	5,57	5,69
15 jaar fixe	6,25	6,45	6,47	6,45	6,30	6,17	5,94	5,78	5,87

¹⁾ Maand- c.q. jaargemiddelden.

²⁾ Met ingang van 14 januari 2002 gebaseerd op de slotkoersen i.p.v. de koersen tot 13.30 uur.

³⁾ Het rekenkundig gemiddelde van het effectief rendement van de vijf staatsleningen met de langste gemiddeld resterende looptijd, gewogen met het uitstaande bedrag van de lening; gemiddeld resterende looptijd in oktober 2002: 13,5 jaar.

⁴⁾ Laagste en hoogste rentepercentage van gewone hypothecaire leningen, zonder overheidsgarantie van ten hoogste 75% van de executiewaarde, bij eerste afsluiting, op een nieuwbouw eengezinshuis in eigen gebruik, verstrekt door een aantal hypothecaire leningverstrekende instellingen, w.o. hypotheekbanken, algemene en cooperatief georganiseerde banken, bij een rentevaste periode van vijf jaar.

⁵⁾ Bron: Prebon Yamane (Nederland).

Tabel 4.2
Lange rente op buitenlandse markten

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Lange rente ¹⁾									
Australië	5,95	6,32	6,10	6,20	5,99	5,86	5,69	.	.
België	5,06	5,29	5,29	5,28	5,15	4,98	4,70	.	.
Canada	5,31	5,79	5,64	5,49	5,37	5,23	5,14	.	.
Duitsland	4,90	5,20	5,20	5,20	5,00	4,90	4,60	4,40	.
Frankrijk	5,42	5,57	5,56	5,59	5,45	5,48	4,99	.	.
Italië	5,20	5,41	5,40	5,41	5,25	5,11	4,83	.	.
Japan	1,50	1,42	1,39	1,37	1,33	1,30	1,25	.	.
Nederland	5,02	5,27	5,25	5,30	5,16	4,99	4,71	4,50	4,58
Spanje	4,85	5,08	5,08	5,08	4,93	4,75	4,42	4,21	.
Verenigde Staten	5,57	6,00	5,69	5,71	5,58	5,32	4,97	4,63	.
Verenigd Koninkrijk	5,07	5,32	5,30	5,30	5,16	5,03	4,73	.	.
Euro-rendement ²⁾									
1 jaar	3,56	3,89	3,71	3,91	3,66	3,41	3,31	2,95	2,96
2 jaar	3,95	4,36	4,14	4,29	3,99	3,68	3,51	3,11	3,16
3 jaar	4,24	4,65	4,43	4,54	4,24	3,95	3,74	3,33	3,43
4 jaar	4,46	4,84	4,65	4,72	4,44	4,17	3,95	3,55	3,69
5 jaar	4,63	4,99	4,81	4,87	4,60	4,35	4,13	3,75	3,91
6 jaar	4,77	5,10	4,94	4,99	4,74	4,51	4,29	3,93	4,11
7 jaar	4,88	5,19	5,05	5,09	4,86	4,64	4,43	4,09	4,29
8 jaar	4,98	5,26	5,14	5,17	4,95	4,75	4,55	4,22	4,43
9 jaar	5,06	5,33	5,21	5,24	5,04	4,84	4,65	4,34	4,56
10 jaar	5,12	5,38	5,28	5,31	5,11	4,92	4,75	4,45	4,66
11 jaar	5,18	5,43	5,34	5,36	5,16	4,99	4,80	4,53	4,75
12 jaar	5,23	5,48	5,38	5,41	5,21	5,05	4,86	4,61	4,83
13 jaar	5,27	5,52	5,43	5,45	5,25	5,10	4,90	4,68	4,84
14 jaar	5,31	5,55	5,46	5,48	5,29	5,14	4,95	4,73	4,95
15 jaar	5,34	5,58	5,49	5,51	5,31	5,18	4,98	4,78	5,00

¹⁾ Bron: OECD.

²⁾ Bron: Eurostat.

Tabel 4.3
Emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt via Euronext Amsterdam

	2001		2002					
	jaar	jan.–okt.	juni	juli	aug.	sept.	okt.	jan.–okt.
	mln euro							
Aandelenmarkt								
Openbare emissies	20 672	12 273	191	3 243	138	872	431	6 644
w.v. door:								
financiële instellingen ¹⁾	–	–	–	–	–	–	–	–
beleggingsfondsen	13 852	10 519	41	2 888	136	871	427	5 714
vastgoedfondsen	279	207	–	219	2	1	4	379
overige private sector	6 613	1 548	150	136	–	–	–	550
Onderhandse plaatsing	6 949	6 922	6	403	244	3	546	3 058
w.v. door:								
financiële instellingen ¹⁾	1 768	1 768	–	79	–	–	0	223
beleggingsfondsen	526	526	–	–	–	–	–	114
vastgoedfondsen	52	42	–	–	–	–	532	642
overige private sector	4 604	4 584	6	323	244	3	14	2 078
Totaal aandelen	27 621	19 195	197	3 646	382	876	977	9 701
Obligatiemarkt								
Uitgifte van obligaties	88 398	61 065	4 897	6 780	532	6 677	5 992	54 278
w.v. door:								
overheid	19 810	17 691	–	2 477	–	2 856	2 722	20 405
financiële instellingen	56 846	34 468	4 175	4 210	232	2 821	3 188	28 162
w.o. converteerbare obligaties	–	–	51	–	–	–	–	102
overige private sector	11 742	8 906	722	93	300	1 000	82	5 711
w.o. converteerbare obligaties	1 850	1 150	–	–	–	–	–	373
buitenland	–	–	–	–	–	–	–	–
Uitgifte van pand-, bank- en spaarbrieven	1 425	1 292	–	40	403	–	73	916
Totaal obligaties	89 823	62 357	4 897	6 820	936	6 677	6 065	55 195

¹⁾ Excl. beleggingsfondsen en vastgoedfondsen.

Tabel 4.4
Nominatieve opgave van openbare emissies op de Nederlandse kapitaalmarkt ¹⁾

Datum van inschrijving	Debiteur	Gemiddelde looptijd	Rentetype	Koers van uitgifte	Emissie-rendement	Totaal gevraagd	Datum van storting
2002		jaren	%				mln euro
Gewone obligaties							
10 sept.	Staat der Nederlanden	2,80	4,00	100,96	3,61	2 856	13 sept.
8 okt.	Staat der Nederlanden	9,80	5,00	104,25	4,44	2 722	11 okt.
Euro-obligaties							
19 sept.	BNG	10,00	4,63	99,32	4,71	1 490	20 sept.
24 sept.	Unilever	5,00	4,25	100,00	.	1 000	26 sept.
26 sept.	ABN AMRO Bouwfonds Ned. Gemeenten	5,00	4,13	99,62	4,21	747	30 sept.
4 okt.	Essent	0,50	3,25	99,98	.	82	4 okt.
22 okt.	ING Bank	10,20	5,25	100,92	5,13	505	22 okt.
23 okt.	Delphinus 2002-II	90,00	4,37	100,00	4,37	200	24 okt.
28 okt.	Colonnade Securities	8,00	4,38	99,55	.	47	31 okt.
28 okt.	Colonnade Securities	10,00	4,63	100,03	.	28	31 okt.
28 okt.	Colonnade Securities	11,00	4,63	99,43	.	78	31 okt.
28 okt.	Colonnade Securities	12,00	4,75	99,93	.	40	31 okt.
30 okt.	Match I (2002-1)	32,00	5,03	99,99	.	3	31 okt.
30 okt.	Match I (2002-1)	32,00	4,99	99,98	.	13	31 okt.
30 okt.	Match I (2002-1)	32,00	4,48	100,00	.	324	31 okt.
Floating Rate Notes							
23 okt.	Delphinus 2002-II	75,00	5,16	100,00	.	13	24 okt.
23 okt.	Delphinus 2002-II	90,00	4,36	100,00	.	39	24 okt.
23 okt.	Delphinus 2002-II	90,00	3,81	100,00	.	93	24 okt.
23 okt.	Delphinus 2002-II	90,00	3,51	100,00	.	1 358	24 okt.
30 okt.	Match I (2002-1)	32,00	3,50	100,00	.	209	31 okt.
Reverse Convertible Notes							
9 sept.	ING Bank	2,00	11,50	102,00	.	26	30 sept.
Overige obligaties							
23 sept.	Rabo Securities	6,00	0,00	96,00	.	24	10 okt.
				euro			
Aandelen							
23 sept.	SNS Optimaal Geel			25,00		2	24 okt.
23 sept.	SNS Optimaal Oranje			25,00		2	24 okt.
23 sept.	SNS Optimaal Rood			25,00		2	24 okt.

¹⁾ Inclusief het deel dat eventueel in het buitenland werd geplaatst.

Effectenbeurs

Tabel 5.1
Koerswaarde en omzet van aandelen op de Euronext Amsterdam

	2002								Trend ¹⁾
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	<i>mld euro</i>								%
Koerswaarde Officiële Markt (ultimo)									
Delfstoffenwinning	133,4	125,0	127,4	119,9	99,1	97,8	85,8	91,7	-24
Industrie									
consumentengoederen	66,5	70,5	67,8	64,1	57,2	58,5	55,4	59,3	0
kapitaalgoederen	66,4	63,7	59,9	50,6	41,4	36,3	25,9	32,3	-30
basisgoederen	21,9	20,6	20,7	19,0	16,5	16,9	15,0	14,4	-21
Bouwnijverheid en installatie	4,6	4,0	3,7	3,6	3,0	2,7	2,2	2,3	-36
Transport, opslag en communicatie	32,2	29,9	28,0	28,2	26,1	28,9	26,1	28,8	30
Niet-financiële dienstverlening	43,9	41,2	39,1	34,9	29,7	30,4	27,0	29,3	-22
Handel	37,3	34,6	29,8	26,8	22,1	22,1	16,1	16,8	-52
Banken/financiële dienstverlening	35,8	35,8	33,8	30,0	24,3	27,6	18,7	25,2	-10
Verzekeraars	135,0	127,6	120,4	110,0	86,6	89,0	59,8	77,3	-29
Beleggingsfondsen	75,9	72,3	71,3	65,6	64,2	64,8	59,1	62,4	-11
Vastgoedfondsen	15,4	15,2	13,7	12,9	12,8	12,8	12,1	12,4	-5
Overige fondsen	18,9	19,6	19,0	17,7	16,7	16,7	15,5	16,4	-14
Totaal	687,1	660,1	634,5	583,4	499,7	504,5	418,8	468,6	-19
Koerswaarde NMAX (ultimo)	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-49
Alle genoteerde ondernemingen	687,2	660,2	634,7	583,5	499,9	504,6	418,9	468,7	-19
Omzet van aandelen ²⁾	56,6	54,6	49,9	50,6	78,9	48,9	47,8	52,8	.

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Omzet van aandelen op Euronext Amsterdam via het nieuwe handelsstelsel.
Dit handelssysteem is eind oktober 2001 in werking getreden.

Tabel 5.2
Tien grootste stijgers en dalers op de aandelenmarkt, oktober 2002 ¹⁾

	Stijging ¹⁾		Daling ¹⁾	
	%		%	
CMG	81,2	LCI	50,0	
Twentsche Kabel	10,2	DocData	25,0	
Getronics	69,9	Buhrmann	24,9	
AOT	57,0	Priority Telecom	24,0	
Draka Holding	52,6	Van Heek-Tweka	23,1	
C/Tac	50,7	Emba	22,7	
Scala Business Solutions	50,3	Kon. Econosto	20,4	
Kon. Numico	49,3	Univar	17,7	
Ordina	48,6	Centric KSI Holding	15,7	
Randstad Holding	48,3	Exendis	10,0	

¹⁾ De procentuele verandering van de individuele herbeleggingsindex.

Tabel 5.3
CBS-indexcijfers voor aandelen, naar bedrijfstak

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2002				2002				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	ultimo 1983=100								%
CBS-koersindex									
Consumentengoederenindustrie	849,5	857,5	834,3	842,4	834,7	854,0	809,6	865,8	0
Kapitaalgoederenindustrie	423,5	368,0	282,7	274,1	398,1	348,5	249,0	310,5	-31
Basisgoederenindustrie	407,9	364,3	361,9	336,2	378,9	387,7	342,6	328,5	-21
Bouwnijverheid en installatie	483,8	414,3	374,0	342,7	457,5	412,9	345,4	344,0	-21
Transport-, opslag- en communicatie	170,3	172,1	176,2	175,2	168,6	186,5	168,5	185,5	0
Niet-financiële dienstverlening	809,9	750,5	736,7	723,5	771,6	783,6	695,8	755,8	-25
Handel	668,8	658,3	572,0	491,3	652,1	651,9	476,9	497,3	-54
Banken/financiële dienstverlening	423,0	430,4	374,4	356,6	390,9	445,2	301,4	399,6	-13
Verzekeraars	769,4	711,6	613,1	592,3	719,8	740,1	497,1	641,8	-40
Algemeen	549,0	519,4	473,7	463,5	522,7	527,9	428,7	486,4	-26
CBS-herbeleggingsindex									
Consumentengoederenindustrie	1 479,9	1 494,7	1 455,9	1 471,1	1 454,2	1 489,5	1 413,5	1 519,7	3
Kapitaalgoederenindustrie	649,8	564,7	433,7	420,8	610,8	534,7	382,0	476,7	-30
Basisgoederenindustrie	802,1	718,5	713,8	664,2	747,3	764,7	675,9	651,9	-18
Bouwnijverheid en installatie	1 020,5	873,9	788,8	722,8	964,9	870,9	728,4	725,6	-18
Transport-, opslag- en communicatie	291,4	295,1	302,2	300,5	288,3	319,9	289,2	318,3	1
Niet-financiële dienstverlening	1 264,8	1 174,8	1 154,5	1 134,0	1 204,9	1 228,0	1 090,4	1 184,8	-23
Handel	1 115,0	1 098,3	964,2	828,4	1 087,1	1 098,0	804,1	838,6	-52
Banken/financiële dienstverlening	1 049,9	1 089,8	954,2	909,1	970,3	1 134,3	768,5	1 018,8	-8
Verzekeraars	1 549,4	1 443,2	1 255,7	1 213,1	1 449,5	1 515,8	1 018,1	1 314,4	-38
Algemeen	1 075,3	1 024,7	937,8	917,9	1 023,9	1 045,1	848,9	964,3	-24

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.4
Totaal rendement op aandelen ¹⁾, naar bedrijfstak

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Consumentengoederenindustrie	-0,5	2,0	5,4	-1,6	-10,0	-15,9	-12,0	-7,3	2,6
Kapitaalgoederenindustrie	-12,0	11,0	-0,7	-4,7	-16,2	-30,9	-34,0	-32,8	-29,9
Basisgoederenindustrie	3,4	17,0	11,0	2,8	-3,4	-12,6	-11,0	-11,9	-18,5
Bouwnijverheid en installatie	29,0	32,0	20,9	11,7	11,4	-2,2	-11,0	-19,4	-17,5
Transport-, opslag- en communicatie	-43,6	-30,0	-43,3	-42,2	-26,1	-23,0	4,0	3,1	1,2
Niet-financiële dienstverlening	-25,4	-14,0	-19,2	-24,1	-26,4	-34,0	-28,0	-28,8	-23,2
Handel	-23,5	-13,0	-16,6	-30,4	-36,5	-44,6	-41,0	-52,8	-52,2
Banken/financiële dienstverlening	-11,1	10,0	1,2	-5,1	-13,6	-24,6	-14,0	-34,3	-8,2
Verzekeraars	-26,2	-14,0	-23,6	-23,0	-31,4	-44,4	-41,0	-54,0	-38,0
Alle aandelen, excl. beleggingsfondsen	-16,4	-5,0	-13,1	-16,7	-21,1	-31,7	-27,0	-31,7	-23,5

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.5
CBS-indexcijfers voor aandelen van beleggings- en vastgoedfondsen

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2002				2002				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	ultimo 1993=100								%
CBS/MoneyView-koersindex voor beleggingsfondsen									
Algemeen	126,0	125,1	120,5	118,3	124,4	125,4	115,8	121,2	-18
Aandelenfondsen	150,0	147,1	137,1	133,3	146,9	147,5	127,2	138,9	-26
beleggingen in Nederland	218,5	206,3	187,1	180,5	206,5	209,5	168,6	189,0	-27
beleggingen in Europa	196,7	189,8	175,5	170,7	193,0	189,9	163,5	178,2	-26
beleggingen in het Verre Oosten	74,7	71,8	67,5	63,7	72,3	70,9	64,7	64,9	-9
beleggingen in Noord-Amerika	209,4	214,4	204,7	200,8	208,0	216,2	192,6	206,8	-22
beleggingen wereldwijd	146,5	145,5	136,0	132,5	144,5	145,5	126,0	138,7	-27
Obligatiefondsen	128,5	130,4	132,4	131,6	128,9	131,2	132,9	131,6	-3
gewone obligatiefondsen	98,0	99,2	100,6	100,3	98,3	99,9	101,1	100,3	-4
fictief-rendement obligatiefondsen	161,6	164,7	167,2	165,6	162,0	165,5	167,9	165,4	-2
Geldmarktfondsen	117,5	117,7	118,0	118,2	117,5	118,0	118,2	118,4	-1
Gemengde fondsen	125,4	125,3	121,9	120,3	124,1	124,4	119,9	121,9	-12
CBS/SBV-koersindex voor vastgoedfondsen									
Algemeen	99,2	94,3	93,7	93,2	95,8	95,3	90,3	94,8	5
Direct	97,7	92,3	92,3	92,3	93,9	93,9	88,8	93,9	6
Nederland	121,7	118,8	117,6	118,6	117,5	118,6	116,5	120,3	6
wereldwijd	93,6	87,5	87,8	87,5	89,8	89,5	83,6	89,1	6
Indirect	142,1	140,0	134,4	129,7	141,7	136,9	130,5	131,0	-2
CBS/MoneyView-herbeleggingsindex voor beleggingsfondsen									
Algemeen	140,9	140,0	135,1	132,7	139,2	140,6	129,8	135,9	-16
Aandelenfondsen	167,8	164,6	153,5	149,3	164,4	165,2	142,4	155,6	-25
beleggingen in Nederland	240,2	226,9	207,1	199,8	227,0	231,8	186,6	209,1	-25
beleggingen in Europa	211,1	203,8	188,5	183,4	207,2	203,9	175,6	191,4	-25
beleggingen in het Verre Oosten	80,8	77,6	73,0	68,9	78,1	76,7	70,0	70,1	-8
beleggingen in Noord-Amerika	219,4	224,6	214,5	210,4	218,0	226,6	201,8	216,7	-22
beleggingen wereldwijd	165,8	164,7	154,0	150,1	163,6	164,8	142,7	157,0	-27
Obligatiefondsen	143,6	145,7	147,9	147,1	144,1	146,7	148,6	147,0	-1
gewone obligatiefondsen	143,2	145,0	147,1	146,6	143,7	146,0	147,8	146,6	0
fictief-rendement obligatiefondsen	161,7	164,8	167,3	165,6	162,0	165,6	168,0	165,5	-2
Geldmarktfondsen	126,7	127,0	127,2	127,4	126,7	127,2	127,4	127,7	3
Gemengde fondsen	158,4	158,5	155,9	153,8	156,8	159,0	153,3	155,9	-9
CBS/SBV-herbeleggingsindex voor vastgoedfondsen									
Algemeen	175,8	168,2	167,9	169,8	170,7	170,7	161,7	174,9	18
Direct	179,4	170,7	170,8	174,0	173,4	173,7	164,3	179,9	20
Nederland	216,4	211,9	210,4	214,1	209,0	212,3	208,5	219,3	16
wereldwijd	173,7	163,7	164,2	167,2	168,0	167,4	156,5	173,1	21
Indirect	178,4	176,3	173,2	167,2	178,0	176,4	168,2	168,8	2

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.6
Totaal rendement ¹⁾ van beleggings- en vastgoedfondsen

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Beleggingsfondsen									
Algemeen	-16,7	-11,8	-5,0	-16,8	-20,9	-22,4	-17,0	-16,5	-16,2
Aandelenfondsen	-23,8	-17,2	-7,1	-23,5	-29,3	-32,2	-25,9	-27,7	-25,0
beleggingen in Nederland	-22,0	-18,9	-7,8	-19,1	-23,6	-32,4	-28,2	-32,3	-25,5
beleggingen in Europa	-24,5	-18,7	-9,1	-22,8	-26,5	-30,5	-26,8	-28,2	-25,4
beleggingen in het Verre Oosten	-16,3	-11,9	-1,3	-9,2	-14,9	-11,4	-7,4	-2,8	-7,8
beleggingen in Noord-Amerika	-13,8	-6,0	0,8	-20,3	-29,1	-32,9	-22,6	-24,9	-21,7
beleggingen wereldwijd	-25,3	-17,5	-7,2	-26,0	-32,7	-34,6	-26,9	-29,0	-26,6
Obligatiefondsen	2,9	2,5	1,1	0,8	-0,6	0,0	1,5	3,1	-0,6
gewone obligatiefondsen	3,6	2,9	1,7	1,6	0,6	0,6	1,7	3,9	0,4
fictief-rendement obligatiefondsen	2,1	1,8	0,1	-0,1	-1,9	-0,8	1,2	2,1	-2,0
Geldmarktfondsen	3,8	3,6	3,5	3,4	3,3	3,2	3,2	3,2	2,9
Gemengde fondsen	-6,8	-4,6	-1,4	-7,7	-10,9	-12,4	-9,2	-7,1	-8,6
Vastgoedfondsen									
Algemeen	7,3	8,3	15,9	16,4	9,6	9,7	10,6	10,4	17,8
Direct	8,1	9,2	16,8	17,9	11,1	11,3	12,4	11,7	20,4
Nederland	2,8	4,0	10,7	8,2	5,7	7,8	11,1	13,3	15,8
wereldwijd	9,5	10,4	18,4	20,4	12,3	11,9	12,3	10,6	20,9
Indirect	2,4	2,4	8,5	5,3	-1,0	-1,7	-1,4	1,5	1,7

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.7
Indexcijfers voor aandelen, bijzondere selecties

Basis		2002								Trend ¹⁾
		maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
										%
Koersindex										
AEX-index ²⁾	2-1-1983=45,38	531,2	511,3	484,6	439,7	363,6	371,6	296,4	342,8	-26
CBS/NIB-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	304,6	300,9	286,1	265,4	235,2	222,6	187,3	197,4	-25
Amsterdam Midkap-index ²⁾	2-1-1983=45,38	527,8	519,1	494,3	455,5	391,9	367,3	294,9	317,1	-23
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	355,8	329,0	305,7	265,3	227,7	216,6	169,2	208,0	-20
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	376,5	326,6	275,2	228,5	192,6	176,0	129,6	160,6	-42
FTSE Eurotop-100 index ²⁾	29-12-1989=1 006,01	2 868,4	2 740,5	2 622,9	2 376,7	2 133,6	2 120,9	1 789,8	1 999,6	-25
Herbeleggingsindex										
CBS/NIB-index voor niet-AEX-fondsen	ultimo 1993=100	363,8	361,6	347,2	322,9	286,3	271,2	228,4	240,9	-23
CBS MIT-index	ultimo 1993=100	409,6	380,9	353,9	307,2	263,6	250,7	195,8	240,9	-20
CBS MITS-index	ultimo 1993=100	409,7	355,7	300,0	249,0	209,9	191,8	141,2	175,5	-42

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Bron: Euronext Amsterdam.

Tabel 5.8
Indexcijfers van aandelen op buitenlandse markten

	2002							
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.
<i>1995=100</i>								
Australië	167	167	164	165	157	151	152	.
België	195	196	201	201	185	168	.	.
Canada	172	177	173	173	161	149	149	.
Duitsland	176	188	184	176	160	145	134	119
Frankrijk	230	244	242	235	213	189	183	167
Italië	223	238	240	229	209	193	190	.
Japan	70	79	78	80	77	73	69	.
Nederland	236	249	249	239	216	188	178	163
Spanje	267	281	280	276	254	233	223	212
Verenigde Staten	196	206	202	198	187	167	169	.
Verenigd Koninkrijk	135	140	138	135	125	112	111	.
Euro-zone	228	242	238	229	207	185	177	.

Bron: OECD.

Tabel 5.9
Open interest in contracten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets, ultimo

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
<i>x 1 000</i>									
Opties									
Aandelenopties	14 629	15 257	13 971	14 771	15 425	16 116	16 882	17 650	13 997
Indexopties	946	1 021	891	919	974	983	1 090	1 118	778
Obligatieopties	0	0	0	.	.	.	.	.	.
Warrants	190	189	188	187	186	188	186	182	182
Valutaopties	14	12	12	13	14	15	15	15	15
Totaal opties	15 779	16 479	15 062	15 890	16 599	17 303	18 173	18 966	14 973
Futures									
Indexfutures	43	44	45	49	50	50	50	49	41
Stockfutures	1	1	1	2	2	1	1	1	0
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal futures	44	45	46	51	52	51	51	50	42

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.10
Omzet in opties op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2002								
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	jan.–okt.
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	3 913	4 239	3 703	4 283	7 285	6 362	6 977	7 703	53 613
Indexopties	679	613	557	739	1 070	767	755	729	7 254
Warrants	1	1	1	1	1	1	3	0	11
Valutaopties	3	1	6	11	9	3	7	6	55
Totaal	4 597	4 853	4 267	5 033	8 364	7 133	7 744	8 439	60 932
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	1 787	1 693	783	1 017	1 972	1 583	1 891	1 954	16 621
Indexopties	784	655	618	965	2 053	1 238	1 265	1 495	11 296
Warrants	1	1	0	0	0	0	1	0	6
Valutaopties	1	0	2	4	4	1	2	2	19
Totaal	2 573	2 349	1 404	1 987	4 029	2 823	3 159	3 451	27 942

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.11
Omzet van futurecontracten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2002								
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	jan.–okt.
<i>x 1 000</i>									
Indexfutures	282	286	295	390	518	387	414	458	3 612
Stockfutures	8	3	3	4	4	3	5	3	36
Valutafutures	0	0	0	0	0	0	2	0	4
Totaal	291	290	298	394	522	390	421	461	3 651

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.12
Uitgeoefende optierechten op de EURONEXT Amsterdam Derivative Markets

	2002								
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	jan.–okt.
<i>x 1 000</i>									
Aandelenopties	262	706	359	321	627	684	985	1 401	6 075
Indexopties	18	46	22	37	76	23	32	162	461
Obligatieopties	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Warrants	0	0	0	2	0	0	3	1	11
Valutaopties	0	0	0	1	0	0	2	1	6
Totaal	280	752	382	361	704	708	1 023	1 565	6 552
<i>mln euro</i>									
Aandelenopties	707	1 799	1 036	919	1 631	1 942	2 775	3 147	15 927
Indexopties	870	2 331	1 105	1 740	3 489	893	1 101	7 135	20 930
Obligatieopties	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Warrants	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Valutaopties	4	1	0	0	3	3	23	10	48
Totaal	1 582	4 131	2 141	2 659	5 124	2 838	3 899	10 292	36 907

Bron: EURONEXT Amsterdam.

Tabel 5.13
Nominale waarde en omzet obligaties op EURONEXT Amsterdam

	2002							Trend ¹⁾
	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	<i>mld euro</i>							%
Nominale waarde (ultimo)								
Overheid	165,8	168,3	167,1	169,9	170,0	165,3	167,9	-1
Financiële instellingen	146,6	148,8	150,2	154,6	154,4	155,8	157,3	27
Overige private sektor	35,1	37,8	34,1	34,2	34,1	35,1	34,1	0
Totaal	347,4	354,9	351,4	358,7	358,4	356,2	359,4	10
Totaal omzet obligaties ²⁾	65,4	15,0	10,1	9,2	11,8	9,0	14,0	.

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

²⁾ Omzet van obligaties op EURONEXT Amsterdam via het nieuwe handelsstelsel.
Dit handelssysteem is eind oktober 2001 in werking getreden.

Tabel 5.14
CBS-indexcijfers voor obligaties

	Gemiddelden				Ultimo's				Trend ¹⁾
	2002				2002				
	juli	aug.	sept.	okt.	juli	aug.	sept.	okt.	
	ultimo 1983=100								%
CBS-koersindex									
Kort (3 tot 5 jaar)	115,8	117,2	118,4	118,5	116,5	117,5	119,1	118,8	0
Middellang (5 tot 8 jaar)	124,1	125,9	127,8	127,5	124,7	126,1	128,9	127,6	0
Lang (8 tot 10 jaar)	128,2	130,6	132,7	132,0	129,1	130,7	133,9	131,8	0
CBS-herbeleggingsindex									
Staatsleningen									
algemeen	389,2	395,5	400,9	401,2	391,9	396,7	403,6	401,7	5
vaste looptijd	386,8	393,1	398,4	398,7	389,5	394,2	401,1	399,2	5
looptijd 0 tot 3 jaar	338,0	340,3	342,4	343,8	339,2	341,0	343,7	344,5	4
looptijd 3 tot 5 jaar	368,4	373,8	378,9	380,4	371,2	375,0	381,6	381,5	5
looptijd 5 tot 8 jaar	404,7	413,2	421,3	421,7	408,8	414,7	425,6	422,6	5
looptijd 8 jaar en langer	422,6	434,5	443,4	440,7	426,1	436,2	447,2	439,7	5
Financiële instellingen									
gewone obligaties	372,9	377,3	382,0	383,3	374,7	378,7	384,2	383,7	5
achtergestelde obligaties	458,8	464,0	471,6	469,5	460,0	466,6	474,4	470,2	5
Algemeen	388,6	394,3	399,6	400,1	390,9	395,7	402,0	400,6	5
	ultimo 1993=100								
Converteerbare obligaties									
CBS-koersindex converteerbare obligaties	268,3	261,6	258,5	254,6	265,6	266,1	254,0	261,7	−8

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar (gebaseerd op ultimo-cijfers).

Tabel 5.15
Totaal rendement op obligaties ¹⁾

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
	%								
Staatsleningen									
algemeen	4,82	3,18	5,05	5,36	6,06	6,00	6,38	7,48	4,77
vaste looptijd	4,83	3,17	5,05	5,33	6,07	6,02	6,37	7,48	4,78
looptijd 0 tot 3 jaar	4,89	4,08	4,87	4,43	4,66	4,82	4,76	4,75	4,27
looptijd 3 tot 5 jaar	5,20	3,45	5,31	5,06	5,66	6,06	6,08	6,77	5,24
looptijd 5 tot 8 jaar	4,82	2,66	5,12	5,42	6,22	6,46	6,77	8,57	5,28
looptijd 8 jaar en langer	4,56	2,20	5,20	6,75	8,28	7,17	8,70	11,47	4,97
Financiële instellingen									
gewone obligaties	5,98	4,46	5,78	5,98	6,18	6,15	6,14	6,84	4,92
achtergestelde obligaties	6,60	4,72	6,69	6,88	7,08	6,33	6,58	7,89	4,81
Alle obligaties	5,26	3,74	5,45	5,65	6,24	6,08	6,43	7,66	5,20

¹⁾ Berekend als 12-maands mutatie van de herbeleggingsindex.

Tabel 5.16
Beurswaarde van obligaties in de CBS-herbeleggingsindex

	2002								Trend ¹⁾
	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	
	mld euro								%
Staatsleningen									
algemeen	167	170	177	178	181	183	181	183	-2
vaste looptijd	167	170	177	178	181	183	181	183	-2
looptijd 0 tot 3 jaar	65	66	65	65	72	73	68	68	-3
looptijd 3 tot 5 jaar	30	30	38	37	31	31	32	32	10
looptijd 5 tot 8 jaar	24	25	25	26	36	37	37	36	-12
looptijd 8 jaar en langer	48	49	49	51	42	43	44	46	1
Financiële instellingen									
gewone obligaties	68	68	68	70	72	73	75	75	5
achtergestelde obligaties	12	12	12	12	12	12	12	12	14
Alle obligaties	267	270	278	281	285	289	290	292	2

¹⁾ De procentuele verandering van de laatste maand t.o.v. dezelfde maand van het voorgaande jaar.

Vastgoed

Tabel 6.1
Particuliere woningtransacties, 2002 ¹⁾

	Aantal				Gemiddelde koopsom per akte			
	eengezinswoningen		appartementen		eengezinswoningen		appartementen	
	aug.	sept.	aug.	sept.	aug.	sept.	aug.	sept.
<i>1 000 euro</i>								
Groningen								
Oost-Groningen	136	132	15	7	144	138	120	109
Delfzijl e.o.	51	42	3	3	133	127	106	77
overig Groningen	274	238	141	149	171	167	105	103
totaal	461	412	159	159	159	154	106	103
Friesland								
Noord-Friesland	322	263	29	23	138	150	102	95
Zuidwest-Friesland	99	97	5	7	173	180	152	89
Zuidoost-Friesland	191	187	16	22	192	182	97	94
totaal	612	547	50	52	160	166	105	94
Drenthe								
Noord-Drenthe	182	159	34	17	187	203	104	124
Zuidoost-Drenthe	175	165	11	11	165	169	141	140
Zuidwest-Drenthe	98	110	15	12	204	200	134	146
totaal	455	434	60	40	182	190	118	135
Overijssel								
Noord-Overijssel	282	224	39	40	202	198	160	196
Zuidwest-Overijssel	131	94	19	22	204	200	109	122
Twente	464	468	78	84	191	186	119	125
totaal	877	786	136	146	189	197	129	144
Gelderland								
Veluwe	513	478	109	114	259	259	150	159
Achterhoek	308	251	24	21	208	212	170	153
Arnhem/Nijmegen	524	457	171	158	226	237	141	146
Zuidwest-Gelderland	195	175	8	17	241	239	159	71
totaal	1 540	1 361	312	310	235	240	147	147
Utrecht	968	869	404	365	267	271	163	168
Noord-Holland								
Kop van Noord-Holland	340	323	36	32	196	192	123	132
Alkmaar e.o.	244	189	43	50	226	241	152	158
IJmond	146	133	52	39	241	233	143	145
Agglomeratie Haarlem	161	147	112	123	299	313	172	174
Zaanstreek	151	122	37	34	191	193	131	129
Groot-Amsterdam	409	386	578	456	286	276	221	220
Het Gooi en Vechtstreek	222	204	67	70	368	350	155	163
totaal	1 673	1 504	925	804	259	257	195	193
Zuid-Holland								
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	278	260	146	133	284	287	166	179
Agglomeratie 's-Gravenhage	345	283	809	769	334	325	139	138
Delft en Westland	146	164	90	81	247	255	152	149
Oost-Zuid-Holland	293	260	59	60	234	233	155	152
Groot-Rijnmond	835	721	705	699	208	221	129	124
Zuidoost-Zuid-Holland	328	300	83	77	197	193	128	128
totaal	2 225	1 988	1 892	1 819	241	245	138	136
Zeeland								
Zeeuwsch-Vlaanderen	125	127	9	5	130	117	137	128
Overig Zeeland	246	266	20	41	180	165	114	105
totaal	371	393	29	46	163	150	121	107
Noord-Brabant								
West-Noord-Brabant	541	465	102	70	215	227	163	151
Midden-Noord-Brabant	367	387	40	43	229	223	156	166
Noordoost-Noord-Brabant	467	418	81	79	253	268	189	180
Zuidoost-Noord-Brabant	646	552	83	105	241	237	159	153
totaal	2 021	1 822	306	297	235	239	168	161
Limburg								
Noord-Limburg	215	192	40	26	197	195	119	116
Midden-Limburg	178	191	29	16	196	208	127	118
Zuid-Limburg	581	475	121	96	188	183	130	120
totaal	974	858	190	138	191	191	127	119
Flevoland	480	451	30	34	181	187	140	151
Totaal	12 657	11 425	4 493	4 210	223	224	152	150

Bron: Kadaster.

¹⁾ Bestaande eengezinswoningen en bestaande en nieuwe appartementen (maximaal 2 objecten per transactie).

Tabel 6.2
Vastgoedtransacties

	2002								
	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Aantal transacties									
Particuliere woningtransacties ¹⁾									
Eengezinswoningen	10 299	13 527	10 613	12 962	11 761	14 849	12 657	11 425	106 519
Appartementen	3 866	4 794	3 931	4 607	4 207	4 966	4 493	4 210	38 539
Overige transacties									
Eengezinswoningen	553	632	566	603	581	702	518	573	5 307
w.v. naar verkrijger	301	261	262	268	278	324	249	264	2 488
particulieren	252	371	304	335	303	378	269	309	2 819
niet-particulieren									
Appartementen	519	477	445	484	429	533	450	407	4 225
w.v. naar verkrijger	385	336	297	304	279	338	287	252	2 800
particulieren	134	141	148	180	150	195	163	155	1 425
niet-particulieren									
Overige woningen	436	513	513	582	556	649	556	581	4 879
w.v. naar verkrijger	359	437	419	499	464	548	485	515	4 140
particulieren	77	76	94	83	92	101	71	66	739
niet-particulieren									
Bouwterreinen	2 684	3 164	3 364	3 518	3 324	3 511	2 214	2 650	26 628
w.v. naar verkrijger	2 365	2 744	2 993	3 141	2 922	3 152	1 949	2 327	23 524
particulieren	319	420	371	377	402	359	265	323	3 104
niet-particulieren									
Bedrijfsmatig object	804	923	830	823	826	957	690	707	7 453
w.v. naar verkrijger	372	463	418	396	397	452	358	388	3 663
particulieren	432	460	412	427	429	505	332	319	3 790
niet-particulieren									
Agrarisch object	770	976	915	942	771	801	610	623	7 151
w.v. naar verkrijger	535	658	653	669	491	524	386	402	4 838
particulieren	235	318	262	273	280	277	224	221	2 313
niet-particulieren									
Meerdere soorten objecten	1 102	1 402	1 244	1 388	1 368	1 564	1 108	1 247	11 667
w.v. naar verkrijger	904	1 171	992	1 152	1 174	1 283	983	1 030	9 703
particulieren	198	231	252	236	194	281	125	217	1 964
niet-particulieren									
Transacties niet eerder genoemd	1 228	1 365	1 344	1 302	1 317	1 524	1 229	1 161	11 522
Totaal	22 261	27 773	23 765	27 211	25 140	30 056	24 525	23 584	223 890
Totale koopsom									
	mln euro								
Particuliere woningtransacties ¹⁾									
Eengezinswoningen	2 183	2 918	2 288	2 825	2 563	3 251	2 825	2 564	23 206
Appartementen	553	696	584	674	621	745	683	632	5 695
Overige transacties									
Eengezinswoningen	949	199	152	255	208	226	157	494	2 865
w.v. naar verkrijger	70	62	58	62	64	98	64	64	604
particulieren	879	138	94	193	144	127	93	430	2 261
niet-particulieren									
Appartementen	91	104	86	245	98	209	89	89	1 116
w.v. naar verkrijger	67	60	51	55	49	61	50	49	500
particulieren	24	44	35	190	49	148	39	40	616
niet-particulieren									
Overige woningen	113	129	123	136	136	156	138	152	1 245
w.v. naar verkrijger	75	95	85	110	93	111	107	100	870
particulieren	38	34	38	26	43	45	31	52	375
niet-particulieren									
Bouwterreinen	440	493	538	563	578	472	313	423	4 245
w.v. naar verkrijger	214	244	261	283	293	282	182	213	2 175
particulieren	226	250	277	280	285	189	132	210	2 070
niet-particulieren									
Bedrijfsmatig object	3 012	1 123	756	479	754	725	428	551	8 677
w.v. naar verkrijger	119	132	124	129	122	142	110	105	1 130
particulieren	2 893	991	632	350	633	583	318	447	7 547
niet-particulieren									
Agrarisch object	129	158	150	150	147	136	111	122	1 223
w.v. naar verkrijger	52	67	71	67	48	58	36	37	498
particulieren	77	90	79	82	100	78	75	84	725
niet-particulieren									
Meerdere soorten objecten	1 865	1 185	1 475	673	605	774	106	924	8 225
w.v. naar verkrijger	230	529	264	308	302	327	54	287	2 562
particulieren	1 635	656	1 211	365	303	447	52	637	5 663
niet-particulieren									
Transacties niet eerder genoemd	108	147	310	90	178	122	500	115	1 676
Totaal	9 443	7 152	6 460	6 089	5 888	6 815	5 351	6 067	58 173

Bron: Kadaster.

¹⁾ Bestaande eengezinswoningen en bestaande en nieuwe appartementen (maximaal 2 objecten per transactie).

Tabel 6.3
Totale koopsom vastgoedtransacties, 2002

	September								
	eengezins- woningen	apparte- menten	overige woningen	bedrijfs- matig	agrarisch	bouw- terrein	meerdere soorten	overig	totaal
<i>mln euro</i>									
Groningen									
Oost-Groningen	18	1	4	3	0	2	5	1	34
Delfzijl e.o.	5	0	1	0	0	0	4	0	12
overig Groningen	40	15	9	26	1	4	9	8	113
totaal	63	16	14	29	2	6	18	9	159
Friesland									
Noord-Friesland	39	2	7	3	3	6	7	1	69
Zuidwest-Friesland	17	1	2	1	1	1	4	0	26
Zuidoost-Friesland	34	2	3	2	2	1	5	1	50
totaal	91	5	13	6	5	7	16	2	145
Drenthe									
Noord-Drenthe	32	2	9	9	3	13	103	2	174
Zuidoost-Drenthe	28	2	3	2	1	1	12	1	50
Zuidwest-Drenthe	22	2	3	1	1	1	5	1	35
totaal	82	5	15	13	5	15	120	4	259
Overijssel									
Noord-Overijssel	44	8	4	10	7	4	11	2	90
Zuidwest-Overijssel	19	3	3	4	0	1	7	1	38
Twente	87	10	108	13	3	11	12	3	248
totaal	150	21	115	27	10	16	30	5	375
Gelderland									
Veluwe	124	18	19	11	8	17	27	6	228
Achterhoek	53	3	9	7	1	8	10	2	94
Arnhem/Nijmegen	108	23	11	19	6	7	22	4	201
Zuidwest-Gelderland	42	1	3	5	6	4	9	2	72
totaal	327	46	41	43	22	35	68	14	595
Utrecht	218	59	30	29	3	31	47	8	425
Noord-Holland									
Kop van Noord-Holland	62	4	11	10	5	8	19	4	123
Alkmaar e.o.	46	8	2	4	2	3	4	1	69
IJmond	31	6	2	5	1	6	3	1	54
Agglomeratie Haarlem	46	21	5	3	1	2	4	3	85
Zaanstreek	24	4	2	3	0	3	3	0	39
Groot-Amsterdam	106	100	40	57	1	56	133	11	504
Het Gooi en Vechtstreek	71	11	29	11	1	3	12	2	140
totaal	386	155	90	94	11	80	178	21	1 015
Zuid-Holland									
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	75	24	4	23	1	3	24	0	154
Agglomeratie 's-Gravenhage	92	106	19	59	0	24	15	13	329
Delft en Westland	42	12	4	7	9	16	5	9	103
Oost-Zuid-Holland	61	9	4	3	2	4	18	2	103
Groot-Rijnmond	160	87	42	44	9	53	34	7	436
Zuidoost-Zuid-Holland	58	10	9	7	1	4	9	2	99
totaal	486	248	82	144	22	104	104	34	1 224
Zeeland									
Zeeuwsch-Vlaanderen	15	1	1	4	2	3	4	0	29
Overig Zeeland	44	4	11	5	3	8	7	1	84
totaal	59	5	12	9	5	11	10	1	113
Noord-Brabant									
West-Noord-Brabant	106	11	7	26	5	16	19	5	193
Midden-Noord-Brabant	86	7	9	9	1	5	26	3	147
Noordoost-Noord-Brabant	112	14	17	46	2	14	10	1	215
Zuidoost-Noord-Brabant	131	16	67	19	7	17	34	4	296
totaal	435	48	101	100	15	51	89	12	851
Limburg									
Noord-Limburg	37	3	5	3	1	4	7	0	62
Midden-Limburg	40	2	4	3	1	4	26	1	80
Zuid-Limburg	87	11	9	26	2	8	7	0	152
totaal	164	16	18	33	3	16	40	2	293
Flevoland	84	5	52	23	4	47	11	2	229
Gespreide ligging	18	2	151	2	17	2	191	0	383
Totaal	2 564	632	736	551	122	423	924	115	6 067

Bron: Kadaster.

Verzekeraars en pensioenfondsen

Tabel 7.1
Nieuwe individuele levensverzekeringen

	Aantal polissen				Verzekerd kapitaal			
	2002				2002			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Periodieke premiebetaling	<i>x 1 000</i>				<i>mln euro</i>			
Verzekeringen in geld								
hypotheek	5,5	5,9	6,0	44,6	582,2	485,9	499,4	4 201,5
pensioen uitgesteld	1,2	1,2	1,2	11,0	266,3	228,8	269,8	2 578,6
lijfrente uitgesteld	1,4	1,1	1,0	12,2	70,2	54,9	47,7	566,1
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
levenslang bij overlijden	31,4	25,4	26,1	248,5	135,1	94,9	93,2	1 024,5
spaarverzekering	1,8	1,8	2,1	16,0	52,2	46,3	50,4	440,2
risicoverzekering	11,0	10,3	9,9	99,5	719,0	663,4	599,9	5 981,9
overige verzekeringen	0,3	0,3	0,3	2,7	8,7	8,5	10,0	78,2
totaal	52,5	46,0	46,6	434,6	1 833,6	1 582,8	1 570,4	14 871,2
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	10,7	9,8	9,6	94,1	1 134,3	1 060,3	1 017,8	9 614,4
pensioen uitgesteld	4,0	4,3	2,7	32,8	341,4	402,6	200,2	2 601,1
lijfrente uitgesteld	10,1	7,8	5,3	101,6	282,8	213,8	172,6	3 249,0
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	13,5	13,2	13,2	132,1	276,6	351,6	268,7	2 529,8
risicoverzekering	0,4	0,3	0,4	2,7	24,6	20,4	21,5	198,0
overige verzekeringen	2,5	1,7	2,1	17,7	27,2	20,9	22,5	191,4
totaal	41,5	37,2	33,4	381,5	2 086,9	2 069,7	1 703,3	18 383,7
Premiebetaling ineens								
Verzekeringen in geld								
hypotheek	0,0	0,1	0,0	0,2	1,5	20,5	1,4	56,3
pensioen uitgesteld	0,2	0,2	0,2	2,1	20,2	26,9	27,6	180,0
lijfrente uitgesteld	2,9	2,5	2,2	35,1	123,5	110,8	98,8	1 142,7
direct ingaande rente	4,4	5,0	3,5	44,8	420,0	455,6	312,1	3 744,8
levenslang bij overlijden	0,3	0,5	0,3	4,4	1,3	1,5	1,1	14,9
spaarverzekering	0,3	0,2	0,2	4,2	13,4	12,2	11,8	113,7
risicoverzekering	1,2	1,1	0,9	11,3	73,0	75,9	50,8	662,8
overige verzekeringen	0,1	0,0	0,0	0,6	2,2	4,8	1,2	16,7
totaal	9,4	9,8	7,4	102,8	655,1	708,2	504,8	5 931,8
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	0,0	0,1	0,1	0,5	11,2	5,2	5,5	58,6
pensioen uitgesteld	0,0	0,4	0,3	1,5	7,1	14,3	3,4	66,1
lijfrente uitgesteld	2,9	2,2	1,5	30,3	49,0	45,6	26,0	518,2
direct ingaande rente	0,1	0,2	0,1	2,0	37,7	73,0	16,3	426,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	0,3	0,3	0,2	3,2	9,7	10,2	10,0	80,6
risicoverzekering	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
overige verzekeringen	0,0	0,0	0,0	0,3	0,1	0,0	0,1	2,1
totaal	3,4	3,3	2,2	37,7	114,8	148,3	61,4	1 152,0
Totale individuele productie	106,8	96,3	89,6	956,6	4 690,4	4 509,0	3 840,0	40 338,8

Tabel 7.2
Nieuwe individuele levensverzekeringen, premie-inkomsten

	Premie periodiek				Premie ineens			
	2002				2002			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
Periodieke premiebetaling	<i>mln euro</i>							
Verzekeringen in geld								
hypotheek	8,1	8,0	7,9	61,0	5,5	4,9	4,6	42,2
pensioen uitgesteld	6,1	6,5	6,2	55,6	4,5	4,6	4,5	42,7
lijfrente uitgesteld	2,3	1,6	1,4	17,7	1,0	0,8	1,0	9,7
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
levenslang bij overlijden	3,2	2,0	1,9	24,3	0,0	0,0	0,0	0,3
spaarverzekering	2,7	1,9	2,1	18,0	0,5	0,7	0,5	7,1
risicoverzekering	3,5	3,1	3,0	27,8	0,0	0,0	0,0	0,3
overige verzekeringen	0,3	0,2	0,3	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0
totaal	26,3	23,4	22,9	206,6	11,7	11,0	10,6	102,4
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek	23,2	21,5	20,8	194,6	14,5	13,7	11,5	120,0
pensioen uitgesteld	10,6	12,9	6,3	80,6	4,0	5,1	3,0	43,5
lijfrente uitgesteld	12,5	10,3	7,8	131,3	6,5	7,2	3,6	54,0
direct ingaande rente	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
levenslang bij overlijden	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering	15,2	17,7	17,9	150,2	13,9	17,7	8,3	116,8
risicoverzekering	0,4	0,3	0,3	2,9	0,1	0,1	0,1	0,7
overige verzekeringen	1,7	1,4	1,5	14,6	1,8	1,6	1,1	17,1
totaal	63,9	64,4	54,8	574,7	40,8	45,3	27,5	352,1
Premiebetaling ineens								
Verzekeringen in geld								
hypotheek					0,2	5,7	0,2	14,3
pensioen uitgesteld					12,4	23,4	20,4	127,9
lijfrente uitgesteld					76,4	60,6	56,5	708,9
direct ingaande rente					243,1	250,4	177,7	2 058,2
levenslang bij overlijden					2,2	2,2	1,6	18,2
spaarverzekering					7,9	6,1	6,1	58,8
risicoverzekering					4,0	3,8	3,3	26,3
overige verzekeringen					2,3	2,3	1,4	12,4
totaal					348,3	354,6	267,2	3 025,1
Verzekeringen in beleggingseenheden								
hypotheek					2,5	2,2	1,8	21,3
pensioen uitgesteld					5,9	6,2	3,2	39,7
lijfrente uitgesteld					36,9	35,2	22,3	382,0
direct ingaande rente					7,3	11,5	5,8	114,1
levenslang bij overlijden					0,0	0,0	0,0	0,0
spaarverzekering					8,9	8,0	6,2	81,7
risicoverzekering					0,0	0,0	0,0	0,0
overige verzekeringen					0,6	0,3	0,7	3,9
totaal					62,1	63,3	40,0	642,7
Totale individuele productie	90,2	87,8	77,7	781,4	462,9	474,2	345,4	4 122,3

Tabel 7.3
Nieuw spaarkasinschrijvingen

	Spaarkasovereenkomst				Verzekeringsovereenkomst			
	2002				2002			
	juli	aug.	sept.	jan.–sept.	juli	aug.	sept.	jan.–sept.
	<i>x 1 000</i>							
Aantal contracten								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	1,1	0,9	0,5	9,5	1,1	0,9	0,5	9,5
Ongeclausuleerd	3,1	2,0	1,4	23,1	3,1	2,0	1,4	23,1
Totaal	4,2	2,9	2,0	32,7	4,2	2,9	2,0	32,7
	<i>mln euro</i>							
Ingeschreven bedrag								
Hypotheek	0,1	0,2	0,0	1,2				
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,1				
Lijfrente uitgesteld	53,3	41,5	25,2	434,6				
Ongeclausuleerd	33,3	25,2	17,6	303,5				
Totaal	86,7	66,8	42,7	739,4				
Storting/premie periodiek								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,9	0,7	0,4	7,4	0,2	0,1	0,1	1,3
Ongeclausuleerd	1,7	1,1	0,8	13,8	0,2	0,1	0,1	1,5
Totaal	2,6	1,9	1,3	21,3	0,4	0,3	0,2	2,8
Storting/premie ineens								
Hypotheek	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pensioen uitgesteld	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Lijfrente uitgesteld	0,2	0,2	0,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,3
Ongeclausuleerd	0,7	0,2	0,4	4,2	0,1	0,0	0,0	0,4
Totaal	0,9	0,3	0,5	6,0	0,1	0,0	0,1	0,7

Tabel 7.4
Rendementsmaatstaven levensverzekeraars

	2001		2002										
	nov.	dec.	jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.
	%												
Rendement u	4,75	4,61	4,57	4,62	4,77	4,91	5,02	5,10	5,08	4,97	4,81	4,62	4,46
Rendement t	5,08	4,87	4,71	4,73	4,90	5,11	5,23	5,35	5,33	5,21	4,95	4,69	4,52
Rendement s	5,70	5,65	5,60	5,52	5,53	5,60	5,67	5,74	5,76	5,73	5,64	5,49	5,34

Bron: Centrum voor Verzekeringsstatistiek CVS.

In de voorgaande 12 maanden

Banken

Banken van grote betekenis in economie okt. '00

Sparen en lenen

Bijna een kwart minder woninghypotheken in 2000 aug. '01
In 2001 flink gespaard maart '02
Voor 5,5 miljard euro in het rood juli '02

Geldmarkt

Ruime stijging koopkracht werknemers in 2000 mei '02

Amsterdamse Effectenbeurs

2001 slechtste beursjaar sinds oliecrisis febr. '02
Aandelen bouw uitschieter op Damrak in eerste kwartaal 2002 mei '02
Aandelen hard onderuit in tweede kwartaal aug. '02
Recordverlies op Damrak okt. '02
Lagere winst in 2001 voor de financiële beurs nv's okt. '02

Verzekeraars

Winst in verzekeringsbranche in 2000 gestegen met 15% dec. '01
Lange-termijnontwikkeling en seizoenspatroon in nieuwe levensverzekeringen jan. '02
Markt voor levensverzekeringen niet gegroeid maart '02
Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001 sept. '02

Pensioenfondsen

Goed resultaat pensioenfondsen in 1999 febr. '01
Negatief resultaat voor pensioenfondsen in 2000 maart '02
VUT-fondsen staan onder druk door vergrijzing mei '02
Verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen in 2001 sept. '02

Institutionele beleggers

Institutionele beleggingen licht gestegen okt. '01
Institutionele beleggers willen meer in vastgoed beleggen nov. '01

Grote koersverliezen voor institutionele beleggers jan. '02
Institutionele beleggingen nog niet op oude niveau april '02
Waardedaling beleggingsportefeuille beleggingsinstellingen juli '02
Institutionele beleggingen meer dan 5 procent gestegen juli '02
Dalende aandelenkoersen zetten institutionele beleggers onder druk aug. '02
Institutionele beleggingen eerste halfjaar 2002 door koersverliezen nauwelijks gestegen okt. '02

Woningbezit

ABP blijft koploper in Vastgoedmarkt-ranglijst dec. '01
Woningmarkt ontspant juni '02
Woningwaarde stijgt fors juni '02

Overheidsfinanciën

Provincies geven 8 miljard gulden uit in 1999 nov. '01
Uitgaven voor wegen en vaarwegen hoger dan ooit nov. '01
Opbrengst gemeentelijke heffingen hoger dan begroot nov. '01
Schulden van het Rijk dalen in derde kwartaal dec. '01
Overheidsuitgaven kunst, cultuurbeheer en -verspreiding, sport en recreatie meer dan 10 miljard dec. '01
Opbrengst gemeentelijke heffingen groeit minder hard febr. '02
Financiële positie van gemeenten sterker in 2000 febr. '02
Geringe stijging waterschapshellingen in 2002 maart '02
Gevestigde staatsschuld stabiel in 2001 april '02
Product- en bedrijfsschappen hielden over in 2000 april '02
Groeivertraging maakt euronormen knellend april '02
Lagere overheden zorgen voor daling EMU-schuld in 2000 met ruim twee miljard euro april '02
Waterschappen investeren 0,7 miljard euro in 2000 mei '02
Overschot overheid nagenoeg verdampt in 2001 aug. '02
EMU-saldo decentrale overheden in 2001 nog positief aug. '02
Gemeentelijke samenwerking kost vijf miljard euro in 2000 sept. '02
Financiële mogelijkheden beperkt door plannen afschaffen OZB sept. '02
Naar kwartaalrekeningen van de overheid sept. '02
Rijk komt in 2001 weer tekort okt. '02

Diverse onderwerpen

Heeft de euro in 2001 invloed op de inflatie febr. '02
De opbouw van de inflatie in januari 2002 maart '02
Inflatie voelt hoger juni '02
Waarom voelt de inflatie zo hoog? juli '02
Prijkskaartjes sinds de komst van de euro okt. '02

Trefwoordenregister

Aandelen, indexcijfers	38	Koersindex aandelen	38
Aandelen, rendementen	38	Koersindex obligaties	42
AEX-index	40	Koerswaarde aandelen	37
Bankbrieven	34	Koopsom vastgoed	42
Banken, balans	26	Krediet, consumptief	28, 29
Beleggingsfondsen, indexcijfers	39	Levensverzekeringen, nieuwe	47, 48
Beroep op de kapitaalmarkt	36	Liquiditeitenmassa	27
Besparingen	28	M3	27
Beursindexcijfers	38, 39, 40, 43	Mfi	26
Beursindexcijfers obligaties	43	Midkap-index	40
Beurswaarde aandelen	37	Monetair financiële instellingen, balans	26
Buitenlandse markten	32, 35, 40	Obligatie-emissies	35, 36
Cardmaatschappijen	28, 29	Obligaties, indexcijfers	43
CBS/MoneyView index	39	Obligaties, rendementen	34, 43
CBS/NIB-index	40	Onderhandse leningen, rente	34
CBS/SBV-index	40	Optiebeurs, omzet	41
CBS/Stroeve-index	42	Pandbrieven	34, 35
CBS/MIT(S)-index	40	Persoonlijke leningen	28
Consumentenprijsindex	24	Polissen levensverzekeringen	47
Consumptief krediet	28, 29	Postorderbedrijven	28, 29
Daggeldrente	32	Prijsindex consumptie	24
Deposito's	26, 28	Productenprijzen	24
Deposito's, rente op Euro-gulden -	32	Prolongatierente	32
Dollarkoers	33	Promessedisconto	32
Effectenbeurs, omzet	37	Rendement aandelen	38
Effectief rendement	34	Rendement obligaties	43
Emissies	35, 36	Repo	27
Euro-rendement	35	S-rendement	49
Euribor	32	Spaargelden	28
FTSE Eurotop-100 index	40	Spaarkassen, nieuwe inschrijvingen	49
Financieringsmaatschappijen	28, 29	Spaarrekeningen	28
Geldhoeveelheid	27	Staatsleningen	34, 43
Geldmarktrente	32	Studieleningen, rente op	32
Goudprijs	33	T-rendement	49
Heffingsrente belastingdienst	32	U-rendement	49
Herbeleggingsindex aandelen	38	Vastgoedfondsen	39
Herbeleggingsindex obligaties	42	Vastgoedtransacties	45, 46
Herbouwkosten van woningen	24	Voorschotrente	32
Hypotheekrente	34	Vreemde valuta	33
Hypotheken	30, 31	Wettelijke rente	32
Invorderingsrente belastingdienst	32	Wisselkoersen	33
Kapitaalmarktberoep	35	Woninginboedels	24
Kapitaalmarktrente	33	Woningtransacties	44

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek

Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.

Jaarlijks, 569 blz., € 25,-, incl. StatLine cd-rom.

ISSN 0924-2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS. Het abonnement omvat tevens het maandelijkse Conjunctuurbericht. Hierin wordt de actuele stand van zaken in de Nederlandse economie met behulp van korte en krachtige analyses en grafische presentaties getoond.

Wekelijks, ca. 10 blz., € 70,50 per jaar.

ISSN 0166-9680.

INDEX

Het CBS-magazine met een geheel eigen vormgeving. INDEX geeft vanuit de statistische optiek een brede kijk op de vele economische en sociale aspecten van de samenleving. Veel thema's met daarnaast een aantal gevarieerde onderwerpen.

Jaarlijks 10 nummers, ca. 32 blz., € 90,- per jaar.

ISSN 1380-7447. Kengetal A-152.

De Nederlandse Economie

Met deze publicatie beoogt het CBS op prettig leesbare wijze een breed en samenhangend overzicht te geven van de economie in Nederland. Behalve financieel-economische ontwikkelingen komen ook de arbeidsmarkt, bevolking, welzijn, milieu en regionale onderwerpen aan de orde. Door Nederland te spiegelen aan het buitenland, wordt bovendien de internationale positie van ons land belicht.

Jaarlijks, 236 blz., € 13,90.

ISSN 1386-1042. Kengetal P-19.

Kennis en economie 2001

Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 2001 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 1999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.

Jaarlijks, 200 blz., € 28,50.

ISBN 903572955 2. Kengetal K-300

Nationale Rekeningen

Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.

Jaarlijks, 248 blz., € 41,50.

ISSN 0168-3489. Kengetal P-2

De Nederlandse conjunctuur

Met de in 2000 opgestarte publicatie De Nederlandse conjunctuur wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ont-

wikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven.

Kwartaal, € 34,- per jaar.

ISSN 1566-3191. Kengetal: P-104

Assurantie Jaarboek

Het Assurantie Jaarboek geeft alle statistische informatie die voor de verzekeringsbranche onontbeerlijk is. Verzekeraars, distributie, en de zakelijke-/particuliere markten: demografie, ziekteverzuim, brandschade, sterftekansen, betaalde premies, etc. Het verschijnt jaarlijks in november.

Jaarlijks, 210 blz., € 51,05

Uitg. Kluwer BedrijfsInformatie, tel. (0570) 67 33 30

Sparen en lenen in Nederland

In deze publicatie zijn alle beschikbare gegevens samengebracht over spaargelden, consumptief krediet, hypotheek, pensioenen en levensverzekeringen. Ook aandacht voor de wijze waarop particulieren gebruik maken van bankdiensten.

Jaarlijks, 137 blz., € 20,42

ISSN 1385-6316, Kengetal O-30

Beleggings Jaarboek

In het Beleggings Jaarboek is een groot aantal statistische gegevens samengebracht over de aandelen- en de obligatiemarkt. Hieraan zijn nog enkele gegevens toegevoegd over beleggingsfondsen en de geldmarkt. Gebruikers van deze publicatie kunnen desgewenst een diskette aanvragen, waarop een groot aantal cijferreeksen in Excel-bestanden is opgenomen.

Jaarlijks, 182 blz., € 30,63

Uitg. Kluwer BedrijfsInformatie, tel. (0570) 67 33 30

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl/> of direct via: <http://statline.cbs.nl/>

StatLine op cd-rom

StatLine is tegen geringe kosten ook op cd-rom te bestellen. U kunt StatLine dan op een intranetomgeving plaatsen of gebruiken op een computer zonder internetverbinding.

10 keer per jaar, € 85,50 per jaar, € 10,50 per exemplaar.

Kengetal: A159cd.

De publicaties van het CBS kunnen besteld worden bij de bestelservice van het CBS te Heerlen, tel. (045) 570 70 70, fax (045) 570 62 68 of e-mail verkoop@cbs.nl of via de boekhandel.

Alle publicaties zijn ter inzage of kunnen in bruikleen worden verkregen bij de bibliotheek van ons Bureau in beide vestigingen. Tevens is in beide vestigingen een boekwinkel waar alle publicaties tegen contante betaling kunnen worden gekocht.